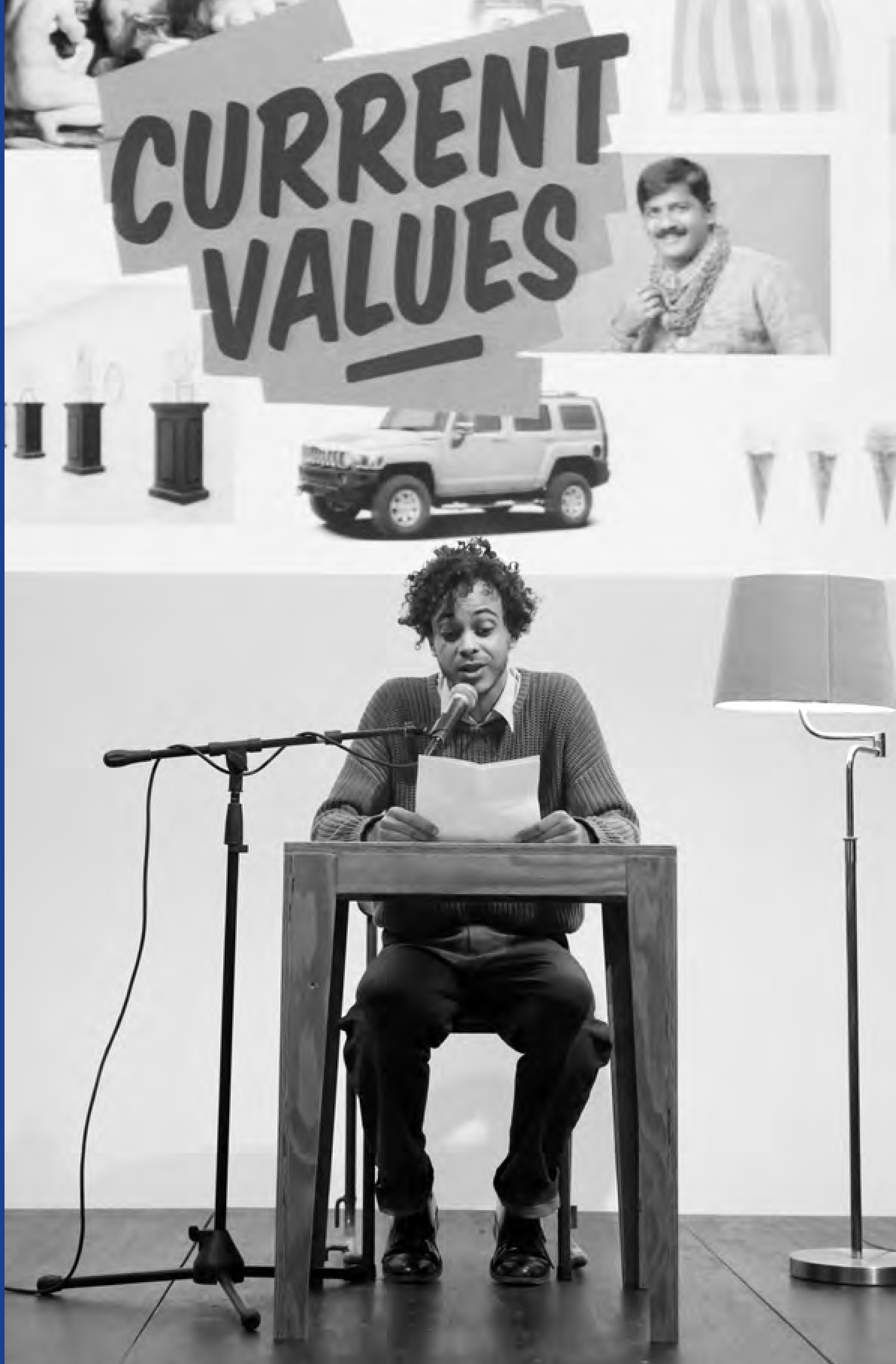
AGENDA CULTUUR

2017 – 2020 en verder

CURRENT VALUES

Samenvatting

In de zomer van 2014 publiceerde de Raad voor Cultuur *De Cultuurverkenning*. Daarin schetst hij trends en ontwikkelingen in de Nederlandse cultuursector, en stelt hij vast dat het cultuurbeleid voor een aantal fundamentele uitdagingen staat. In deze *Agenda Cultuur* adviseert de raad de minister van OCW over de hoofdlijnen van het cultuurbeleid. Niet alleen voor de beleidsperiode 2017 – 2020, de raad kijkt ook verder vooruit.

Stedelijke regio's

De raad wil stedelijke regio's meer centraal zetten in het cultuurbeleid; het zijn de natuurlijke brandpunten in het culturele aanbod. Stedelijke regio's kunnen rekening houden met de eigen identiteit en inspelen op de behoeften van hun inwoners – of het nu om een groeiende multiculturele bevolking gaat of juist om een krimpregio. Meer maatwerk wordt daardoor mogelijk, meer onderscheid ook.

Het Rijk blijft een belangrijke partner en financier, maar het initiatief verschuift naar de stedelijke regio. De raad doet voorstellen om de komende jaren deze verschuiving mogelijk te maken. Bijvoorbeeld door bij de verdeling van middelen meer rekening te houden met de plannen van zo'n stedelijke regio. Hij adviseert de functie van de landelijke basisinfrastructuur en de fondsen opnieuw helder te beschrijven, en daarbij rekening te houden met het lokale cultuurbeleid.

De raad pleit er verder voor regels af te schaffen die de samenwerking tussen instellingen in de stedelijke regio bemoeilijken. Zo kan er lokaal een relevante discussie op gang komen over de betekenis, samenhang en invulling van het regionale, culturele aanbod.

Cultuureducatie, arbeidsmarkt en talentontwikkeling

De raad kijkt in dit advies naar de keten van allereerste kennismaking met cultuur tot de scholing van professionele kunstenaars. Cultuureducatie ziet de raad als een onderdeel van de vormende taak van het onderwijs van de toekomst. Hij doet voorstellen om cultuureducatie binnen en buiten de school verder te verbeteren: door de ontwikkeling van

Samenvatting

doorlopende leerlijnen, door het versterken van deskundigheid en vakbekwaamheid van leerkrachten en door de Onderwijsinspectie te laten toetsen op de kwaliteit van het cultuuronderwijs. Op lokaal niveau is er behoefte aan ondersteuning voor scholen om vraag en aanbod van culturele activiteiten voor leerlingen goed af te stemmen. De raad doet aanbevelingen over de invulling daarvan.

De raad gaat in op de gevolgen van de veranderde arbeidsmarkt van makers en kunstenaars; in de sector werken veel zzp'ers die vaak relatief lage inkomsten hebben. De raad vindt dat de cultuursector afspraken moet gaan maken over redelijke vergoedingen voor het werk van kunstenaars.

Ook pleit hij voor continuering van regelingen die zijn gericht op het bevorderen van ondernemerschap, zoals microkredieten, coaching en bijscholing.

De raad adviseert een beperkt aantal ankerplaatsen voor artistieke verdieping te bekostigen. Met name in de beeldende kunst en de podiumkunsten zijn er plekken nodig waar bewezen talent de tijd en ruimte krijgt voor presentatie, verdieping, onderzoek en reflectie. De raad vindt dat de tijdelijke stimuleringsmaatregelen op het gebied van talentontwikkeling structureel moeten worden. Met dit budget kunnen de cultuurfondsen talenten met gerichte programma's blijven ondersteunen.

Publiek

Zonder publiek komt cultuur niet tot leven. Maar gedrag, smaak en samenstelling van het publiek veranderen ingrijpend. De raad verwacht dat het publieksbereik van de traditionele cultuuruitingen – de disciplines waarop overheidsbeleid zich tot nu toe vooral richt – op termijn zal stagneren en afnemen. Nieuwe generaties blijven, anders dan vroeger, gericht op de cultuurvormen die zij in hun jonge jaren al waardeerden. Tegelijkertijd vinden jong publiek en de steeds grotere groep mensen met een niet-westerse achtergrond weinig aansluiting bij deze traditionele cultuuruitingen.

De raad ziet dat voor elke culturele activiteit – experimenteel of gespecialiseerd, traditioneel of vernieuwend – een publiek gevonden moet worden. Dat is niet zozeer een taak voor de kunstenaar of maker, maar wel voor theaters, podia, festivals of musea.

Wie op zoek is naar nieuwe publieksgroepen heeft een eigen, herkenbare programmering; doet publieksonderzoek; betrekt het publiek actief bij de activiteiten; verkent alternatieve locaties en nieuwe (digitale) manieren van presenteren; gaat allianties aan met partners, ook buiten de eigen sector.
Aan de verbreding van het publieksbereik kan ook de overheid meehelpen. De raad adviseert om in de cultuursubsidies meer waardering en ruimte te geven aan genres die buiten de traditionele canon vallen. Ook stelt hij voor om bij de verdeling van subsidies bij fondsen meer ruimte te geven aan festivals en instellingen die experimenteren met nieuwe vormen van presentatie ten behoeve van publieksbereik.

Profiel

Culturele instellingen hebben meer ruimte nodig om op deze ontwikkelingen te kunnen inspelen. De raad vindt dat zij meer gestimuleerd moeten worden een eigen herkenbaar profiel te ontwikkelen, dat past bij hun artistieke signatuur, ambities en omgeving. Door zo'n onderscheidend profiel worden zij een interessante partner voor andere partijen en sponsoren. Hierbij hoort een eenvoudiger beoordelingskader voor culturele instellingen. De raad doet daarom voorstellen voor aanpassingen van het beoordelingskader die rekening houden met het profiel van de instelling, maar de minister wel de mogelijkheid geven om aan haar verantwoordelijkheid voor het stelsel als geheel invulling te geven.

Lacunes

De raad ziet in de huidige culturele basisinfrastructuur en bij de fondsen functies of sectoren die om uiteenlopende redenen niet of onvoldoende aandacht en financiële ondersteuning krijgen. Naast de eerder genoemde structurele voorzieningen voor talentontwikkeling, signaleert de raad dat kunstenaars en instellingen die interdisciplinair werken – in het bijzonder instellingen die zich bezighouden met de digitale productie en verspreiding van cultuur (e-cultuur) – meer financiële armslag nodig hebben.

Ook ziet de raad een lacune in de ontoereikende mogelijkheden om debat, reflectie en kritiek te faciliteren. En hij houdt een pleidooi om meer financiële ruimte te geven aan festivals; het zijn toegankelijke podia voor innovatieve, internationale en interdisciplinaire cultuuruitingen.

Samenvatting

De raad gaat in zijn advies in op vragen van de minister over diverse sectoren en enkele knelpunten in het bestel: van musea tot film, van muziek tot beeldende kunst, van monumenten tot jeugdtheater. Hij breekt een lans voor het verstevigen van twee sectorbrede functies in de BIS: een kenniscentrum dat verantwoordelijk is voor dataverzameling, -analyse en -ontsluiting; en een instelling voor de ondersteuning van digitalisering. De raad wil dat de fondsen subsidies aan instellingen kunnen verstrekken met een looptijd van vier jaar en hen daarmee meer ruimte voor continuïteit bieden.

Financiering

De afgelopen jaren is er zwaar bezuinigd op de cultuursector, zowel door het Rijk als gemeenten en provincies. Hier en daar ziet de raad lichtpuntjes. Sommige gemeenten zien cultuur als een prioriteit, daar is ruimte voor nieuwe investeringen. De minister heeft zich ingespannen om een aantal nijpende knelpunten op te vangen, maar deze maatregelen hebben vaak geen structurele dekking in de cultuurbegroting. Het gaat om programma- en projectsubsidies die gefinancierd worden uit overgebleven transitiegelden, bestemmingsreserves of andere incidentele middelen. Ook is in de lopende beleidsperiode geen of slechts beperkte prijs- en looncompensatie toegepast voor instellingen die subsidies hebben gekregen.

Deze uitholling van de rijkbegroting baart de raad zorgen; instellingen teren in op hun eigen vermogen en cultuurfondsen spreken reserves aan om regelingen in stand te kunnen houden. De raad doet een dringend beroep om de financiering van de cultuursector op peil te houden.

In deze *Agenda Cultuur* doet de raad voorstellen om beleid anders in te richten. Maatregelen die nodig zijn om in te spelen op de uitdagingen waarmee de cultuursector te maken heeft. Maatregelen die niet altijd kostenneutraal zijn en waarvan de overheid niet zonder meer kan verwachten dat particuliere of private initiatieven de rol van de overheid kunnen overnemen. Om een realistisch beeld te geven van de financiële consequenties van ons advies is een investeringsagenda opgenomen. Daarin staat een indicatie van de extra investeringen die jaarlijks nodig zijn: ongeveer 29,5 miljoen euro.

Inhoud

Inhoud

Witte de With, Center for Contemporary Art

Inleiding

In juni 2014 schetst de Raad voor Cultuur in *De Cultuurverkenning* trends en ontwikkelingen in de Nederlandse cultuursector. Daarin constateren wij dat Nederland op het oog een land is met een levendige kunstpraktijk met veel diversiteit, spreiding en participatie. Maar de raad waarschuwt ook: “zoals bij een brug of gebouw aan de buitenkant niet te zien is hoe sterk de constructie nog is, zo is er van een afstand niet te zien dat het cultuurbeleid voor een aantal fundamentele uitdagingen staat”. [1] *De Cultuurverkenning* heeft als doel ontwikkelingen en uitdagingen te signaleren, maar verbindt er nog geen conclusies of adviezen aan. Wij zijn eerst het debat over deze trends aangegaan.

In het gehele land hebben we de afgelopen maanden over onze bevindingen gesproken op drukbezochte debatten en tijdens werkbezoeken. Ook is de verkenning aan de orde gekomen tijdens de monitorgesprekken die commissieleden en adviseurs van de raad met de instellingen uit de culturele basisinfrastructuur hebben gevoerd. Daarnaast heeft de raad het afgelopen jaar gesprekken in het veld gevoerd en hebben wij van vele (groepen) instellingen en organisaties e-mails en brieven gekregen waarin onze aandacht wordt gevraagd voor aspecten van het cultuurbeleid.

Veel van die debatten, gesprekken, brieven en e-mails bevestigen de ontwikkelingen die de raad in *De Cultuurverkenning* signaleert en geven er meer verdieping en kleur aan. Ook bieden ze ons inzicht in nieuwe zaken die van belang zijn voor de inrichting van het cultuurbeleid. De raad heeft dan ook veel kennis opgedaan uit dergelijke reflecties op *De Cultuurverkenning* zich erdoor laten inspireren bij het schrijven van de *Agenda Cultuur*.

In deze *Agenda Cultuur* werken wij *De Cultuurverkenning* verder uit tot aanbevelingen over de hoofdlijnen van het cultuurbeleid. We gaan daarmee in op de adviesaanvraag die de raad op 27 januari 2015 van de minister van OCW heeft ontvangen.

In deze adviesaanvraag merkt de minister terecht op dat het speelveld waarin instellingen, makers en kunstenaars zich bevinden verandert. Dit advies gaat dan ook niet alleen over de beleidsperiode 2017 – 2020, maar ook over de implicaties van dat veranderende speelveld op de langere termijn.

1 Raad voor Cultuur, *2014c: 41.*

De adviesaanvraag en dit advies maken deel uit van een vierjaarlijkse beleidscyclus die het cultuurbeleid kenmerkt. Na dit advies zal de regering de kaders van haar cultuurbeleid voor de komende vier jaar bepalen, die op hun beurt weer de basis vormen voor de financiering van instellingen uit de culturele basisinfrastructuur (BIS) en voor de regelingen van de cultuurfondsen.

Aan deze publicatie hebben velen meegewerkt die aan de raad verbonden zijn. Onze commissieleden en adviseurs hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de analyse van het Nederlandse cultuurbeleid en de adviezen die de raad eraan verbindt. De raad draagt verantwoordelijkheid voor de uiteindelijke inhoud van deze *Agenda Cultuur*.

Dit advies bestaat uit drie delen. In het eerste deel, met daarin de hoofdstukken 1 tot en met 3, agenderen wij nieuwe hoofdlijnen voor het cultuurbeleid op de langere termijn. In het tweede deel, met de hoofdstukken 4 en 5, zijn algemene adviezen opgenomen over het cultuurbestel 2017 – 2020. Het derde deel, met daarin hoofdstuk 6, gaat in op de sectorspecifieke vragen die de minister heeft gesteld over de basisinfrastructuur 2017 – 2020 en op knelpunten die op korte termijn om een oplossing vragen. Het advies start op pagina 19, met een korte beschouwing over de recent weer opgelaaide discussie over de waarde van cultuur. Ook geven we hier aan hoe we zijn omgegaan met de financiële randvoorwaarden van dit advies.

In het debat over cultuur, erfgoed en kunsten ontstaat nog weleens verwarring over de betekenis van een aantal centrale begrippen. De raad gebruikt in dit advies de volgende definities.

Kunst

Onder kunst verstaat de raad objecten of handelingen die door mensen zijn gemaakt of bedacht en vooral door de artistieke kwaliteiten van het werk worden gewaardeerd. Kunst is dynamisch, de grenzen tussen verschillende kunstdisciplines veranderen met de tijd. Voorbeelden van objecten zijn een schilderij, *land art*, een interactieve installatie, een gedicht, *net-based artwork*, een film. Voorbeelden van zulke handelingen: een concert, een toneelproductie, een musicaluitvoering, een performance of de uitvoering van een choreografie.

Cultureel erfgoed

Onder cultureel erfgoed verstaat de raad uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, die in de loop van de tijd tot stand zijn gebracht door de mens of zijn ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving. Deze bronnen geven uitdrukking aan zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities; ze bieden voor huidige en toekomstige generaties een referentiekader. Mensen kunnen zich, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren met en spiegelen aan deze bronnen. Voorbeelden van materieel erfgoed zijn monumenten, beschermde stadsgezichten, archieven, historische kunstwerken en andere relevante historische objecten; voorbeelden van immaterieel erfgoed zijn dialecten, ambachten, processies en verhalen.

Media

Media zijn communicatievoorzieningen die het mogelijk maken *content* (data, informatie, meningen, beelden, producties) met anderen mensen te delen. Het kan gaan om beelden of teksten, digitaal of gedrukt. Bijvoorbeeld kranten, digitale (sociale) platforms, televisie- en radiozenders, websites. Media en mediabeleid staan in dit advies niet centraal, wel gaan we in op het gebruik van media in het onderwijs. [2]

2
De raad heeft over een belangrijk onderdeel van het mediabeleid, namelijk de landelijke en regionale publieke omroep, apart geadviseerd in het advies ‘De tijd staat open’, Raad voor Cultuur, *2014b*.

Cultuur

Met het begrip cultuur verwijst de raad in dit advies naar de producten en activiteiten op het brede gebied van de kunsten (waaronder architectuur, beeldende kunst en vormgeving, film, letteren, podiumkunsten en cross-overs tussen deze disciplines) en het erfgoed (zoals archieven, archeologie, historische collecties, monumenten en immaterieel erfgoed), en de mensen en instituties die zich daarmee bezighouden. Het begrip 'cultuur' gebruiken we in dit advies dus niet zoals in de elders gangbare sociologische definitie (die verwijst naar het collectieve gedrag van een groep mensen met min of meer dezelfde waarden en overtuigingen).

Cultuur van waarde

Decennialang stonden overheidsinvesteringen in cultuur niet fundamenteel ter discussie. Die vanzelfsprekendheid is de afgelopen jaren verdwenen. Veranderende publieksvoorkeuren, een toenemende dominantie van populaire kunsten en het tanende gezag van gevestigde instituties en gidsen leiden tot een afbrokkeling van de legitimatie voor cultuursubsidies. Vanaf 2013 is sterk bezuinigd op de cultuursector, zowel van rijkswege als door gemeenten en provincies. *De Cultuurverkenning* beschrijft de transitie die de sector, onder meer als gevolg van deze bezuinigingen, doormaakt.

In zo'n periode van transitie leeft ook het debat over de waarde van cultuur weer op. Er is opnieuw gezocht naar een antwoord op de vraag naar de legitimatie van overheidsfinanciering en gedebatteerd over de relatie tussen cultuur en politiek. [3] De minister van OCW gaat in haar brief aan de Tweede Kamer *Cultuur beweegt* in op de waarde van cultuur. Opvallend is dat ze in haar beleid met name de maatschappelijke waarde van cultuur opnieuw op de kaart wil zetten: "Ik zie cultuur als onderdeel van een maatschappelijke agenda. Het bestaansrecht van kunstenaars en culturele instellingen ligt niet zozeer in de sector zelf maar in de verbinding met de samenleving." [4]

In Nederland heeft de WRR onlangs een verkenning over dit onderwerp [5] uitgebracht, en ook in ons omringende landen wijzen enkele recente publicaties op een hernieuwde interesse in het debat over de waarden van cultuur. Zo is recent in België van overheidswege hierover een onderzoek geïnitieerd. [6] En in het Verenigd Koninkrijk zijn hierover vorig jaar uitgebreide rapporten verschenen in opdracht van het Arts Council England [7] en onlangs door de Warwick Commission. [8]

Ook de raad benadrukt het brede belang van cultuur waar een palet aan waarden aan is verbonden. Het kan gaan om maatschappelijke opbrengsten: culturele voorzieningen dragen bij aan beter onderwijs, kunnen positieve effecten hebben op de gezondheid, tot een actieve deelname van burgers aan de samenleving stimuleren of bijdragen aan de gemeenschapszin van (groepen) burgers.

3 Zie bijvoorbeeld de bijdrage van Barbara Visser tijdens 'Paradisodebat', *2014.*

4 Ministerie van OCW, *2013a: 1.*

5 WRR, *2015.*

6 Gielen e.a., *2014.*

7 Carnwaith en Brown, *2014.*

8 Warwick Commission, *2015.*

Het kan ook gaan om economische waarden: culturele voorzieningen in de buurt leiden tot meer opbrengsten in de horeca, hogere huizenprijzen of een aantrekkelijker vestigingsklimaat voor bedrijven. [9] Of het nu om een individu, een instelling, bedrijf of overheidsinstelling gaat – voor ieder is er wat wils in het waardenpalet. [10]

Politiek gezien dus ook: linksom of rechtsom zijn er prioriteiten te leggen afhankelijk van het belang dat men aan bepaalde waarden hecht. Maar naar de mening van de raad zal elke discussie over de waarde van cultuur rekening moeten houden met die eigenschappen waarmee cultuur zich onderscheidt van al het andere. Dat is de esthetische waarde voor de kunsten en de intrinsieke waarde voor het erfgoed. Deze waarden ontstaan doordat een persoon zich 'mentaal verbindt' [11] aan cultuur. In de kunsten gebeurt dat doordat een lezer, luisteraar of toeschouwer wordt aangesproken door de esthetische kwaliteiten van een kunstwerk. Op die manier kan het schoonheid, ontroering, herinnering of contemplatie bieden. Maar even goed kan het schok, afkeer, verdriet, discussie en confrontatie veroorzaken. In het erfgoed legt een object of handeling een persoonlijke verbinding tussen mensen en (hun eigen of andere) geschiedenis, verhalen en tradities. Geen enkel ander onderdeel van onze samenleving – sport, economie, wetenschap, religie – doet zo'n expliciet beroep op deze waarden.

Dat wil niet zeggen dat cultuur is losgezongen van de werkelijkheid en alleen maar 'mooi' is. Cultuur staat midden in de maatschappij en kan direct of indirect zeer geëngageerd zijn. Zij kan de wereld waarin wij leven becommentariëren, en er (soms radicale) kritiek op leveren. Zoals Johan Simons zei: "Kunst kan een samenleving helpen over zichzelf te reflecteren, nieuwe denkpistes te openen, het ondenkbare te denken, afgronden zichtbaar te maken, en ja, ook troost te bieden." [12] Voor erfgoed geldt dat evenzeer: de objecten en gebruiken die uit de historie voortkomen laten zien hoe onze of andere samenlevingen waren – en dat kan heel confronterend zijn.

Deze onderscheidende waarden van cultuur kunnen dus ook choqueren of beledigen. Dat wordt niet altijd door iedereen geaccepteerd. Door de eeuwen heen – en ook in deze tijd – is het een reden voor uiteenlopende regimes en maatschappelijke groepen om het geluid van kunstenaars te smoren of te vernietigen. Des te belangrijker is het dat die aspecten van cultuur hoog in het vaandel worden gehouden. De functie van cultuur als vrijplaats van kritische en onconventionele opvattingen en visies moet worden gekoesterd en bewaakt.

9
Zie ook Marlet, *2009*; Marlet, *2010*.

10
Zie ook Boogaard visualiseert dit handzaam in een betekenissencirkel voor kunst en cultuur, Boogaard, *2014*.

11
Zie ook Van Maanen, *2009*; Bartelse en Weggeman, *2013*; Gielen, *2014*.

12
Simons, *2014: 1*.

Elke visie, elk plan, elk beleid op het gebied van cultuur zal dan ook uiteindelijk recht moeten doen aan de intrinsieke waarde. En iedere instelling kan op haar eigen manier daaraan uitdrukking geven op een wijze die past bij haar missie en profiel. De ene instelling zal vanwege haar experimentele aanbod een grotere nadruk leggen op vernieuwende producties, terwijl de andere instelling juist haar artistieke activiteiten inzet voor maatschappelijke projecten. Maar altijd zullen zij hun artistieke activiteiten of collecties als uitgangspunt nemen. Immers, als we die uit het oog verliezen, hebben we het niet meer over cultuurbeleid, maar over economisch of sociaal beleid; dan hebben we het niet meer over een culturele instelling, maar over bijvoorbeeld een zorginstelling, een winkel of een pretpark.

Wat een land financieel overheeft voor de intrinsieke, maatschappelijke en/of economische waarde van cultuur, is een beslissing van de politiek. Wel voelt de raad zich genoodzaakt in dit advies te wijzen op een sluipende bezuiniging die zich de komende jaren zal voordoen bij ongewijzigde financiële kaders.

De minister heeft zich ervoor ingespannen om een aantal knelpunten op te vangen, maar naar schatting 65 miljoen euro van de huidige rijksbegroting voor de cultuurplanperiode 2013 – 2016 heeft geen structurele dekking. [13] Het gaat om programma- en projectsubsidies die gefinancierd worden uit overgebleven transitiegelden, bestemmingsreserves of andere incidentele middelen. Daarnaast is in de lopende cultuurplanperiode geen of slechts beperkte prijs- en looncompensatie toegepast voor instellingen die subsidies hebben gekregen van de landelijke cultuurfondsen. Ook voor instellingen in de BIS geldt dat subsidiebedragen niet evenredig meestijgen met de kosten. Deze uitholling van de rijkscultuurbegroting baart ons zorgen. Instellingen teren in op hun eigen vermogen, cultuurfondsen houden regelingen in stand door reserves aan te spreken.

De Algemene Rekenkamer heeft recent al aangedrongen op meer inzicht in de realisatie en de gevolgen van de bezuinigingen. [14] De raad voegt daar het dringende beroep aan toe om de financiering van de cultuursector op peil te houden: de vitaliteit van het bestel is in het geding.

In de volgende hoofdstukken geeft de raad zowel aanbevelingen over de subsidieperiode 2017 – 2020 als een visie op de periode 2020 en verder. Wij doen voorstellen om beleid anders in te richten. Maatregelen die nodig zijn om in te spelen op de uitdagingen waarmee de cultuursector te maken heeft.

13
Kunsten '92, *2015*.

14
Algemene Rekenkamer, *2015*.

Maatregelen ook die niet altijd kostenneutraal zijn en waarvan de overheid niet zonder meer kan verwachten dat particuliere of private initiatieven de rol van de overheid kunnen overnemen.

Om een realistisch beeld te geven van de financiële consequenties van de adviezen die de raad doet, is in de bijlage een investeringsagenda toegevoegd. In deze agenda is een schatting opgenomen van de extra investeringen die nodig zijn om onze voorstellen te realiseren. Cultuur is het waard.

Cultuur heeft vele waarden. Maar houd bij elke discussie over de waarde van cultuur rekening met die ene eigenschap waarmee zij zich onderscheidt van al het andere en dat is de intrinsieke waarde.

Houd de financiering van de cultuursector op peil. Er dreigt een uitholling van de rijkscultuurbegroting door het ontbreken van structurele dekking van maatregelen en door het niet of slechts beperkt toepassen van loon- en prijscompensatie.

1

Hoofdlijnen cultuurbeleid

In dit deel geven wij aan langs welke lijnen de raad de cultuursector op langere termijn ziet ontwikkelen en welke consequenties dat naar ons idee heeft voor cultuurbeleid.

In *De Cultuurverkenning* hebben we de belangrijkste uitdagingen en knelpunten voor het huidige cultuurbeleid gemarkeerd. De debatten en publicaties die daarop volgden, onderstreepten de urgentie ervan en legden ook nieuwe knelpunten bloot.

Hierna volgen drie hoofdstukken waarin we reflecteren op de beleidsconsequenties die *De Cultuurverkenning* heeft op de langere termijn. Achtereenvolgens komen de thema's 'cultuur en samenleving', 'makers en kunstenaars' en 'publiek' aan bod.

Elk hoofdstuk start met een recapitulatie van de belangrijkste trends uit *De Cultuurverkenning*, gevolgd door een nadere analyse en aanbevelingen.

1. Cultuur in stad, land en wereld

In *De Cultuurverkenning* beschreef de raad de gevolgen van een aantal grote maatschappelijke trends voor het culturele veld. We zien nieuwe kunstvormen ontstaan, andere patronen in cultuurbezoek, nieuwe organisatievormen en onderstromen. De trends op het raakvlak van cultuur en maatschappij die wij het meest in het oog vinden springen, recapituleren we hier kort.

De stad is de thuisbasis
Het belang van steden neemt toe. Steeds meer mensen wonen, werken, leren en ontspannen er. Culturele voorzieningen bepalen in belangrijke mate de identiteit en eigenheid van de stad. Kunstenaars en makers zoeken verbindingen met lokaal publiek door producties of tentoonstellingen te maken die refereren aan de verhalen uit de stad en zijn omgeving.

De wereld het speelveld
De stedelijke worteling gaat gepaard met een sterkere internationale oriëntatie van kunstenaars en culturele instellingen. Vele Nederlandse kunstenaars en cultuurinstellingen weten wereldwijd een groot publiek te bereiken. Ook het kunstvakonderwijs trekt talent uit de hele wereld. Omgekeerd vindt veel cultuurproductie internationaal plaats en trekt deze zich steeds minder van grenzen aan. De internationale cultuur- en mediaproductie beïnvloedt de Nederlandse culturele identiteit, en dat zal alleen maar verder toenemen.

De behoefte aan ruimte
Instellingen en kunstenaars gaan verbindingen aan die de grenzen van disciplines overschrijden, en zoeken vaker partners buiten de culturele sector. Deze trend vraagt om flexibelere regelingen en om beleidsinstrumenten die instellingen meer ruimte geven voor een eigen profiel. Als er veel beweegt, zitten regels en gestandaardiseerde meetinstrumenten immers nogal eens in de weg.

De raad geeft in dit hoofdstuk een nieuw beleidsperspectief. Het is een visie op overheidsbeleid die uitgaat van de vraag naar cultuur, die ruimte geeft voor initiatieven van onderop en die meer aansluit op de behoeften en samenstelling van bevolking.

1.1 Meer ruimte voor de stedelijke regio

Verstedelijking en globalisering laten hun sporen na in de culturele wereld. Steden zijn de natuurlijke brandpunten geworden in het culturele aanbod. Zij herbergen de blikvangers zoals een groot museum of een vermaard orkest. En zij zijn de habitat van het fijnmazige midden- en kleinbedrijf van de cultuursector dat een pluriform cultuuraanbod levert voor uiteenlopende publieksgroepen.

Het culturele kapitaal is een belangrijke factor voor een welvarende, aantrekkelijke samenleving. De identiteit en eigenheid van een stad worden in grote mate bepaald door zijn culturele voorzieningen. Het toenemende belang van steden is door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties geagendeerd in het programma *Agenda Stad*.[15] Deze agenda brengt ideeën en initiatieven samen waarmee steden de komende decennia te maken krijgen.

De raad ziet de invulling van een stedelijk cultuurbeleid als een van de grote thema's die de vitaliteit en aantrekkingskracht van de stad en zijn ommeland zullen bepalen.

Culturele voorzieningen zijn overigens niet alleen voor steden, maar ook voor de leefbaarheid van en sociale cohesie in kleinere gemeenten van belang. Bovendien zijn er festivals te vinden in de velden, bossen en eilanden van ons land. Ook in deze regio's zoeken politici en bestuurders naar een voorzieningenniveau dat past bij de identiteit en samenstelling van de bevolking. Steden hebben voor deze regio's bijzondere betekenis als centrumgemeente;[16] zij bieden veelal voor de mensen uit het omliggende gebied het belangrijkste en best toegankelijke aanbod aan culturele voorzieningen en manifestaties.

Daarom spreekt de raad in dit advies over stedelijke regio's. De grenzen van zo'n stedelijke regio kunnen van geval tot geval verschillen. Het kan bijvoorbeeld gaan om een metropool waar een aantal omliggende gemeenten bij horen, maar zo'n stedelijke regio kan ook bestaan uit enkele kleinere steden die tezamen belangrijke culturele voorzieningen bieden voor een regio of provincie.

De raad pleit ervoor dat de keuzes van de stedelijke regio's meer leidend worden in het cultuurbeleid. Wij doen dit pleidooi om twee redenen.

15 Zie ook *www.agendastad.nl*

16 Marlet en Van Woerkens, *2014*.

In de eerste plaats kan lokaal cultuurbeleid in een stedelijke regio beter aansluiten bij de samenstelling en vraag van de bevolking. Culturele instellingen, kunstenaars en makers spelen in op hun directe omgeving. Zij zijn daar geworteld en verbinden zich aan het publiek door producties en tentoonstellingen te maken die refereren aan de eigenheid, geschiedenis of toekomst van de stedelijke regio.

Positief waardeert de raad de samenwerkingsverbanden die recent tot stand zijn gekomen binnen zulke stedelijke regio's.

Voorbeelden zijn de samenwerking rond de voorbereiding van de bids voor culturele hoofdstad 2018 en de samenwerking van productiehuis, gezelschappen en podium in Theater Rotterdam. Die verbindingen gaan kunstenaars en culturele instellingen ook aan buiten de sector, met bedrijven, woningbouwcorporaties of zorginstellingen. En gemeenten steunen deze initiatieven. Culturele voorzieningen worden ingezet om binnensteden te revitaliseren, leegstaande gebouwen worden gebruikt als atelier, repetitieruimte of presentatieplek. Zo biedt de decentrale invulling van de Wet maatschappelijke ondersteuning ook allerlei mogelijkheden voor het leggen van relaties met cultuur en cultuurparticipatie. Steeds vaker verbinden gemeenten hun sociaal-maatschappelijke en economische beleid aan culturele initiatieven.

Veel steden profileren zich met een bijzondere infrastructuur of met cultuuraanbod waarin het landelijk of internationaal kan uitblinken. Sommige steden werken aan een eigen profiel. Eindhoven bouwt zorgvuldig aan een imago als designstad, Enschede toont zijn karakter met muziek en muziektheater, Tilburg noemt zich dansstad, Groningen profileert zich als *City of Talent* en Arnhem als modestad. De aanwezigheid van kunstvakonderwijs speelt daar vaak een belangrijke rol bij.

Ook architectuur, monumenten en stedelijke inrichting kunnen een stempel drukken op het profiel van een stad. Zo kan bijvoorbeeld herbestemd industrieel erfgoed een grote impuls geven aan de creatieve bedrijvigheid.[17] Stedelijke regio's kunnen in hun culturele aanbod rekening houden met hun eigen identiteit en inspelen op de behoeften van de bewoners, of het nu gaat om een groeiende multiculturele bevolking of juist om een krimpregio. Meer maatwerk wordt mogelijk, meer onderscheid ook.

17 Zie ook Boekmanstichting, *2014*.

De tweede reden waarom de raad voor het perspectief van de stedelijke regio pleit, ligt besloten in de oplossing die dit kan bieden voor aan aantal hardnekkige knelpunten in het huidige beleid. Ons cultuurbeleid is nu nog sterk nationaal georiënteerd en het is vooral gericht op individuele instellingen. Samenwerking en afstemming tussen overheden en culturele voorzieningen is er onvoldoende. [18] Het lokale cultuurbeleid kent een sterk wisselende invulling. Cultuur is een bovenwettelijke taak, stimulering van initiatieven door de Rijksoverheid kan door decentrale overheden worden aangegrepen om hun verantwoordelijkheid juist te verschuiven naar andere gebieden. [19] Geldstromen versterken elkaar niet; ze zijn eigenlijk onvoldoende afgestemd en werken een ongelijk speelveld tussen instellingen in verschillende steden in de hand.

De huidige convenanten tussen Rijk en decentrale overheden lossen dat niet op: die zijn te vrijblijvend en dekken niet het volledige culturele veld. En dat is jammer, want er lijkt veel meer synergie mogelijk en wenselijk.

De raad pleit ervoor in de komende beleidsperiode na te gaan hoe een meer decentrale invulling van het cultuurbeleid kan worden vormgeven. Het Rijk blijft in dit perspectief wel een belangrijke partner en majeure financier. Maar het initiatief verschuift en geeft meer ruimte voor initiatieven van culturele instellingen, ondernemers en overheden in stedelijke regio's.

Nieuwe verbindingen tussen Rijk en stedelijke regio's

De minister is belast met het scheppen van voorwaarden voor het in stand houden, ontwikkelen en verspreiden van cultuuruitingen. Ze laat zich daarbij leiden door overwegingen van kwaliteit en pluriformiteit. Dat doet ze door beleid te ontwikkelen en subsidies te verlenen op grond van de Wet op het specifiek cultuurbeleid en door wet- en regelgeving vast te stellen voor, onder meer, bibliotheken en cultureel erfgoed (archeologie, archieven, monumenten en musea).

Deze verantwoordelijkheid van het Rijk vindt de raad onverminderd van groot belang – het rijksbudget voor cultuur zal daarvoor op peil moeten blijven. Wij pleiten er wel voor om in beleid en instrumentarium meer rekening te houden met de keuzes die stedelijk regio's in cultuurbeleid maken. Daarvoor zien wij de volgende mogelijkheden.

18
Vooral in de podiumkunsten is dat zichtbaar in de aanbod-afnameproblematiek, zie ook paragraaf 6.6.

19
Zie ook Vereniging Openbare Bibliotheken, *2015*.

Draai de volgorde van besluiten in de beleidscyclus om
Op dit moment is de vorming van de BIS en de toekenning van subsidies door fondsen leidend voor besluiten die op lokaal niveau genomen worden. Het werkt een ongelijk speelveld in de hand, omdat lokale overheden hun inspanningen laten afhangen van besluiten die op nationaal niveau genomen worden. [20] De ene gemeente compenseert tekorten, andere gemeenten trekken zich juist terug als een instelling succesvol is geweest in het binnenhalen van rijks- of fondssubsidies.

Het huidige proces stimuleert dus niet bepaald een eigen afweging ten aanzien van het culturele voorzieningenniveau in de regio. Laat stedelijke regio's eerst met plannen komen en houd daarmee rekening bij de opdracht die fondsen krijgen en bij de invulling van de BIS. Als regionale keuzes een belangrijke overweging worden in het landelijk beleid en bij de toekenning van subsidies door fondsen, dan kan er lokaal een discussie op gang komen over de betekenis en invulling van het culturele aanbod. Een discussie die er echt toe doet.

Verleen medefinanciering aan plannen van stedelijke regio's
Het Rijk kan medefinanciering of matching toekennen aan betekenisvolle en samenhangende plannen waaraan culturele organisaties, ondernemers, gemeenten en andere belanghebbenden zich daadwerkelijk committeren. Om daarvoor in aanmerking te komen kan zo'n plan niet vrijblijvend zijn. De betrokken gemeenten en provincies maken er geld voor vrij, zoeken partners en medefinanciers in zowel publieke als private hoek. Medefinanciering kan de vorm hebben van een financiële impuls of, meer vergaand, het karakter krijgen van een overeenkomst tussen Rijk en stedelijk regio met afdwingbare (financiële) afspraken over de bekostiging van culturele functies en/of instellingen. In een cultuurplan van een stedelijke regio zal in ieder geval aan de volgende punten aandacht moeten worden besteed.

– Een overtuigende, consistente en samenhangende visie op cultuurbeleid.

– Een uitgewerkt cultureel profiel dat aansluit bij het eigen culturele kapitaal, de samenstelling en culturele vraag van de bevolking, met de eigen krachten en kansen. Een profiel waarin ook rekenschap wordt gegeven van de positie van de stedelijke regio in nationaal en internationaal perspectief.

20
In de Tweede Kamer is hierover de motie-Bergkamp en Venrooy-van Ark over een gelijk speelveld voor culturele instellingen aangenomen. Zie Tweede Kamer, *2012 – 2013*.

– De invulling van toegankelijke en bij het bedieningsgebied passende basis- en ondersteunende voorzieningen op het gebied van bibliotheken, cultuureducatie, voorzieningen ten aanzien van cultuurparticipatie en de kennisinfrastructuur voor het regionale erfgoed.

– De invulling van een samenhangende culturele infrastructuur van producerende, presenterende instellingen, manifestaties en culturele ondernemers, van plekken voor talentontwikkelingen, experiment, debat en onderzoek. Een infrastructuur die past bij de stedelijke regio en zich nationaal en internationaal kan onderscheiden met een of meerdere accenten.

– Een financieel plan waaraan deelnemende overheden, culturele organisaties en andere (private) partners zich committeren. Zo'n plan moet een meerjarige financiële dekking van de culturele infrastructuur in een stedelijke regio garanderen.

Om te kunnen vaststellen of deze plannen voor medefinanciering in aanmerking komen kan het Rijk ze laten beoordelen op criteria die het van belang vindt, zoals de keuze van het profiel in nationaal en internationaal perspectief; kwaliteit, uniciteit, toegankelijkheid en pluriformiteit van de culturele (basis)voorzieningen; publieksbereik en -binding; financiële onderbouwing en commitment van de betrokken partijen.

Verleng de subsidieplanperiode
Op dit moment worden subsidies in het kader van de BIS verleend voor vier jaar. Deze vierjarige cyclus wordt ook bij fondsen en gemeenten gehanteerd als tijdspanne waarvoor beleidsplannen worden gemaakt. Wij adviseren deze periode te verlengen, bijvoorbeeld met één of twee jaar. Een langere planperiode brengt meer rust in de gehele cyclus, verlaagt de plan- en verantwoordingslasten en geeft de mogelijkheid om beleid en besluiten over subsidies te baseren op voldoende meerjarige kengetallen en informatie – een knelpunt waar de Algemene Rekenkamer recent nog op wees. [21]

21 Algemene Rekenkamer, *2015*.

Schaf regels en subsidievoorwaarden af die de samenwerking tussen instellingen in een stedelijke regio in de weg staan
Op dit moment wordt het, door verschil in subsidieregimes bij verschillende overheden, BIS-gefinancierde en fondsgesubsidieerde gezelschappen moeilijk gemaakt om tot inhoudelijke en organisatorische samenwerking te komen.

Herijk op termijn de invulling van de BIS en de taakverdeling BIS en fondsen
De functie van de BIS en de rol van de fondsen is de afgelopen jaren, onder meer door de ingrijpende bezuinigingen, veranderd. In de volgende paragraaf gaan wij daar verder op in. De raad adviseert de komende beleidsperiode te gebruiken om de werking van de BIS en de fondsen opnieuw helder te beschrijven en daarbij meer rekening te houden met het te ontwikkelen lokale cultuurbeleid.

In de subsidieperiode 2017 – 2020 kan met pilots en proeftuinen worden onderzocht hoe met bovenstaande en andere maatregelen invulling kan worden gegeven aan een meer decentraal cultuurbeleid. De stedelijke regio's waar op dit moment BIS-instellingen of meerjarig gesubsidieerde fondsinstellingen zijn gehuisvest, zijn voor de hand liggende proeftuinen. Maar het liefst ziet de raad stedelijke regio's samenwerken rond een natuurlijk samenhangend cultureel voorzieningsgebied. Dat kan een grote stad met zijn omliggende regio zijn, maar ook bijvoorbeeld de noordelijke provincies gezamenlijk of het samenwerkingsverband van Brabantse steden (*Brabantstad*). Ook de plannen van Leeuwarden als culturele hoofdstad 2018 zijn gericht op de stad én de omliggende regio. Wij zijn van mening dat de diversiteit van de samenwerkingsverbanden geen probleem vormt, mits gebaseerd op een krachtig draagvlak.

Financieel instrumentarium: BIS, cultuurfondsen en gemeentelijke geldstromen

Het cultuurbeleid wordt momenteel op verschillende manieren door de Rijksoverheid gefinancierd. Van de ruim 733 miljoen euro die in 2015 in de rijksbegroting voor cultuur is uitgetrokken, is ongeveer tweederde gereserveerd voor de zes cultuurfondsen en de 84 instellingen in de BIS. Daarnaast geeft de Rijksoverheid op andere manieren financieel invulling aan het cultuurbeleid, bijvoorbeeld door middel van de bekostiging van monumentenzorg en archieven, subsidies

ten behoeve van leesbevordering, bibliotheekvernieuwing en internationalisering of het programma *Cultuureducatie met Kwaliteit*.

De transitie die de raad bepleit, werpt een ander licht op de financiering door de Rijksoverheid. De raad adviseert de bestuurlijke afspraken die eind vorige eeuw zijn gemaakt over het orkestenbestel (commissie-Sutherland, 1984), het theaterbestel (commissie-De Boer, 1984), het dansbestel (commissie-Reehorst, 1986) en het jeugdtheaterbestel (commissie-Zeevalking, 1986) opnieuw tegen het licht te houden. Volgens deze afspraken is er een scheiding in de financiering van het aanbod (hoofdzakelijk door de Rijksoverheid), de spreiding (door de provincies) en de afname (door de gemeentelijke overheden). Van deze scheiding is op veel plekken geen sprake meer, waardoor de verschillen tussen steden en landsdelen zijn gegroeid. Het roept de vraag op hoe financieringsstromen van verschillende overheden beter op elkaar kunnen worden afgestemd.

Om deze vraag te kunnen beantwoorden adviseert de raad eerst het huidige instrumentarium van financiering door de drie overheden van culturele voorzieningen te analyseren en alternatieve scenario's in het licht van bovenstaand perspectief te onderzoeken.

Bij de totstandkoming van de eerste BIS in 2007 werd uitgegaan van een functionele benadering van het cultuurbestel: instellingen die een zogenaamde 'instandhoudingsfunctie', 'ontwikkelfunctie', 'ondersteunende functie' of 'internationale platformfunctie' [22] vervulden, konden een aanvraag indienen voor rijkssubsidie. De toenmalige bewindspersoon wilde met deze indeling alleen de instellingen die specifieke taken in het landelijke cultuurbestel vervulden onder directe rijksverantwoordelijkheid laten vallen.

Instellingen die hun bestaansrecht hoofdzakelijk ontleenden aan de artistieke visie van één persoon, werden voortaan door een van de cultuurfondsen gesubsidieerd.

In 2011 is deze inrichting (mede onder invloed van de bezuinigingen) herzien. [23] Het aantal instellingen in de BIS nam daarmee flink af. Sinds 2013 vormt een groep van 84 instellingen gezamenlijk de BIS. Na de bezuinigingen op de cultuursector zijn instellingen met een specifieke ontwikkelfunctie grotendeels geschrapt, en is het aantal instellingen met ondersteunende en platformfuncties geslonken. De basisinfrastructuur bestaat nu uit de regionaal gespreide (jeugd) theatergezelschappen, orkesten en presentatie-instellingen, enige operagezelschappen en dansgezelschappen, de rijksmusea, enkele festivals en een groep sectorale en bovensectorale ondersteunende instellingen.

Wie door zijn oogharen naar de BIS kijkt, ziet instellingen van een substantiële omvang met subsidies die variëren van enkele tonnen tot meer dan 30 miljoen euro per jaar. Deze instellingen worden geacht een geografisch gespreid, pluriform en onderscheidend cultureel aanbod van nationaal en internationaal belang te waarborgen of te ondersteunen. Daarnaast voeren ze bredere (ondersteunende) taken uit, bijvoorbeeld voor talentontwikkeling, educatie of onderzoek.

De samenstelling van de BIS heeft een enigszins willekeurig karakter. In sommige sectoren, zoals de beeldende kunst, de jeugdpodiumkunsten en de danssector, is het onderscheid tussen de fondsgesubsidieerde instellingen en de instellingen in de BIS niet zo helder: ze opereren in hetzelfde speelveld, maar worden op een andere manier gesubsidieerd. De symfonieorkesten representeren slechts een deel van het hele muziekleven in Nederland. In de museumsector is het BIS-gesubsidieerde veld om een andere reden eenzijdig. Veel belangrijke musea op het gebied van de moderne beeldende kunst worden niet door het Rijk, maar door gemeenten of provincies gesubsidieerd.

De raad is van mening dat er in het algemeen niet eenvoudig een kwalitatief verschil te maken is tussen het aanbod van BIS- en fondsgesubsidieerde instellingen. Zo zijn er buiten de BIS internationaal gerenommeerde gezelschappen en festivals die door de fondsen worden gesubsidieerd.

Ook constateren wij dat een aantal (sub)sectoren in het geheel niet in de BIS vertegenwoordigd is. Te denken valt aan e-cultuurinstellingen, culturele instellingen die interdisciplinair werken of een architectuuropdracht hebben, subsectoren in de podiumkunsten (popmuziek, ensembles, koormuziek, locatietheater en circustheater) en instellingen gericht op debat, onderzoek en experiment. Deze instellingen maken even goed deel uit van de noodzakelijke culturele infrastructuur. Zij nemen vaak functies voor hun rekening die aan instellingen in de basisinfrastructuur worden toegeschreven: ze zorgen voor landelijk gespreid aanbod, verrichten educatieve activiteiten, bieden ondersteuning aan de sector en/of hebben een sterke internationale werking. Zonder deze (sub)sectoren zou het Nederlandse cultuuraanbod ernstig

22 Ministerie van OCW, *2007*.

23 Ministerie van OCW, *2011b*.

Deel 1
Hoofdlijnen cultuurbeleid
Cultuur in stad, land en wereld

gemankeerd zijn. De meeste van deze instellingen moeten voor publieke financiering aankloppen bij een van de cultuurfondsen.

De BIS is dus slechts in beperkte mate een afspiegeling van het voorzieningenniveau dat de Nederlandse cultuur in de breedte nodig heeft. De raad beschouwt de groep instellingen in de BIS en de door de fondsen en andere overheden gesubsidieerde initiatieven en instellingen dan ook als complementair aan elkaar. Niettemin wordt er een groeiende kloof ervaren tussen de instellingen in de BIS en de instellingen die door de fondsen worden gesubsidieerd. Dat die kloof wordt ervaren is niet verwonderlijk, omdat fondsgesubsidieerde instellingen in de regel minder financiële middelen tot hun beschikking hebben en de subsidievoorwaarden minder aantrekkelijk zijn dan bij de BIS. Die instellingen vallen ook niet onder de directe ministeriële verantwoordelijkheid, waardoor ze politiek gezien weinig in het oog springen. Er is in dit verband gesproken over de ‘aristocratisering’ [24] van het cultuurbestel.

De raad zal in hoofdstuk 5 voorstellen doen om, reeds op korte termijn, een gelijker speelveld voor beide typen instellingen te creëren.

Voor de langere termijn adviseert de raad de functie van BIS en fondsen opnieuw helder te beschrijven en in verband te brengen met het lokale cultuurbeleid. De raad denkt daarbij aan de volgende uitgangspunten.

- De BIS bestaat uit een beperkt aantal instellingen met een groot (inter)nationaal belang of met een landelijke ondersteunende functie. Instellingen die in de BIS zijn opgenomen hebben een meerjarig financieringsperspectief.

- Een ‘hoofdstructuur’ van culturele voorzieningen in stedelijke regio’s, waarvoor lokale overheden en (private) partners gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen. Het Rijk verleent medefinanciering als wordt voldaan aan de voorwaarden die het Rijk daaraan stelt.

- De landelijke cultuurfondsen zijn gericht op dynamiek en innovatie in het bestel. Zij stellen project- en programmagelden, beurzen en stipendia beschikbaar aan instellingen of kunstenaars.

24
Kokkelmans, *2014*.

Laat de keuzes van stedelijke regio’s leidend zijn in het cultuurbeleid. Wij zien daarvoor de volgende opties:

- **Draai de volgorde van de beleidscyclus om. Laat stedelijke regio’s eerst met plannen komen en houd daarbij rekening met de opdracht die fondsen krijgen en bij de invulling van de BIS.**

- **Verleen medefinanciering aan plannen van stedelijke regio’s als deze voldoen aan door het Rijk te stellen criteria.**

- **Verleng de subsidieplanperiode, zodat plan- en verantwoordingslasten omlaag kunnen en het mogelijk wordt beleidsevaluaties en kengetallen tijdig te betrekken bij een nieuwe beleidsperiode.**

- **Schaf regels en subsidievoorwaarden af die de samenwerking tussen instellingen binnen een stedelijke regio in de weg staan.**

Gebruik de aankomende beleidsperiode om tot een heldere beschrijving te komen van de functie van BIS en fondsen, rekening houdend met het cultuurbeleid van stedelijke regio’s. Laat een analyse uitvoeren naar de effectiviteit van het financiële instrumentarium dat door de Rijksoverheid en door decentrale overheden wordt ingezet.

1.2 Spreiding en toegankelijkheid

De minister vraagt de raad in te gaan op het begrip ‘spreiding’ in het licht van de ontwikkeling van een eigen profiel van steden en regio’s. In het perspectief dat wij hier schetsen, blijft het Rijk regie voeren over de spreiding van landelijke taken van het cultuurbeleid. Maar wel op een andere manier dan nu het geval is.

De raad spreekt liever van toegankelijkheid dan van spreiding. Dan wordt het perspectief immers naar het doel verschoven: het cultuuraanbod toegankelijk maken voor publiek. De spreiding van aanbod is een middel dat toegankelijkheid mogelijk kan maken.

Het cultuuraanbod is op verschillende manieren voor publiek in het hele land toegankelijk. Ten eerste zijn instellingen gespreid door het land gevestigd, zodat het publiek daarheen reist; ten tweede reist aanbod naar verschillende plekken in het land, zodat het dichter bij het publiek komt. Ten derde biedt de digitale verspreiding steeds meer mogelijkheden om aanbod toegankelijk te maken voor het publiek. Alle opties komen in het huidige cultuurbestel voor, maar de mate waarin is afhankelijk van de discipline.

Orkesten, opera-, theater-, jeugdtheater- en dansgezelschappen zijn op grond van de subsidieregeling over het land verspreid. Ze hebben een meer of minder sterke focus op hun stad en regio, en geven daarnaast met verschillende intensiteit concerten en voorstellingen in de rest van het land. De grote steden worden op dit gebied goed bediend door de rijksgesubsidieerde instellingen, maar er is een tendens zichtbaar dat het aantal speelplekken afneemt, zowel bij de BIS-gezelschappen als bij de fondsgesubsidieerde gezelschappen. Oorzaken hiervan zijn dat de interesse gericht blijft op een relatief beperkte groep bezoekers, maar ook dat de financiële ruimte van podia afneemt als gevolg van tegenvallende inkomsten en lagere subsidies. Daarnaast doen gezelschappen aan circuitvorming, waarbij ze meer speelbeurten in een beperkt aantal theaters spelen, in plaats van één keer per jaar spelen op een groot aantal podia. Op dit gebied is de afstemming tussen het aanbod (dat door de instellingen in de BIS en met subsidie van het Fonds Podiumkunsten wordt ondersteund) en de afname (door de podia) van cruciaal belang. In hoofdstuk 6 komen we hierop terug.

Musea, presentatie-instellingen en festivals zijn meestal op een specifieke locatie gevestigd, ieder met een eigen karakter. De reisbereidheid van het publiek vertoont een omgekeerde tendens: wie een museum wil bezoeken, is bereid om daar verder voor te reizen dan voor een toneel- of dansvoorstelling of een klassiek concert. [25] Daarnaast kunnen stukken uit de collectie van een museum elders worden tentoongesteld. Dit gebeurt steeds vaker. Af en toe ruilt een museum zelfs een stuk uit de eigen collectie voor een stuk uit een collectie van een ander museum. De raad vindt dit een positieve ontwikkeling, omdat hierdoor de waarde van de eigen collectie kan worden vergroot. Wij pleiten voor meer van dit soort initiatieven. [26]

Digitalisering biedt een nieuw perspectief op spreiding. Tegenwoordig is het mogelijk om voorstellingen en concerten in hoge kwaliteit op een groot doek in de bioscoop te zien en te beluisteren, of op ieder gewenst moment overal ter wereld op het eigen scherm. Complete collecties van musea kunnen in hoge resolutie op hun websites geraadpleegd worden, en Google Art Project biedt de gelegenheid virtueel door een museum te lopen. De vormen van digitalisering zullen in de toekomst alleen nog maar toenemen, al zal een virtueel bezoek waarschijnlijk nooit een fysieke confrontatie met kunst kunnen vervangen.

Het is nog wel een zoektocht voor de sector wat de geschiktste vorm zal zijn om aanbod digitaal toegankelijk te maken en welk verdienmodel als optimale basis kan bieden. Vertoningen van voorstellingen zijn in de bioscoop nog niet altijd winstgevend, [27] zodat instellingen de komende tijd moeten onderzoeken in welke mate ze financiële risico's kunnen en willen nemen.

Geredeneerd vanuit het perspectief van regio's en steden komt de keuze voor de aanwezigheid van voorzieningen meer in handen van de steden en regio's zelf. Zij staan aan het roer en maken afwegingen in het licht van de samenstelling en behoeften van de inwoners aldaar. Dat door keuzes die samenhangen met de profilering van de stedelijke regio niet alle voorzieningen (meer) in zo'n stad of regio aanwezig zijn, vindt de raad te billijken, omdat het een lokale afweging is – zelfs al kan dit tot gevolg hebben dat de toegankelijkheid van bepaald aanbod afneemt. Wel zal overal een minimumaanbod moeten zijn op het gebied van bibliotheken, alsmede van cultuurparticipatie en -educatie (zie hoofdstuk 2). Ook heeft het Rijk een verantwoordelijkheid voor voorzieningen die een landelijke uitstraling hebben of die zo kostbaar zijn dat gemeenten zich deze eenvoudigweg niet kunnen veroorloven. Voor dit aanbod kan het Rijk reisverplichtingen afspreken of in voorkomende gevallen een reisgezelschap in de BIS opnemen. Op die manier is tot op een zeker niveau de toegankelijkheid van bepaald aanbod gegarandeerd.

25
Volgens het CBS (aangehaald in ministerie van OCW, *2014d: 66*) zouden museumbezoekers "vaker een afstand afleggen van 40 kilometer of meer", Langeveld en Van Stiphout, *2014*.

26
Zie ook Raad voor Cultuur, *2013a*.

27
Zo is Nederlands Danstheater na één jaar weer gestopt met vertoningen in 150 bioscopen wereldwijd, omdat de bezoekersaantallen te klein waren en de kosten te hoog.

Verschuif het perspectief op spreiding van culturele voorzieningen naar toegankelijkheid voor publiek. Toegang tot culturele voorzieningen is op verschillende manieren geborgd in het cultuurbestel. De raad ziet nog mogelijkheden voor verbetering door:

- **Vergroten van bruikleenverkeer in de museale sector.**
- **Vergroten van de digitale ontsluiting van het culturele aanbod.**
- **Versterken van de positie van de podia.**

Betrek bij beleid over de toegang tot en spreiding van culturele voorzieningen de keuzes die stedelijke regio's zelf maken. Lokale profilering kan ertoe leiden dat specifiek cultureel aanbod niet meer in een stedelijke regio aanwezig is. De toegang tot een basisniveau aan voorzieningen op het gebied van bibliotheken, educatie en participatie dient echter altijd gewaarborgd te zijn.

1.3 De wereld, het speelveld

In *De Cultuurverkenning* onderstreept de raad de trend dat voor veel culturele instellingen, kunstenaars en makers de stad de thuisbasis is en de wereld het speelveld.

Niet alleen de grote culturele blikvangers, zoals het Koninklijk Concertgebouworkest, het Nederlands Danstheater en het Rijksmuseum, maar ook opkomende kunstenaars en kleinere instellingen vinden via beurzen, biënnales, festivals en digitale media een internationaal podium. In vrijwel alle disciplines en op vele niveaus is er internationale uitwisseling.

De minister vraagt de raad of de integrale aanpak van internationalisering wel voldoende tot uitdrukking komt en hoe hij aankijkt tegen de wijze waarop instellingen en fondsen invulling geven aan het internationaal cultuurbeleid.

Huidig beleid

In de brief *Meer dan kwaliteit* (2011) heeft de toenmalige staatssecretaris van Cultuur zijn visie op het internationaal cultuurbeleid en de beleidsdoelen voor de periode 2013 – 2016 uiteengezet. Dit beleid is nog steeds van kracht. Het leidende uitgangspunt is dat culturele instellingen en kunstenaars zelf aan hun internationale activiteiten in het buitenland vorm en inhoud geven. Er is gekozen voor een scherpere focus en structurele samenwerking met plaatselijke partners, met als doelen: "1. Een internationaal niveau van Nederlandse topinstellingen, door gerichte keuzes binnen de culturele basisinfrastructuur. 2. Bijdragen aan een vooraanstaande internationale marktpositie van Nederlandse kunstenaars en instellingen. 3. Bijdragen aan de versterking van het Nederlands economisch belang, door verbanden tussen cultuur, handel en economie te benadrukken en culturele diplomatie: kunst en cultuur benutten voor buitenlandse betrekkingen." [28]

In de gezamenlijke beleidsbrief *Visie internationaal cultuurbeleid* (2012) van het ministerie van OCW en het ministerie van BZ worden deze visie en beleidsdoelen opnieuw genoemd. Gekoppeld aan de economische doelstellingen zijn vijftien focuslanden benoemd, en wordt onderzocht hoe culturele samenwerking met de Arabische regio en Centraal- en Oost-Europa vorm kan krijgen. Instrumenten hiervoor zijn: bilaterale jaren om handelsrelaties te versterken, de creatieve industrie – benoemd als een van de negen topsectoren – en de erfgoedprogramma's om de zichtbaarheid en herkenbaarheid van Nederland te versterken.

De twee ministeries verdelen de taken. BZ stuurt de diplomatieke vertegenwoordigingen aan en coördineerde tot voor kort bilaterale jaren. OCW stuurt de fondsen en ondersteunende instellingen aan, is verantwoordelijk voor het sectoraal cultuurbeleid en stelt via de culturele basisinfrastructuur instellingen in staat internationale activiteiten te ontplooien. In de uitvoering werken BZ en OCW samen met het ministerie van Economische Zaken op het gebied van creatieve industrie. De uitvoering van een deel van het internationaal cultuurbeleid is vanaf 2013 in handen van DutchCulture. De HGIS-cultuurmiddelen op de OCW- en BZ begroting worden bij de fondsen en DutchCulture ingezet ten behoeve van regelingen op het vlak van internationalisering.

28 Ministerie van OCW, *2011b: 2.*

Het speelveld verandert

Door economische convergentie nemen mondialisering en internationale uitwisseling steeds meer toe. *Artist-in-residence*-programma's, exposities die reizen, optredens van Nederlandse orkesten en gezelschappen, internationaal bruikleenverkeer – kunstenaars en instellingen werken internationaal en dat neemt alleen maar toe. Het kunstvakonderwijs leidt steeds meer op voor een internationaal opererende arbeidsmarkt. [29] En de grote stroom toeristen die naar Nederland komt, bewijst de aantrekkelijkheid van en de interesse voor de culturele voorzieningen in de steden. Met name musea trekken in toenemende mate buitenlands publiek. [30]

Met een actieve culturele en creatieve industrie positioneert Nederland zich met exportproducten in velerlei disciplines. Tegelijkertijd wordt door de komst van nieuwe spelers de concurrentie uit het buitenland groter, met name in de film en muziek. Het eigendom van een groot deel van de Nederlandse media is in buitenlandse handen. Lennart van der Meulen (directeur van de VPRO) waarschuwt dat Nederland in veel opzichten 'een wingewest' is geworden voor buitenlandse bedrijven in de creatieve industrie. [31] Op gebieden als auteursrecht, taxshelters en aanbestedingsregels blijkt dat Europese staten elkaar nog steeds meer beconcurreren dan versterken. Het topsegment in podiumkunsten heeft te maken met een internationale markt waar honoraria hoger liggen dan in Nederland.

Artistieke ontwikkelingen ondergaan in internationale context doorgaans rijke invloeden. Kunst en cultuur kunnen een verbindend perspectief bieden en het denken in tegenstellingen nuanceren. Maar veranderende geopolitieke verhoudingen zijn van invloed op artistieke vrijheden en leiden in sommige landen tot onbegrip en weerstand.

In het kader van het programma *Agenda Stad* – dat ook een belangrijk thema is onder het Nederlands voorzitterschap van de Europese Unie in de eerste helft van 2016 – heeft de profilering van Nederland, regio's, steden en netwerken een prominente rol. Steden in grensregio's kiezen nadrukkelijk voor samenwerking, uitwisseling en culturele profilering. Ook deze dynamiek verandert het speelveld van het internationale cultuurbeleid.

29 CPB, *2012: 2.*

30 Stichting Museana, *2014.*

31 Van der Meulen, *2015.*

Evaluatie en herijking internationaal cultuurbeleid

De vraag of het huidige beleid voldoende inspeelt op bovenstaande ontwikkelingen kan de raad op dit moment nog niet beantwoorden. Er is nog onvoldoende informatie beschikbaar over de opbrengsten van het huidige beleid en de invloed van de bezuinigingen daarop.

De raad ziet dat de cultuurfondsen een groot aandeel hebben in de uitvoering van het internationale cultuurbeleid. Bemoedigend is de onderlinge samenwerking en afstemming die zij daarbij zoeken. Maar ook hier geldt dat voor de beantwoording van de vraag van de minister naar de wijze waarop instellingen en fondsen invulling geven aan het internationaal cultuurbeleid, eerst een evaluatie nodig is. Zo'n evaluatie staat wel op de rol: de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) zal in november 2015 de effectiviteit van de inzet van middelen in relatie tot hun opbrengst voor het buitenlandbeleid en het cultuurbeleid in kaart brengen.

De raad stelt voor om eerst deze evaluatie af te wachten alvorens tot advisering over de richting van het internationale cultuurbeleid over te gaan. Vooruitlopend daarop geeft de raad, op basis van zijn eigen observaties, alvast een paar aandachtspunten mee.

– Er is een eenzijdige nadruk op economische overwegingen binnen de beleidsdoelen voor cultuur. De raad pleit ervoor om op een sterk artistiek profiel voor Nederland in te zetten. Juist door mooie tentoonstellingen te maken, filmselecties te stimuleren op toonaangevende festivals of optredens te verzorgen in disciplines waarin Nederland onderscheidend en vernieuwend is, bouwt Nederland aan een reputatie die kan doorwerken op andere terreinen. Culturele en creatieve hotspots zijn bovendien eerder in beeld door het vizier van het maatschappelijke en culturele veld; ze vallen niet per definitie samen met economische centra binnen de focuslanden.

– De raad is van mening dat in Nederland nog te weinig te zien is welke mondiale artistieke ontwikkelingen er spelen; de oriëntatie op westerse culturele tradities is sterk. Instrumenten die dit kunnen bevorderen, zoals een goede indemniteitsregeling voor (internationale) collectiemobiliteit, juicht de raad toe.

- Veranderende geopolitieke verhoudingen hebben invloed op artistieke vrijheid. Langlopende inhoudelijke samenwerkingsverbanden die gebaseerd zijn op wederkerigheid maken het mogelijk om de beknotting daarvan aan de orde te stellen – en in het verlengde daarvan ook andere doelen waarvoor Nederland zich inzet, zoals mensenrechten.

- In 2018 is Leeuwarden culturele hoofdstad van Europa Deze positie biedt uitgelezen mogelijkheden voor *heel* Nederland om zich internationaal te presenteren.

- Nederland kan zijn krachten vaker internationaal bundelen door samen met andere landen thema's te agenderen. Een nauwe samenwerking met Vlaanderen ligt in dit opzicht voor de hand. Naast taal en nabijheid, hebben Vlaanderen en Nederland historisch gezien belangrijke kunstuitingen met elkaar gemeen. Ook de samenwerking in (andere) grensregio's biedt zulke mogelijkheden.

2. Van klaslokaal tot kunstenaar: de culturele carrière

In de keten van de allereerste kennismaking met cultuur tot de scholing van professionele kunstenaar onderscheiden we verschillende schakels. In dit hoofdstuk gaat de raad daar nader op in. In de eerste paragraaf beschouwen we cultuureducatie en -participatie, onder meer tegen de achtergrond van een aantal adviezen die de raad de afgelopen jaren heeft uitgebracht.
In de tweede paragraaf komt de stap van het kunstvakonderwijs naar de arbeidsmarkt aan de orde. Ten slotte wordt in de derde paragraaf aandacht besteed aan de ruimte voor verdieping en verdere ontwikkeling van professionele kunstenaars.

In *De Cultuurverkenning* doet de raad een paar constateringen die raken aan cultuureducatie en -participatie, kunstvakonderwijs en talentontwikkeling. We constateren daar opnieuw hoe belangrijk de rol van cultuureducatie is als pre-conditie voor effectief cultuurbeleid. Ook merken we op dat de 'publieke amateur' een steeds belangrijker rol neemt in het cultuurveld. De rollen van maker, professional, expert en publiek vermengen zich. Iedereen kan zijn talent laten zien via digitale media.

Verder concludeert de raad in *De Cultuurverkenning* dat de arbeidsmarkt van kunstenaars en makers wordt gekenmerkt door veel zzp'ers. Kunstenaars gaan vaker als zelfstandige aan de slag. Ze leggen nieuwe verbindingen met andere disciplines en andere maatschappelijke sectoren. Tegelijkertijd is hun situatie op de arbeidsmarkt nog zwak: de inkomsten zijn laag, secundaire arbeidsvoorwaarden zijn nauwelijks aanwezig.

Ten slotte zijn we in *De Cultuurverkenning* ingegaan op de opkomst van informele en kleinschalige initiatieven voor talentontwikkeling. Wij beoordeelden die ontwikkeling als bemoedigend. Maar voor verdieping en verdere ontwikkeling van talent is minder ruimte. Het ontbreken of verdwijnen van duurzame plekken voor het ontwikkelen van excellentie zien wij als een belangrijk knelpunt in de toekomst van de sector. In het cultuurbeleid zijn overigens niet alleen de arbeidsmarkt en ontwikkeling van kunstenaars van belang. De erfgoedsector kan alleen succesvol voortbestaan wanneer er genoeg goed opgeleide, hooggekwalificeerde deskundigen werkzaam zijn, bijvoorbeeld als restaurateur, archeoloog of archivaris. Aan deze specifieke problematiek besteden we in hoofdstuk 6 aandacht.

2.1 Cultuureducatie en -participatie

Cultuureducatie draait om het verwerven van culturele competenties. Competenties die mensen nodig hebben om volwaardig deel te nemen aan onze samenleving. Niet alleen als consument of beoefenaar van kunst en cultuur, maar ook om creatief en weerbaar om te gaan met de dynamiek van een complexer wordende samenleving. Mensen verwerven culturele competenties op verschillende plaatsen en op allerlei manieren: in het gezin, via de media, door actieve of passieve cultuurparticipatie. Een belangrijke plek voor het verwerven van die competenties is de school. Daar wordt het fundament gelegd voor de ontwikkeling van kinderen. Hier begint het pad dat zij doorlopen van kennismaking met kunst en cultuur naar het ontwikkelen van de eigen talenten. De school maakt kunst en cultuur vaak toegankelijk voor leerlingen die dit van huis uit niet meekrijgen.

Op school draagt cultuureducatie (als overkoepelend begrip voor kunsteducatie, literatuureducatie, erfgoededucatie en filmeducatie en mediawijsheid) bij aan de vorming van kinderen, die essentieel is om hen te leren functioneren in een complexe, pluriforme en snel veranderende maatschappij. En op school levert cultuureducatie een bijdrage aan de ontwikkeling van leergebiedoverstijgende vaardigheden, zoals analyseren, evalueren en creëren.

In 2012 hebben de Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur het advies *Cultuureducatie: leren, creëren, inspireren!* uitgebracht. Er zijn daarna bemoedigende stappen gezet om cultuureducatie meer centraal te stellen in en buiten het onderwijs. Minister Bussemaker heeft cultuureducatie tot prioriteit gemaakt in haar cultuurbeleid. In 2012 is het programma *Cultuureducatie met Kwaliteit* gestart, dat bijdraagt aan de landelijke implementatie van cultuureducatie in het primair onderwijs. [32] Ook zijn stappen genomen om de afstemming tussen verschillende overheidslagen te verbeteren.

Eind 2013 ondertekenden de PO-raad, 34 gemeenten, 11 provincies en de minister en staatssecretaris van OCW een bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs, een afspraak voor tien jaar om gezamenlijk te werken aan de ambitie om alle kinderen en jongeren goed cultuuronderwijs te bieden.

Verder heeft de minister in oktober 2014 aangekondigd de activiteiten van het programma *Cultuureducatie met Kwaliteit* te versnellen met een extra impuls voor muziek.

32
Daarnaast is er de matchingsregeling ‘Cultuureducatie met kwaliteit’ van het Fonds voor Cultuurparticipatie voor lokale programma’s.

Het doel hiervan is de kwaliteit en de toegankelijkheid te verbeteren door de positie van het muziekonderwijs inhoudelijk te versterken en financieel beter te ondersteunen. Een interessant aspect van dit initiatief is dat het zowel door het Rijk als door private partijen wordt gefinancierd.

In het voortgezet en middelbaar onderwijs is de inzet op het gebied van cultuuronderwijs een stuk minder groot. Wel is, na eerst te zijn wegbezuinigd, de cultuurkaart voor het voortgezet onderwijs met ingang van schooljaar 2013 – 2014 behouden en wordt het vak culturele en kunstzinnige vorming herzien. Op dit moment loopt in het vmbo de regeling *Cultuureducatie* van het Fonds voor Cultuurparticipatie en het Prins Bernhard Cultuurfonds om de culturele ontwikkeling van vmbo-leerlingen te stimuleren. Regelingen waarmee cultuuronderwijs in het mbo kon worden gefinancierd, zijn inmiddels stopgezet. Maar vanaf schooljaar 2015 – 2016 krijgen mbo-studenten de MBO Card, een kaart waarmee ze korting krijgen op culturele activiteiten. Doorlopende leerlijnen – po-vmbo en vmbo-mbo – zijn nog niet vergevorderd.

Gelet op het bovenstaande kunnen we concluderen dat er de afgelopen jaren veel is gebeurd op het gebied van cultuureducatie. Niettemin zien we een aantal knelpunten die de opbrengst van het beleid kunnen beperken.

– Het verwerven van culturele competenties krijgt nog onvoldoende structurele aandacht op (basis)scholen. [33] Juist in het kader van de verwerving van de gewenste zogenaamde 21ste-eeuwse vaardigheden en het ‘toekomstgericht funderend onderwijs’ is deze aandacht voor de vormende rol van cultuuronderwijs van belang.

– Scholen hebben moeite om cultuuronderwijs op een goede manier aan te bieden aan leerlingen. Doorgaande leer- en ontwikkelingslijnen en een samenhangend structureel programma zijn nog geen gemeengoed. [34] Groepsdocenten geven bijvoorbeeld aan dat ze zich onvoldoende bekwaam voelen om een vak als muziek te geven. Scholen beschikken vaak niet over voldoende deskundigheid om ervoor te zorgen dat de cultuureducatieve activiteiten voldoende kwaliteit hebben.

33
LKCA, *2014*; Sardes, Oberon, *2014*.

34
Sardes, Oberon, *2014*.

– Het huidige beleidsmatige onderscheid tussen actieve cultuurparticipatie (verwerven van competenties in de vrije tijd) en talentontwikkeling (gericht op de beroepspraktijk) is van belang. Dat neemt niet weg dat breedtecultuur, talentontwikkeling en topcultuur elkaar zouden moeten versterken. De afstemming van beleid van verschillende overheden op deze gebieden vraagt aandacht, zeker gezien de aanhoudende bezuinigingen op centra voor de kunsten. [35]

– Er is een betere aansluiting nodig tussen de vraag van scholen naar cultuureducatief aanbod en het aanbod van culturele instellingen. De school is weliswaar nu beter in de positie om zijn vraag te articuleren, maar kan in het aanbod dikwijls zijn weg niet vinden. Om een volwaardig 'inkoper' op de vrije markt voor cultuureducatief aanbod te zijn, heeft een school gidsen nodig die goed de weg kennen. Maar juist op deze intermediaire functies is de afgelopen jaren vaak bezuinigd.

'Toekomstgericht funderend onderwijs' en Onderwijs 2032

Vanuit de gedachte dat goed onderwijs met zijn tijd mee moet gaan en moet inspelen op een veranderende wereld, heeft de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap onlangs de discussie over het 'toekomstgericht funderend onderwijs' geopend. Hij heeft het initiatief genomen, in de vorm van het *Platform Onderwijs 2032*, om opnieuw de maatschappelijke opdracht van het onderwijs en de onderwijsdoelen die daarbij horen ter discussie te stellen.

Drie functies van het onderwijs staan daarbij centraal: kwalificatie voor de arbeidsmarkt, socialisatie en persoonlijke vorming. De raad juicht dit initiatief toe. Het is een uitgelezen gelegenheid om de vormende rol van het onderwijs op de agenda te zetten.

De kerndoelen van het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs geven op dit moment onvoldoende richting over wat wij in Nederland willen dat leerlingen leren. Er gaat veel aandacht uit naar taal en rekenen. De inspanningen en resultaten van scholen op andere leergebieden en de brede opdracht van het onderwijs verdienen ook waardering en aandacht. [36] Naast kennis zijn vaardigheden en sociaal-emotionele ontwikkeling van belang. Cultuuronderwijs draagt daaraan bij en is een onlosmakelijk onderdeel van die brede vormende opdracht van het onderwijs.

35
Zie ook Van Eijck en Van der Zant, *2014*.

36
Wij verwijzen in dit verband naar het advies 'Het zichtbaar maken van brede onderwijskwaliteit' dat de Onderwijsraad in voorbereiding heeft.

Cultuuronderwijs past binnen de drie onderscheiden functies van het onderwijs. Ten eerste laat het kinderen kennismaken met schoonheid en verbeeldingskracht en draagt het bij aan het historisch besef van kinderen en jongeren. Ten tweede daagt het hen uit om een creatieve, onderzoekende houding te ontwikkelen. Ten derde draait het in het cultuuronderwijs om verbeelding, inzicht, denkkracht, motoriek en overdracht van ideeën. Cruciaal in een maatschappij waarin de veranderingen elkaar in snel tempo opvolgen en waar complexe vraagstukken vragen om creatieve denkers en doeners.

Naar een minder vrijblijvende aanpak van cultuureducatie

De raad is van mening dat het formuleren van culturele competenties en eindtermen een belangrijke voorwaarde is om bij scholen het gewenste 'eigenaarschap' voor cultuureducatie te ontwikkelen. Op dit gebied is veel werk verzet door het Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling (SLO). De raad moedigt voortzetting van dit traject aan en ziet ook graag aandacht voor de beschrijving van artistieke competenties.

Zeer behulpzaam daarbij kan de ontwikkeling zijn van handreikingen voor de verschillende kunst- en cultuurvakken, naar analogie van de *Handreiking Muziekonderwijs 2020*.

De minister vraagt de raad om te reflecteren op deze handreiking. De keuze voor muziek vinden wij begrijpelijk. Muziek is voor iedereen toegankelijk en herkenbaar, ongeacht de culturele achtergrond die een leerling heeft. Bovendien is het muziekonderwijs in Nederland gebaat bij een stevige meerjarige kwaliteitsimpuls. Door nu eerst voor één discipline te kiezen wordt het mogelijk ervaring op te doen met de verdere invulling van binnenschoolse cultuureducatie.
De raad pleit ervoor om deze ervaring te gebruiken om ook voor andere disciplines handreikingen te ontwikkelen.

Een minder vrijblijvende aanpak van cultuureducatie op scholen begint bij het bevorderen van de vakbekwaamheid van het docentenkorps – hetzij in de vorm van vakleerkrachten, hetzij door scholing van andere leerkrachten. Daarvoor is onder andere meer aandacht voor cultuureducatie op de pabo's noodzakelijk. De raad verwacht dat deze ontwikkeling een impuls krijgt als de Onderwijsinspectie een krachtiger rol krijgt in de toetsing van de kwaliteit van cultuureducatie, niet alleen op stelsel- maar ook op schoolniveau. Nu gebeurt dat nog niet. Een positieve ontwikkeling is overigens wel dat de Onderwijsinspectie in 2015 een peilingsonderzoek naar cultuuronderwijs op stelselniveau zal doen.

Samenhang met buitenschoolse cultuureducatie en cultuurparticipatie

De raad vindt het essentieel dat het verwerven van culturele competenties toegankelijk is voor iedereen, van jong tot oud. Daarom vinden we een goede verankering van cultuureducatie van belang, niet alleen binnen de muren van de school maar ook daarbuiten. Wij wijzen in dat verband op de aanbevelingen in ons advies over de lokale voorzieningen voor actieve cultuurparticipatie: *Meedoen is de kunst* (2014). In dit advies noemen we vijf basisvoorzieningen die onontbeerlijk zijn voor een vitaal cultureel klimaat. [37] De ambities die de landelijke overheid formuleert voor het verwerven van culturele competenties, zijn alleen uitvoerbaar als er lokaal voldoende draagvlak en organisatiekracht aanwezig is. In het verlengde van het pleidooi uit het vorige hoofdstuk, vinden wij dat in een regionaal of stedelijk cultuurplan invulling gegeven moet worden aan het ondersteunen van een (basis) infrastructuur van voorzieningen voor cultuureducatie en -participatie.

Het werk van zowel het Fonds Cultuurparticipatie (FCP) als het Landelijk Kenniscentrum voor Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) speelt daarbij een belangrijke ondersteunende en faciliterende rol. De minister vraagt hoe de raad aankijkt tegen de mogelijkheden voor samenwerking tussen deze twee organisaties. FCP en LKCA vervullen verschillende functies. Het FCP is verantwoordelijk voor subsidieprogramma's, het LKCA vervult als sectorinstituut ondersteunende taken voor het veld en voor beleidsmakers. De raad vindt dat de samenwerking tussen de organisaties over het algemeen goed loopt, maar wijst er wel op dat de verschillende, complementaire taken voor partijen in het veld duidelijker gecommuniceerd kunnen worden.

De raad adviseert de instellingen te werken vanuit een gezamenlijk opgestelde agenda gericht op het bevorderen van cultuureducatie en -participatie, ieder vanuit haar eigen rol en functie. Beide organisaties kunnen met name meer initiatieven nemen om het maatschappelijke belang van kunstbeoefening in de vrije tijd voor het voetlicht te brengen.

Betere aansluiting vraag en aanbod

Sinds 2013 hebben alle rijksgesubsidieerde instellingen (BIS) ook formeel een verantwoordelijkheid op het gebied van cultuureducatie toegewezen gekregen. Dankzij de monitorgesprekken en de monitoring van schoolgebonden activiteiten krijgt de raad een goed beeld van de enorme inspanningen die ze verrichten. Onze indruk is dat instellingen cultuureducatie over het algemeen serieus nemen en professioneel oppakken. Er is meestal spraken van een adequate voorbereiding en van overleg met de school, en het educatieve materiaal is kwalitatief goed. In veel gevallen vinden ook nazorg en terugkoppeling met de school plaats. De relatie en de samenwerking tussen instellingen en scholen is over het algemeen voldoende tot goed. Wij waarderen deze inspanningen van culturele instellingen. Maar er zijn ook signalen dat in enkele stedelijke gebieden het aanbod de opnamecapaciteit van scholen overstijgt. Bovendien zijn vraag en aanbod vaak niet goed op elkaar afgestemd.

Ondanks alle inspanningen in het kader van *Cultuureducatie met Kwaliteit* vinden scholen het daarom nog steeds moeilijk om uit die overvloed aan opties een passende selectie te maken. Alleen als scholen hun vraag of behoefte beter en scherper formuleren, kan de gewenste verschuiving van een aanbodgerichte naar een vraaggerichte werkwijze worden gerealiseerd. Daarom ziet de raad nog steeds een belangrijke taak weggelegd voor een gidsfunctie: flexibele intermediaire organisaties of personen die de scholen bijstaan in het kiezen van passende culturele partners en activiteiten.

De raad pleit er in dit verband ook voor dat de verplichte taak voor BIS-instellingen om aan cultuureducatie te doen, niet uitsluitend betrekking heeft op schoolgebonden cultuureducatie voor het primair en voortgezet onderwijs. Als er in een stedelijke regio al voldoende schoolgebonden educatieaanbod van een bepaald type instellingen is, kan een instelling een ander accent in haar educatieve aanbod leggen. Educatieve activiteiten kunnen ook gericht zijn op het hoger onderwijs, of op andere sociale domeinen, zoals zorg en welzijn, bijvoorbeeld voor ouderen. [38]

Specifieke vormen van cultuureducatie

Mediawijsheid

Op school leren kinderen rekenen, lezen en schrijven. In een wereld die grotendeels door beeldtaal en digitalisering wordt gedomineerd, is het echter ook noodzakelijk dat kinderen worden toegerust om te leren kijken en digitaal vaardig te worden.

37 Het gaat hier om 1. locatie, 2. programma, 3. promotie, 4. vindbaarheid en 5. toegankelijkheid.

38 De raad brengt over de participatie van ouderen in de cultuursector komend voorjaar een advies uit.

Het SLO en de Onderwijsraad hebben eerder gewezen op het belang van digitale geletterdheid in het onderwijs. [39]

Tien jaar geleden heeft de raad het begrip 'mediawijsheid' geïntroduceerd. Dit heeft geleid tot aandacht in het onderwijs voor het gebruik van media, maar de aanpak ervan is toe aan een volgende fase. De raad pleit ervoor het leren begrijpen van beeldtaal en, in het verlengde daarvan, digitale geletterdheid een duidelijke plek te geven in het schoolcurriculum. De raad is van mening dat kinderen – en ook volwassenen – deze vaardigheden en kennis hard nodig hebben in deze samenleving.

Erfgoededucatie

De raad vraagt ook aandacht voor de specifieke situatie waarin erfgoededucatie zich bevindt. Erfgoededucatie kan bij uitstek verbindingen maken met andere vakken, zoals geschiedenis en aardrijkskunde. Toch wordt er binnen het onderwijs nog onvoldoende aandacht besteed aan de vakoverstijgende mogelijkheden die erfgoed te bieden heeft. [40] Erfgoededucatie staat daarnaast vaak onderaan op de cultuurmenu's van gemeenten en provincies. Zij bezuinigen op erfgoedhuizen, waardoor hun educatieve functie krimpt. Zodoende kalft ook de infrastructuur op het gebied van erfgoededucatie af. Het rapport *Musea voor mensen* van de Museumvereniging doet op het vlak van museumeducatie behartigenswaardige aanbevelingen.

De raad ziet meer mogelijkheden om erfgoed in den brede onderdeel te laten zijn van het onderwijs. Zo kan ook bezoek aan monumenten, archeologische opgravingen of archieven bijdragen aan de historische kennis en algemene ontwikkeling van kinderen.

Leeseducatie en -bevordering

Geletterdheid maakt het mensen mogelijk beter en met meer plezier te functioneren in de maatschappij. Het belang en plezier van lezen en het maatschappelijk en persoonlijk nut van leesvaardigheid krijgt veel aandacht in het onderwijs. Echter het beleid voor leesbevordering is versnipperd. De minister heeft daarom al aangekondigd dat hier extra aandacht aan moet worden besteed. Die aandacht is terecht: in Nederland zijn 1,3 miljoen mensen tussen de 16 en 65 jaar laaggeletterd.

De raad is van mening dat voor een samenhangend beleid op het gebied van leesbevordering met de volgende zaken rekening moet worden gehouden: een doorlopende lijn van kinderen die leren lezen, bestrijding van laaggeletterdheid, en bevordering van technisch lezen, literair lezen en schrijven. De raad kijkt in dit verband uit naar de brief die de minister komend voorjaar aan de Tweede Kamer zal sturen over de integrale aanpak van taal en geletterdheid.

39 SLO, *2014*; Onderwijsraad, *2014*.

40 Ministerie van OCW, *2014e*.

Maak cultuuronderwijs een onderdeel van de vormende taak van het onderwijs van de toekomst. Sluit zoveel mogelijk aan bij de discussie over het toekomstgericht funderend onderwijs en het traject rondom Onderwijs 2032.

Kom tot een betere verankering van cultuureducatie in het onderwijs:

- **Zorg voor een goede beschrijving van de culturele (artistieke) competenties. Ontwikkel een doorlopende leerlijn po - vo - (v)mbo.**
- **Versterk de deskundigheid en vakbekwaamheid van scholen en leraren.**
- **Laat de Onderwijsinspectie toetsen op de kwaliteit van het cultuuronderwijs, niet alleen op stelsel- en instellingsniveau.**

Verstevig de lokale culturele infrastructuur rondom scholen met flexibel ingerichte ondersteunende functies, waaronder een gidsfunctie die de scholen helpt bij het samenstellen van passende cultuureducatieve activiteiten. Geef in een (wettelijk) kader aan welke minimale voorzieningen nodig zijn om de toegankelijkheid tot en de kwaliteit van cultuureducatie en -participatie te borgen.

Verbreed de educatieve taak van instellingen in de BIS tot andere onderwijsniveaus of andere sociale domeinen en doelgroepen.

2.2 Van opleiding naar arbeidsmarkt

Kunstenaars zorgen voor vernieuwing en dragen bij aan de dynamiek van een stedelijke regio. Niet iedere opgeleide kunstenaar zal internationaal gerenommeerd worden, maar kunstenaars zijn als dramadocent, illustrator of programmamaker niet minder relevant. Bij elke krant die je leest, bij ieder gebouw dat je bezoekt en iedere stoel die je koopt, zijn kunstenaars betrokken. Zowel in een toegepaste vorm, zoals het geval is bij grafisch vormgevers en illustratoren, maar ook als autonoom kunstenaar.

Aansluiting opleiding en arbeidsmarkt

Een terugkerend onderwerp van discussie is in hoeverre kunstvakopleidingen aansluiten op de steeds veranderende arbeidsmarkt. De afgelopen jaren zijn daar diverse onderzoeken naar gedaan. Zo blijkt uit de HBO-Monitor dat de werkloosheid onder afgestudeerden van kunstvakopleidingen in 2013 iets hoger ligt dan gemiddeld: 10,4%, tegenover 9,7% voor het gehele hbo. Ter vergelijking: de werkloosheid onder afgestudeerden van economische of agrarische hbo-opleidingen, anderhalf jaar na afstuderen, ligt nog iets hoger: 11%. [41]

De commissie-Dijkgraaf[42] constateerde in 2010 wel dat de beroepspraktijk van de kunstenaar aan verandering onderhevig is. In de toekomst worden van kunstenaars nieuwe creatieve vaardigheden, expertise en ondernemerschap gevraagd. Grotere variëteit en profilering in de opleidingen is noodzakelijk, evenals ‘coproducerschap’ met de beroepspraktijk. [43]

Naar aanleiding van het rapport van de commissie-Dijkgraaf hebben de kunstvakopleidingen in 2011 een sectorplan opgesteld om te kunnen inspelen op de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. In het plan zijn afspraken gemaakt over profiel en instroom. Het aantal studenten dat een bachelor-opleiding in de kunsten start, is in het studiejaar 2013 – 2014 afgenomen met 1100 inschrijvingen in vergelijking met de peildatum oktober 2010. [44] Ook voor de komende jaren wordt nog een afname verwacht. De middelen die hierbij vrijkomen, worden ingezet voor een kwaliteitsinvestering, onder andere door een uitbouw van het aantal masteropleidingen. Verder worden opleidingsprofielen herzien op basis van vernieuwde beroepsprofielen. Dit zijn naar de mening van de raad goede stappen om opleidingen beter te laten aansluiten bij de markt. Wel benadrukken wij dat bij het opstellen van de opleidingsprofielen ondernemerschap integraal wordt meegenomen. Het gaat daarbij om meer dan het aanleren van vaardigheden zoals boekhouden of het opstellen van een bedrijfsplan. Kennis van het veld, de sector, de fiscale wetgeving en het auteursrecht is ook van groot belang tijdens de eerste stappen op de arbeidsmarkt. Het leren reflecteren op de eigen artistieke signatuur vanuit het perspectief van de arbeidsmarkt is hierbij cruciaal, evenals de eigen presentatie op de arbeidsmarkt. In de beroepsprofielen van verschillende kunstvormen zijn hierin al stappen gezet.

Structureel overleg tussen opleidingen en werkveld over het optimaliseren van de aansluiting vindt de raad daarbij onontbeerlijk. Sommige opleidingen zetten hier al stappen in. Zo heeft het Koninklijk Conservatorium het voornemen om studenten te laten oefenen met pitchen bij programmeurs van internationale festivals op het gebied van oude muziek. De Jan van Eyck Academie verbindt het creatieve talent van haar deelnemers aan maatschappelijke en economische vraagstukken die spelen bij overheid, bedrijfsleven en kennisinstituten. En de NPO biedt met het Filmlab ondersteuning aan de examenfilms van de Filmacademie. Gezien de doorlopende veranderingen op de arbeidsmarkt moedigen wij opleidingen aan hun overleg en samenwerking over een betere aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt na afloop van het sectorplan voort te zetten.

Werkgelegenheid en mobiliteit

Door de bezuinigingen in de cultuursector zijn de afgelopen twee jaar zo’n 3000 banen verdwenen. [45] Werkgevers en werknemers in deze sector hebben de handen ineengeslagen en zijn aan de slag gegaan met het versterken van de positie op de arbeidsmarkt van degenen die in de culturele en creatieve sector werken, onder meer door betere mobiliteit en scholing. Met het *sectorplan Cultuur*[46] heeft een deel van de sector zich verenigd en aanspraak gedaan op de zogenaamde *Asschergelden*[47] van het ministerie van SZW, met het doel mobiliteit en werkgelegenheid in de cultuursector te stimuleren. Het *sectorplan Cultuur* is gehonoreerd en de matchingmiddelen vanuit de sector zijn voor een deel reeds gevonden. In het plan worden negen maatregelen besproken om de positie van kunstenaars, maar ook van andere werknemers in de cultuursector te versterken. Door middel

41 Vereniging Hogescholen, *2014a.*

42 Adviescommissie over het kunstvakonderwijs, aangesteld door de Vereniging Hogescholen, destijds de HBO-raad.

43 Commissie-Dijkgraaf, *2010.*

44 Vereniging Hogescholen, *2014b.*

45 Cultuur-Ondernemen, *2014a.*

46 Cultuur-Ondernemen, *2014a.*

47 Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid verschaft financiële bijdragen voor plannen die leiden tot meer werk of stageplekken voor jongeren, behoud van vakkrachten en begeleiding van met ontslag bedreigde werknemers naar nieuw werk. Het gaat om gezamenlijke plannen van werkgeversorganisatiesen betrokken vakbonden, waarbij de overheid de helft van de benodigde middelen verschaft.

van onder andere leerwerkplekken, mobiliteitstrajecten en omscholingstrajecten wil de sector inspelen op de recente bezuinigingen. Het plan heeft vooralsnog een looptijd van twee jaar.

Gezien de veranderingen op de arbeidsmarkt en het aantal banen dat verloren is gegaan en nog zal gaan, is de raad positief over het *sectorplan Cultuur* van de cultuursector. Niet in de laatste plaats vanwege het feit dat een groot deel van de sector zich heeft weten te verenigen en zich gezamenlijk achter een dergelijk plan heeft geschaard. De raad ziet dit als winst om ook in de toekomst in gezamenlijkheid acties te ondernemen, bijvoorbeeld op het gebied van cao's. Wel maakt de raad zich zorgen over de verborgen werkloosheid. Niet alleen zijn er banen verdwenen, ook zijn er minder opdrachten voor zelfstandigen.

De raad is bij de voorbereiding van dit advies meermaals gewezen op het belang van bijscholing, om de inzetbaarheid van kunstenaars te bevorderen. Zo is er de BIK-opleiding (Beroepskunstenaar In de Klas), waarbij kunstenaars zich kunnen bekwamen in het maken van projecten in het primair onderwijs en zich hierin kunnen laten bijscholen. De bijdrage vanuit de overheid voor kunstenaars die zo'n opleiding willen volgen, is recent afgeschaft. Kunstenaars moeten de opleiding nu volledig zelf betalen. Gezien het feit dat expertise in het onderwijs op het gebied van kunst verdwijnt [48], zijn opleidingen voor bijscholing van grote waarde om kunst weer in de klas te krijgen.

De raad betreurt het daarom dat de bijdrage van de overheid voor bijscholing in de vorm van de BIK-opleiding is afgeschaft. Wij bepleiten een heroverweging hiervan, waarbij ook de variant van bijscholingsbeurzen of vouchers een interessante optie is. De fondsen kunnen de uitvoering van dergelijke beurzen op zich nemen.

Verder zijn er diverse stimuleringsregelingen, zoals het verschaffen van microkrediet of het aanbieden van coaching, om ondernemerschap van kunstenaars en culturele instellingen te bevorderen. De middelen ten behoeve van dit soort regelingen zijn echter niet structureel. De raad vindt het van belang dat stimulering van ondernemerschap in de cultuursector blijvend wordt aangemoedigd en gefaciliteerd. Wij adviseren dan ook de programmagelden voor regelingen op het gebied van ondernemerschap te continueren.

48 Onderwijsraad en Raad voor Cultuur, *2012.*

Inkomenspositie kunstenaars

De cultuursector loopt voorop in de flexibilisering van de arbeidsmarkt. In de creatieve sector werkt volgens de monitor topsectoren van het CBS zo'n 47% van de werkzame personen als zelfstandige; het aandeel voor de subsector kunst is zelfs 96%. [49] Het beroep van kunstenaar wordt door de kunstenaars zelf vaak ervaren als een levensbestemming, waardoor zij ook bij relatief weinig inkomsten door blijven gaan. Recent onderzoek naar de beroepspraktijk van kunstenaars wijst uit dat ruim de helft van de kunstenaars een jaarinkomen heeft dat lager ligt dan 30.000 euro. [50] Kunstenaars in beeldende beroepen verdienen in 90% van de gevallen benedenmodaal. [51] Uit verschillende sectoren komen verder geluiden dat kunstenaars weinig onderhandelingsruimte hebben en dat instellingen vaak onvoldoende vergoedingen leveren. [52] Recent onderzoek wijst uit dat beeldend kunstenaars bij tentoonstellingen vaak geen honorarium ontvangen, maar alleen een onkostenvergoeding. [53]

In de afgelopen jaren zijn er wijzigingen in het beleid doorgevoerd die grote gevolgen hebben voor de kunstenaar. Zo zijn er met de afschaffing van de WWIK-regeling geen sociale inkomensvoorzieningen meer, voor het eerst sinds 1935. Het gevolg hiervan is dat de kunstenaar niet meer de tijd heeft om in de eerste jaren na het verlaten van de opleiding zijn signatuur verder uit te werken, maar direct in zijn inkomen moet voorzien. Dit vergt van de kunstenaar op de arbeidsmarkt meer vaardigheden op het gebied van ondernemerschap dan voorheen. De verantwoordelijkheid om in de eigen inkomsten te voorzien ligt weer volledig bij de kunstenaar zelf, maar de sector en de overheid spelen hier wel een rol in.

De cultuursector heeft naar de mening van de raad de verantwoordelijkheid om kunstenaars een redelijke vergoeding te bieden voor hun werk. Het argument dat het bieden van een podium om werk te tonen voldoende als vergoeding geldt, vindt de raad onjuist. De filmsector heeft recentelijk afspraken gemaakt over vergoedingen en deze vastgelegd in een convenant. Wij vinden het een positieve ontwikkeling dat zowel makers als afnemers betrokken zijn geweest bij het opstellen van dit convenant en gezamenlijk tot consensus zijn gekomen. Andere sectoren kunnen dit voorbeeld volgen. Beeldende Kunst Nederland [54] heeft laten onderzoeken hoe het gesteld is met de kunstenaarshonoraria. De raad pleit ervoor dit

49 CBS, *2012.*

50 Dit is ongeveer een modaal inkomen.

51 CBS, *2014.*

52 Platform makers, *2014.*

53 Ape, *2014.*

54 Dit is het informele overleg van organisaties Platform BK, Museumvereniging, FNV-KIEM, Kunsten '92, de Beroepsvereniging van Beeldend Kunstenaars, de Nederlandse Galerie Associatie en De Zaak NU.

informele overleg voort te zetten om afspraken te maken over redelijke vergoedingen. Vooruitlopend op deze afspraken vindt de raad het niet meer dan logisch dat BIS- en fondsgesubsidieerde instellingen het goede voorbeeld geven in het vergoeden van kunstenaars. In het rapport worden diverse voorbeelden gegeven van de manier waarop dit in het buitenland is geregeld, iets waar de sector bij kan aansluiten.

Ook de overheid speelt een rol in de positie van kunstenaars op de arbeidsmarkt. Vanwege de flexibilisering van de gehele arbeidsmarkt en het toenemende aantal zzp'ers dat momenteel actief is, heeft het ministerie van Financiën een wijziging van fiscale wetgeving voorbereid. Een van de voornemens is om de zelfstandigenaftrek af te schaffen, hetgeen vooral zzp'ers met een laag inkomen zal raken. De cultuursector is bij uitstek een sector die zich kenmerkt door een groot aantal zzp'ers met vaak een relatief laag inkomen.

Daarom vindt de raad het noodzakelijk dat dit voorstel wordt heroverwogen. De cultuursector heeft andersom veel kennis over het zelfstandig ondernemen die gebruikt kan worden. De raad zal komend jaar dieper ingaan op de situatie van de arbeidsmarkt in de cultuursector in een gezamenlijke verkenning met de Sociaal Economische Raad (SER).

Auteursrecht

Zoals hierboven gezegd hebben makers (schrijvers, beeldend kunstenaars, regisseurs, muzikanten, etc.) een zwakke positie ten opzichte van bijvoorbeeld uitgevers, distributeurs, omroepen, exploitanten en platenmaatschappijen. Met het door de Tweede Kamer aangenomen [55] wetsvoorstel auteurscontractenrecht is een belangrijke stap gezet in de versterking van de rechts- en inkomenspositie van de maker. Het voorstel voorziet namelijk in een stevigere onderhandelingspositie van makers ten opzichte van exploitanten.

Het wetsvoorstel regelt een 'billijke vergoeding' voor de maker van een kunstwerk als die een bedrijf toestemming geeft om zijn werk te exploiteren. Daarbij zorgt een aangenomen motie ervoor dat onderhandelingen over tarieven tussen exploitanten en makers gestimuleerd worden. [56] Desondanks is nog niet te zeggen of met de wet de economische positie van de makers zal verbeteren. Het wetsvoorstel heeft namelijk betrekking op de auteursrechtelijke aspecten van het makerschap en niet op de door de opdrachtgevers te betalen initiële honoraria.

55 Op *12 februari 2015.*

56 Zie Tweede Kamer, *2014 – 2015.*

Toenmalig staatssecretaris Teeven zegde toe dat de wet vijf jaar nadat die is ingegaan, geëvalueerd zal worden. Daarbij worden ook de economische effecten onderzocht. De raad ondersteunt een dergelijk onderzoek. Wanneer daaruit blijkt dat de nieuwe wet onvoldoende invloed heeft gehad op de inkomenspositie van de makers, dringt de raad aan op verdere regelgeving die hier wel voor zorgt.

Maak ondernemerschap een integraal onderdeel van de opleiding. In de nieuwe beroepsprofielen kan dit meegenomen worden.

Maak extra (flankerende) middelen vrij voor het stimuleren van bijscholing.

Continueer de programmagelden voor regelingen op het gebied van ondernemerschap.

Vraag de sector afspraken te maken over redelijke vergoedingen voor het tonen van werk.

2.3 Talentontwikkeling

Talenten worden niet vanzelf professionele kunstenaars. In iedere fase van de culturele carrière moet er gelegenheid zijn om de beste talenten te laten groeien. Die talentontwikkeling kent verschillende fasen, die we hier in vogelvlucht beschrijven.

In sommige kunstvormen, zoals dans en muziek, is het noodzakelijk dat er al op jonge leeftijd veel tijd en aandacht wordt besteed aan artistieke vaardigheden om professioneel danser of musicus te worden. Bij andere kunstvormen kan talent later ontkiemen. Alle initiatieven op het gebied van actieve cultuurparticipatie kunnen bijdragen aan de eerste fase in de ontwikkeling van jonge kunstenaars: of het nu muziekscholen zijn, amateurtoneelgroepen, schilderateliers, workshops voor filmmakers in spe, concoursen of urban-dance-gezelschappen voor jongeren.

Lang niet alle deelnemers hieraan hebben overigens ambities om een professioneel kunstenaar te worden; voor hen blijft het een inspirerende vrijetijdsbesteding.

Maar er zijn ook jonge talenten die wel professionele ambities hebben en velen daarvan kiezen ervoor een kunstvakopleiding te volgen. Gedurende een bachelor- en eventueel een masterstudie bekwamen zij zich in de gekozen kunstvorm tot ze een professioneel niveau hebben.

Na een kunstvakopleiding stromen creërende en uitvoerende kunstenaars uit naar de arbeidsmarkt. Een aantal van hen vindt een vaste betrekking bij een cultuurinstelling; de meesten gaan echter als zzp'er aan de slag (zie ook de vorige paragraaf). Voor deze pas afgestudeerde kunstenaars is het belangrijk dat de eerste stappen in de professionele kunstwereld ondersteund worden door mogelijkheden om zich in de praktijk verder te ontwikkelen. Hier is maatwerk op zijn plaats. Acteurs en orkestmusici zijn er bijvoorbeeld vooral bij gebaat om *on the job* ervaring op te doen. Voor dansers zijn ook trainingsfaciliteiten belangrijk om als beginnende freelancer in vorm te blijven. Veel scheppende kunstenaars hebben behoefte aan een coach of opdrachtgever die met hen in gesprek gaat en hen uitdaagt. Ook kunnen festivals, concoursen en masterclasses talent verder op weg helpen. En in sommige sectoren zijn er veel atelier- of productiefaciliteiten nodig om talent zich de eerste jaren verder te laten ontplooien.

Er zijn ook (jonge of gevorderde) kunstenaars met bewezen kwaliteit die veel (internationale) potentie hebben en die de gelegenheid moeten krijgen om gedurende een langere periode hun talent verder te verdiepen en hun excellentie te vergroten.

Voor elk van deze fasen in de artistieke carrière van creërende en uitvoerende kunstenaars bestaan er in het landelijke en lokale cultuur- en onderwijsveld voorzieningen waar talent wordt ontdekt, ontwikkeld en verdiept. De bezuinigingen bij het Rijk en andere overheden hebben ook zulke voorzieningen getroffen. Cultuurcentra en muziekscholen in steden zijn gekort of soms verdwenen. [57] In een aantal disciplines (podiumkunsten, film, architectuur) ontvangen de instellingen op het gebied van talentontwikkeling geen rijkssubsidie meer, en ook is aangekondigd dat de rijkssubsidie van de postacademische instellingen na 2016 vervalt.

Er is na die bezuinigingen echter ook een tegenbeweging op gang gekomen. Talentontwikkeling staat hoog op de agenda van instellingen, particuliere fondsen en overheden.

57 Raad voor Cultuur, *2014a*.

De raad ziet veel informele en kleinschalige initiatieven. Ook bieden de fondsen mogelijkheden om nieuwe kunstenaars te ondersteunen, zoals de *Nieuwe Makers Regeling* bij het Fonds Podiumkunsten, de *Werkbijdrage Jong Talent* en de aanvullende regeling Mentoring bij het Mondriaanfonds of de regelingen bij het programma *New Screen NL* van het Filmfonds.
De minister heeft hier tot en met 2016 extra middelen voor uitgetrokken. [58] De fondsen hebben ook programma's ingericht voor talent in een internationale context. Al deze regelingen bieden in de ogen van de raad goede mogelijkheden voor kunstenaars om zich artistiek te ontwikkelen. De regelingen zijn echter nog relatief nieuw en de effecten zullen pas op langere termijn meetbaar zijn.

Sinds 2013 hebben veel instellingen in de BIS een taak op het gebied van talentontwikkeling gekregen. En ook het kunstvakonderwijs zet zich in voor een verdere verdieping, door middel van masteropleidingen. In zijn sectorplan heeft het kunstvakonderwijs aangekondigd om het aantal masteropleidingen verder uit te bouwen. [59] De raad juicht die ontwikkeling toe, omdat masteropleidingen een goede brug kunnen vormen tussen kunstvakonderwijs en de beroepspraktijk.

De nieuwe ontwikkelingen op het gebied van talentontwikkeling zijn nog vers, en op dit moment is het nog niet duidelijk hoe zij de komende jaren zullen uitkristalliseren. Maar de raad ziet wel dat er in de sector inmiddels een grote diversiteit aan manieren is waarop talenten zich artistiek kunnen ontplooien. Niettemin ziet de raad een aantal knelpunten.

Tijdelijkheid van extra middelen voor talentontwikkeling
De extra middelen die de minister voor de stimulering van talentontwikkeling heeft gereserveerd, vervallen na 2016. Maar voldoende ondersteuning van nieuw talent is een permanente zorg, en de problemen die de minister in haar brieven over talentontwikkeling [60] signaleert, zijn niet na die periode opgelost. De raad pleit er dan ook voor die extra middelen voor talentontwikkeling na 2017 als structurele financiering toe te voegen aan het budget van de fondsen. Die middelen kunnen ten goede komen aan individuele beurzen. Maar er zijn ook instellingen die een grote rol spelen bij de ontwikkeling van talenten, zoals festivals en concoursen. De fondsen kunnen onderzoeken of de ondersteuning van jonge talenten meer via zulke instellingen kan worden gefaciliteerd.

58 Ministerie van OCW, *2014a*.

59 Vereniging van Hogescholen, *2014b*.

60 Ministerie van OCW, *2014a* en ministerie van OCW, *2014b*.

Talentontwikkeling in de basisinfrastructuur

Met ingang van 2013 hebben de meeste instellingen in de BIS de taak gekregen om in talentontwikkeling van kunstenaars te investeren. En ook instellingen die deze opdracht niet expliciet kregen, zoals musea en jeugdtheatergezelschappen, leveren op dit gebied een bijdrage. In de beeldende kunsten zijn er nu drie instellingen, namelijk de postacademische instellingen, die talentontwikkeling als kerntaak hebben.

In de ogen van de raad nemen de BIS-instellingen hun taak op dit gebied over het algemeen serieus. Ze investeren zichtbaar in talentontwikkeling. De raad constateert wel dat er geen duidelijke omschrijving van deze taak is. Daardoor zijn de grenzen van de opdracht vaag. Iedere instelling heeft een eigen opvatting over wat talentontwikkeling is. Sommige instellingen nemen gedurende een langere periode een paar nieuwe talenten in dienst, andere kiezen juist voor ondersteuning door middel van *summer courses*, of rekenen het bieden van stages als een vorm van talentontwikkeling.

Veel BIS-instellingen zijn ook uitgelezen plekken om uitvoerende kunstenaars, zoals orkestmusici en acteurs, vlieguren te laten maken. Instellingen werken daarbij samen met partners als productiehuizen, universiteiten en kunstvakonderwijs.

Voorbeelden zijn de talentontwikkelingsprogramma's bij presentatie-instellingen in de beeldende kunst, de *Orkest Master* van het Koninklijk Conservatorium en het Residentie Orkest, het *Rotterdam Lab* van het Internationaal Film Festival Rotterdam en de *Junior Company* van Het Nationale Ballet en de Nationale Ballet Academie. Nog niet iedere invulling op het gebied van talentontwikkeling bij BIS-gezelschappen komt even goed uit de verf, maar de sector moet ook tijd worden gegund.

BIS-instellingen kunnen inspanningen op het gebied van talentontwikkeling het beste laten aansluiten op hun eigen artistieke profiel, hun repertoire en hun eigen publiek. Daar is immers de organisatie optimaal op afgestemd en daar kan de ontwikkeling en coaching van talent zich het best naar voegen. Op die manier leveren BIS-instellingen ook een goede bijdrage aan de opvolging van de functies in hun eigen (sub) discipline en type instellingen, of het nu gaat om orkestmusici, acteurs, regisseurs en choreografen voor de grote zaal of om (artistiek) directeuren. Talentontwikkeling staat dan nadrukkelijk in het teken van doorstroom.

Voorzieningen voor verdieping

Hoewel BIS-instellingen op verschillende wijzen aan talentontwikkeling doen, ziet de raad een lacune als het gaat om plekken waar talenten met bewezen kwaliteit de ruimte krijgen voor artistieke verdieping. Alleen in de beeldende kunst kunnen de postacademische instellingen een dergelijke taak volwaardig uitvoeren. De inzet die talentontwikkeling op dat vlak nodig heeft, is groter dan de BIS-instellingen voor hun rekening kunnen nemen. De instellingen hebben een kerntaak waarop een eigen artistiek profiel, repertoire, organisatie en publiek zijn afgestemd. Het creëren van mogelijkheden voor een talent om zijn artistieke potentie te verdiepen vergt extra faciliteiten en coaching. Tegelijkertijd dient er minder druk op het resultaat en het publieksbereik te staan, zodat een talent enige vrijheid heeft om zich zonder prestatie-druk te ontwikkelen. De huidige subsidiekaders van BIS-instellingen bieden die mogelijkheden niet voldoende. Daarnaast past het werk van deze talenten niet altijd in het profiel, of zelfs in de discipline van BIS-instellingen. [61]

De raad pleit ervoor om naast de huidige BIS-instellingen een aantal voorzieningen structureel te financieren waar bewezen talent zich artistiek kan verdiepen. Daarbij moet er gelegenheid zijn voor onderzoek, reflectie, productie en presentatie. Talent heeft vaak behoefte aan een artistieke coach of mentor die inhoudelijk kan prikkelen of stimuleren. Die voorzieningen kunnen zulke coaches of mentors faciliteren die het talent kunnen begeleiden.

De voorzieningen moeten recht doen aan de eigenheid van de kunstenaars. Ze dienen een duidelijk traject op te stellen met einddoelen (een soort curriculum) en daarbij zoveel mogelijk maatwerk bieden. Daarbij moet ook ruimte geboden worden aan interdisciplinaire ontwikkel-trajecten.

Veel kunstenaars werken immers discipline-overschrijdend. Zulke voorzieningen zijn in de ogen van de raad instellingen die naast een (inter)nationaal belang ook een belangrijke werking in de eigen stad of stedelijke regio hebben. Daarom mag verwacht worden dat lokale overheden ook een substantiële bijdrage leveren aan de structurele ondersteuning ervan.

De raad is van mening deze voorzieningen niet in alle sectoren aanwezig hoeven te zijn. Op dit moment ziet de raad in een aantal specifieke disciplines (toekomstige) lacunes. In de beeldendekunstsector gaat het om de post-academische instellingen, die na 2016 hun rijkssubsidie dreigen te

61
Theater- en dansgezelschappen erkennen zelf ook in een brief van het NAPK dat zij slechts een deel van de verantwoordelijkheid voor talentontwikkeling op zich kunnen nemen. Ook Kunsten '92 wijst daarop in 'De aannames van Zijlstra, anderhalf jaar later', NAPK, *2013* en Kunsten '92, *2014*.

verliezen. Wij pleiten voor continuering van de basisfinanciering voor dit type instellingen. De raad ziet ook een lacune op het terrein van de scenische podiumkunsten: (jeugd) theater, dans, muziektheater en opera. Wij adviseren hier een beperkt aantal productiehuizen van structurele financiering te voorzien.

Ook op het gebied van de film ziet de raad een lacune, maar hij wil de resultaten van het lopende onderzoek (door Dialogic) in deze sector eerst afwachten om te bepalen waar de behoefte precies ligt. Voor een uitwerking van dit voorstel verwijzen wij naar hoofdstuk 6, waarin per sector de eventuele behoefte aan deze voorzieningen wordt toegelicht.

Het verdwijnen van impresariaten en agentschappen
De raad wijst ten slotte op een nog relatief onbekend effect van de bezuinigingen: het verdwijnen van kleinere impresariaten en agentschappen voor veelbelovende talenten op weg naar een zelfstandige professionele beroepspraktijk. De grote en vooral internationale agenten werken alleen nog voor gearriveerde kunstenaars. Contractbedragen in dit segment liggen relatief hoog en dat levert voor agentschappen, die gemiddeld tussen 10 en 15% bemiddelings-kosten rekenen, goede omzetten op. Ze zijn minder geïnteresseerd in jonge talentvolle kunstenaars die starten met lagere honoraria, waardoor de bemiddelingskosten te weinig opleveren voor de agent.

De gesprekken met het kunstvakonderwijs en jonge kunstenaars maken duidelijk dat het op dit moment bijna onmogelijk is om voor talentvolle kunstenaars een agentschap of impresario te vinden. De Toneelacademie Maastricht is daarom begonnen met het begeleiden van afgestudeerde acteurs en het bemiddelen naar werk. Artez helpt jonge popmusici aan contacten met theaters en zalen en ondersteunt de contractbesprekingen. Ook het Conservatorium van Amsterdam heeft een eigen impresariaat. Maar deze lacune verdient een meer structurele invulling. In het kader van hun talentontwikkeling – op weg naar een volledige zelfstandige professionele beroepspraktijk – zouden talentvolle musici, dansers, acteurs en theatermakers aan het begin van hun loopbaan ondersteund moeten worden door een agentschap. Bijvoorbeeld door binnen een bestaand agentschap een afdeling *Nieuw Talent* op te richten. Omdat zo'n talentimpresariaat zeker in de beginfase nooit commercieel kan draaien, zou gedacht kunnen worden aan een subsidieregeling.

Zet de tijdelijke middelen voor talentontwikkeling na 2016 voort, zodat de fondsen hiervoor structurele programma's kunnen inzetten.

Bied de komende beleidsperiode structurele ondersteuning voor voorzieningen op het gebied van beeldende kunst en scenische podiumkunsten, waar talent de tijd en ruimte krijgt om zich artistiek te verdiepen en aan onderzoek en reflectie te doen.

Faciliteer de mogelijkheden voor agentschappen en/of impresariaten om nieuwe talenten te ondersteunen.

3. Publiek

Cultuur ontleent haar waarde voor een groot deel aan het feit dat het gezien, gelezen en gehoord wordt, dat het ons verbaast, ontroert of aanzet tot nadenken. Kunst gaat pas werken als het communiceert. Voor iedere culturele activiteit – hoe experimenteel of gespecialiseerd, hoe traditioneel of vernieuwend ook – is publiek of moet een publiek gevonden worden. Dat is niet altijd een taak van de kunstenaar, maar wel van de producerende, distribuerende of presenterende instelling, zoals het museum, de schouwburg, de uitgeverij, het festival, het dansgezelschap, de bibliotheek of de concertzaal. Deze instellingen hebben de verantwoordelijkheid om cultuuruitingen voor een breed publiek toegankelijk te maken.

De communicatie met publiek en de verbreding van het publieksbereik vindt de raad een van de grote uitdagingen van deze tijd voor culturele instellingen en cultuurbeleid. Daar past geen ‘one size fits all’-strategie bij. Het vraagt oog voor veranderingen in cultuurconsumptie en -participatie.

3.1 Veranderend publieksgedrag

Publiek is een optelsom van verschillende groepen cultuurdeelnemers, met eigen kenmerken, steeds veranderende samenstellingen en voorkeuren. Het gedrag van het publiek is de afgelopen jaren wezenlijk veranderd. In *De Cultuurverkenning* hebben we de meest in het oog springende trends beschreven. [62]

Publiekssamenstelling verandert
De culturele achtergrond en leeftijdsopbouw veranderen; per stad en regio kan dit flink verschillen. In veel gebieden wordt de groep ouderen groter en met name in de stedelijke regio’s wordt de culturele achtergrond van het publiek diverser. [63] Daarnaast zijn er delen van het land, de krimpregio’s, waar het aantal inwoners en het aantal voorzieningen afnemen.

62
Zie ook ministerie van OCW, *2014d*; WRR, *2015*.

63
Planbureau voor de Leefomgeving 2014: pagina 85-86. De Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur maakt in zijn ‘Sectoranalyse 2015’ in dit verband gebruik van de term ‘big minorities’: grote groepen mensen van verschillende afkomst, waarin geen enkele groep getalsmatig domineert, RRKC, *2014*.

Onderdompeling, sfeer en spektakel
Het publiek is op zoek naar intense ervaringen. De ervaringsbehoefte zien we terug in de toename van activiteiten rond culturele uitingen. De populariteit van festivals is hier ook een graadmeter van. Ook is de besteding van vrije tijd, mede door de digitale media, vluchtiger geworden. [64]

Het publiek laat zich niet meer binden
De cultuurdeelnemer is steeds vaker een omnivoor die zich individueel en veelal incidenteel aansluit bij onderling verschillende smaakgemeenschappen en communities. [65] Oude scheidslijnen vervagen en worden door nieuwe vervangen, bijvoorbeeld tussen mainstream en subcultuur. Expertise op het gebied van bijvoorbeeld populaire films, hiphop of mode kan prestige opleveren die voorheen meer aan traditionele cultuuruitingen verbonden was. De oude hiërarchie, de indeling in 'hoge' en lage cultuur, vervaagt. [66]

Het publiek zoekt nieuwe wegwijzers
De cultuurdeelnemer beweegt zich weliswaar door meerdere genres en segmenten, maar wel per gelegenheid met gelijkgestemden. De wens om dingen samen te beleven wordt groter. Bij mediaconsumptie zien we iets soortgelijks. Het belang van leden bij omroepen neemt af, maar de binding aan programma's en genres neemt toe. [67] Het publiek laat zich steeds minder leiden door de seizoensprogrammering van een instelling en minder beïnvloeden door het gezag van kenners en instituties. Het zoekt op internet en laat zich leiden door tips van gelijkgestemden.

Kortom, publiekspatronen wijzigen sterk. Vertrouwde scheidslijnen vervagen en worden vervangen door nieuwe. Ze vragen om een andere publieksbenadering en de raad constateert dat veel gesubsidieerde kunst- en cultuurinstellingen hier nog niet afdoende op inspelen.

3.2 Cultuurbezoek

De raad vindt het belangrijk dat cultuur niet alleen wordt bezocht door een beperkte groep mensen die hun voorliefde van huis of school uit hebben meegekregen en die een toegangskaartje kunnen betalen. De raad bepleit een inclusief cultuurbeleid. Uiteenlopende publieksgroepen moeten toegang hebben tot het gesubsidieerde culturele aanbod.

64
Zie ook ministerie van OCW, *2014d*; Van den Broek en Van Eijck, *2013*; Schramme, *2014*.

65
In de 'Rijksbrede trendverkenning' wordt in dit verband ook gesproken van 'tribalisering', Strategie Rijksbreed, *2013*.

66
WRR, *2015: 111*.

67
Raad voor Cultuur, *2014b*. *www.cultuurindex.nl*

Onder invloed van bovengenoemde trends zal dat echter eerder af- dan toenemen. En dat baart ons zorgen.

Op het eerste gezicht en op de korte termijn lijkt het beeld mee te vallen. Sommige instellingen in het gesubsidieerde circuit slagen erin meer bezoekers te trekken. Er zijn duidelijke verschillen tussen sectoren. De Cultuurindex [68] laat zien dat met name erfgoed de afgelopen jaren in de lift zit. Met name kunstmusea ontvangen meer bezoekers dan ooit, hetgeen voor een deel te maken heeft met de heropening van een aantal musea. Het algemene beeld is dat de aantallen bezoekers bij de overige sectoren licht groeien of stabiliseren. Het totale bezoek aan podiumkunsten laat sinds 2009 een daling zien, al is de daling lager sinds 2012. Het bezoek aan gesubsidieerde podiumkunsten stijgt sinds 2012 licht, maar de podiumkunsten in de vrije sector kampen na een daling aan het begin van de crisis met stabilisatie van de bezoekersaantallen. Het filmbezoek is in 2014 gestabiliseerd, na jaren van groei. [69]

Het SCP maakt een onderscheid tussen het bezoek aan de zogenaamde gecanoniseerde cultuuruitingen, onder andere klassieke muziek, opera, toneel en klassieke dans, en de populaire cultuuruitingen (hieronder vallen kunstvormen als cabaret, musical, dance, urban, popmuziek en film). 43% van de bevolking van zes jaar en ouder bezocht een gecanoniseerde cultuuruiting; 81% bezocht een populaire cultuuruiting. [70]

Voor de langere termijn verwacht de raad dat, bij gelijkblijvende omstandigheden, het publieksbereik van de traditionele, gecanoniseerde cultuuruitingen – de disciplines waarop overheidsbeleid zich tot nu toe het meeste richt – zal stagneren en afnemen. Al langer was het patroon bekend dat de populaire kunst vooral wordt bezocht door jongeren, terwijl de gecanoniseerde kunstuitingen worden bezocht door ouderen. De huidige ontwikkeling is dat de nieuwe generaties bij het klimmen der jaren, anders dan vroeger, op de cultuurvormen gericht blijven die zij in hun jonge jaren al waardeerden. Het gevolg is dat bij een aantal disciplines vergrijzing optreedt zonder dat nieuw publiek vanzelfsprekend aanhaakt. Het SCP spreekt in dit verband over 'cohortvervanging'. [71]

Een andere ontwikkeling is dat de steeds grotere groep mensen met een niet-westerse achtergrond geen aansluiting vindt bij traditionele cultuuruitingen. Door deze ontwikkelingen zal, wanneer instellingen op dezelfde voet doorgaan, het publiek voor gesubsidieerde cultuurvormen verder stagneren, en zullen de publieksgroepen die er niet in geïnteresseerd zijn,

68
Ape|onderzoek & advies en RebelGroup, pagina 27-83, *2014*; NvF, *2015*.

69
SCP, *2014: 33*.

70
SCP, *2014: 33*.

71
SCP, *2013*.

Deel 1 Hoofdlijnen cultuurbeleid Publiek

steeds groter worden. Dat is slecht voor het publieksbereik én voor het maatschappelijk draagvlak. De raad vindt dat een onwenselijke ontwikkeling.

De Rijksoverheid heeft de taak de productie, het beheer, het behoud en de presentatie van díe culturele voorwerpen en activiteiten te waarborgen die (nog) niet bij een (groot) publiek bekend zijn en door hen gewaardeerd worden. Vanuit dit perspectief moet er worden gezocht naar een andere invulling van het criterium publieksbereik bij de waardering en beoordeling van instellingen. Die moeten rekening houden met het bereik van nieuwe groepen, met innovatie en ook met de intensiteit van de beleving van de kunst. Kunstinstellingen waarvan bijvoorbeeld het publiek sterk vergrijst of die niet in staat zijn nieuwe publieksgroepen aan zich te binden, dreigen draagvlak en mogelijk bestaansrecht te verliezen.

Tegelijkertijd is de raad van mening dat publieksbereik en bezoekcijfers altijd vanuit het profiel van een instelling moeten worden beschouwd. Van een instelling die zich bijvoorbeeld op talentontwikkeling of experimentele kunstuitingen richt, kan immers niet verwacht worden dat ze een groot publiek trekt. En publiek bestaat niet alleen maar uit fysieke bezoekers binnen de muren van bijvoorbeeld een theater of museum. De impact van een culturele activiteit kan ook blijken uit het aantal bezoekers van digitale media, of het aantal toeschouwers op een openluchtfestival, in een school of verzorgingstehuis.

Het gaat er vooral om dat culturele instellingen zich rekenschap geven van hun eigen culturele en maatschappelijke omgeving en van de potenties die richting geven aan hun profiel. Dat heeft gevolgen voor de mogelijke publieksgroepen die ze kunnen bereiken. Van daaruit dienen ze ambitieus en innovatief doelen te verwezenlijken op het gebied van publieksbereik. In hoofdstuk 4 werken wij op dit punt concrete aanbevelingen uit voor de beoordeling van BIS-instellingen.

3.3 Naar een groter en breder publiek

Lange tijd had de term ‘diversiteit’ in het cultuurbeleid betrekking op personen van niet-westerse afkomst. Het was een afgebakend onderwerp binnen het cultuurbeleid. In de huidige samenleving moet de term breder worden opgevat: het heeft meer te maken met de verschillende voorkeuren, achtergronden en referentiekaders van groepen binnen onze samenleving. Daarom verstaan we onder ‘diversiteit’ niet alleen etnische diversiteit, maar ook gender-, sekse-, economische en sociaal-maatschappelijke diversiteit. Er is behoefte aan een nieuw vocabulaire om de discussie over (culturele) diversiteit in de komende jaren vorm te kunnen geven. In de samenleving ontstaan veel kleine segmenten, die weer deelverzamelingen vormen met andere. De benadering van deze diverse groepen vraagt andere inspanningen, maar biedt de culturele sector veel mogelijkheden. Toch zijn er ook obstakels. In het huidige tijdsgewricht, waarin de legitimering van subsidiëring van de kunstsector onder druk staat en bijna de helft van de bevolking in de grote steden uit mensen met een niet-autochtone achtergrond bestaat, is het opmerkelijk en onwenselijk dat het personeelsbestand en programma van gesubsidieerde instellingen geen afspiegeling is van de samenleving.

De raad blijft dan ook wijzen op het belang van de *Governance Code Cultuur* [72] en de *Code Culturele Diversiteit*. Laatstgenoemde code is door het culturele veld opgesteld en in 2011 geïntroduceerd. De *Code Culturele Diversiteit* biedt zowel een kader als concrete handreikingen om culturele diversiteit op het gebied van programmering, personeel (inclusief raden van toezicht, commissies en adviseurs), publiek en partners structureel in de organisatie te verankeren. [73] Gesubsidieerde instellingen moeten deze code hanteren. [74] De naleving van beide codes kan niet vaak genoeg worden benadrukt.

Uit onderzoek van het SCP [75] naar publiek is gebleken dat er een grote groep mensen is die behoort tot de zogenaamde geïnteresseerde niet-bezoekers. Deze groep is geïnteresseerd, maar het daadwerkelijk deelnemen aan een vorm van cultuur komt er gewoonweg niet van. Deze groep blijkt driemaal zo groot als de groep daadwerkelijke bezoekers. Steeds meer instellingen ondernemen actie om nieuwe en onbekende publieksgroepen aan te spreken en de wensen van nieuw en bestaand publiek in beeld te brengen. De sector speelt daar met wisselend succes op in.

Er wordt geëxperimenteerd met andere vormen van cultuurbeleving, die aansluiten bij de publiekspatronen van deze tijd. Zo worden er in musea luisterroutes en clubavonden georganiseerd, spelen orkesten op andere locaties dan de klassieke concertzaal en profileren podia zich door middel van een onderscheidende programmering en strategische allianties met gezelschappen. Sommige instellingen gaan letterlijk de wijk in op zoek naar hun publiek. Theaters in Amsterdam, Utrecht en Rotterdam werken met een wijkjury. [76]

72 Cultuur-Ondernemen, *2014b.*

73 *www.codeculturele-diversiteit.com*

74 VVD en PvdA, *2012: 19.*

75 SCP, *2013.*

76 De wijkjury is een initiatief van verschillende steden om theater met een nieuw publiek in contact te brengen.

In Den Haag heeft ieder stadsdeel een cultuuranker.[77] Andere instellingen stellen hun repetities open voor ouderen. Weer anderen weten door een zeer laagdrempelig aanbod een divers en breed publiek te trekken. Sommige bibliotheken bijvoorbeeld bundelen verschillende functies in één gebouw en blijven voor iedereen makkelijk toegankelijk.

Zeer succesvol zijn in dit opzicht de festivals. Nederland heeft een rijk en gevarieerd festivalaanbod. Het zijn plekken waar miljoenen mensen op afkomen en die er goed in slagen aan te sluiten bij de behoefte aan beleving en onderdompeling. Veel festivals geven ruimte aan cross-overs, programmeren meer toegankelijk aanbod naast complexere kunstvormen en leggen verbindingen met andere maatschappelijke sectoren.

Maar er blijven ook kansen liggen. Innovatief, urban en niet-westers aanbod breken te weinig door op de grote podia. Er wordt bij de gevestigde instellingen weinig nieuw aanbod gecreëerd dat voor nieuwe publieksgroepen interessant is. Daarnaast vallen kleinschalige, cross-disciplinaire en cultureel diverse initiatieven nog te vaak tussen wal en schip wanneer ze financiële ondersteuning aanvragen. Vernieuwing wordt vaak niet bereikt door een aparte voorziening te creëren voor jongeren, maar komt vooral voort uit het opkomen van nieuwe genres, de vermenging daarvan en diversiteit in inspiratiebronnen.

Vanzelfsprekend is diversiteit niet alleen gekoppeld aan jonge makers. Hiphop en streetdance worden bijvoorbeeld ten onrechte nog steeds geassocieerd met jeugd, terwijl het al decennia een proces van volwassenwording heeft gekend. Rap en spoken-word worden nog steeds gezien als uitingen van een subcultuur. De literaire kwaliteit in deze genres is echter hoog in Nederland. Desondanks wordt de kwaliteit niet op dezelfde schaal beoordeeld als bijvoorbeeld een toneeltekst.

Een eigen, herkenbare en vraaggerichte programmering is cruciaal om een breder publiek te bereiken en te raken. Een instelling die nieuwe publieksgroepen wil bereiken, houdt bijvoorbeeld rekening met de demografische ontwikkeling in stad en regio. Ze doet publieksonderzoek, neemt een uitnodigende houding aan en benadert haar potentiële publiek op (digitale) plekken waar ze veel komen. Culturele instellingen zouden de mogelijkheid moeten onderzoeken om hun gebouwen tegelijk bruikbaar te maken voor verschillende publieksgroepen. Bijvoorbeeld door het aangaan van allianties of samenwerking met branche vreemde sectoren. Een nieuwe doelgroep, bijvoorbeeld jongeren of niet-westerse inwoners, spreek je op een andere manier en met andere middelen aan dan een bestaande doelgroep.

Om dit te realiseren is het niet vreemd wanneer een instelling een partij inschakelt die ervaring met of kennis van een beoogde doelgroep heeft. Meer samenwerking en alliantievorming in het culturele veld is daarom onontbeerlijk. Daar biedt, zoals betoogd in hoofdstuk 1, vooral de stedelijke regio kansen voor. Binnen zo'n urbane omgeving kunnen organisaties van allerlei pluimage elkaar versterken. Onder de vleugels van gevestigde instellingen kunnen bijvoorbeeld kleinere 'meeliften'. Of instellingen met een klassiek repertoire kunnen samenwerken met instellingen met een niet-westers aanbod. Samenwerking kan leiden tot het verbreden van publieksgroepen en tot het stimuleren van cross-overs en co-creaties, en kan tegelijkertijd kostenbesparend zijn.

Geef in het gesubsidieerde cultuurveld meer waardering aan en ruimte voor genres die buiten de traditionele canon vallen.

Veranker festivals beter in het rijks- en lokale cultuurbeleid. Het zijn plekken waar veel en divers publiek op afkomt, waarin cross-overs en samenwerking in productie en afname veel ruimte krijgen (zie ook de aanbeveling hierover in hoofdstuk 5).

Stimuleer instellingen die een nieuwe invulling geven aan een gidsfunctie en die experimenteren met nieuwe vormen van presentatie en publieksbereik.

Stimuleer samenwerking. Lokale overheden en culturele instellingen kunnen gezamenlijk inspelen op demografische omstandigheden, zoals krimp, vergrijzing, culturele samenstelling of internationale ambities.

Stimuleer het gebruik van de *Code Culturele Diversiteit*. Laat hieop toezien en beloon naleving ervan.

77 In ieder stadsdeel in Den Haag is een theater, bibliotheek of museum van waaruit laagdrempelige activiteiten voor het hele stadsdeel georganiseerd worden.

Wereld van het Witte de Withkwartier

Scapino Rotterdam

EYE

2

Beleidsperiode 2017 – 2020: algemeen

In het voorgaande heeft de raad geschetst hoe hij aankijkt tegen cultuurbestel op de langere termijn.

In het tweede deel van dit advies gaat de raad in op de aankomende beleidsperiode. Wij geven hierin algemene adviezen die betrekking hebben op de jaren 2017 tot en met 2020.

4. Meer ruimte voor instellingen

De tijd van gelijksoortigheid is voorbij. Culturele instellingen zetten in op een eigen profiel, dat past bij de artistieke signatuur of collectie en rekening houdt met hun eigen kwaliteiten, de lokale omgeving en het nationale of internationale speelveld waarin zij zich bewegen. Die scherpere profilering is ook nodig omdat de financiële kaders in de regel krapper zijn geworden. Een instelling moet kiezen. Er is minder geld om uit te geven aan vast personeel; vaker wordt een beroep gedaan op freelancers. En vanwege teruglopende subsidiebedragen zijn instellingen ook op zoek naar nieuwe financieringsbronnen en verdienmodellen.

De raad stelde in *De Cultuurverkenning* dat "de huidige ontwikkelingen vragen om flexibiliteit in regelgeving". Dan kunnen instellingen beter inspelen op hun publiek en meer rekening houden met hun (stedelijke) omgeving en veranderende arbeidsmarkt. Door die scherpere profilering vormen ze dikwijls beter herkenbare en interessantere partners voor het bedrijfsleven en maatschappelijke instellingen en kan samenwerking beter vorm krijgen.

In dit hoofdstuk gaan we in op mogelijkheden om de instellingen meer ruimte te geven. Aan de orde komen respectievelijk profilering, samenwerking, kwaliteitszorg en een andere beoordelingssystematiek.

4.1 Profilering

Profilering wil zeggen dat instellingen hun plannen en activiteiten optimaal laten aansluiten bij hun eigen kracht, hun uniciteit en de omgeving waartoe zij zich verhouden. Het kiezen van een eigen profiel kan betekenen dat sommige instellingen meer en andere instellingen minder aandacht geven aan de taken die vanwege overheidsfinanciering van hen worden verwacht. Het is echter wel van groot belang dat dit gebeurt in afstemming met instellingen in de omgeving en/of andere instellingen in de sector. Een museum kan bijvoorbeeld minder prioriteit geven aan schoolgebonden educatie omdat er in die stad door andere musea veel aan educatie voor het onderwijs wordt gedaan.

Het ene dansgezelschap kan nadruk leggen op een 20ste-eeuws repertoire, terwijl een ander juist kiest voor een artistiek-innovatief profiel. Een orkest kan besluiten om specifiek in te zetten op talentontwikkeling voor dirigenten, omdat er weinig andere orkesten zijn die deze taak op zich nemen.

Lokale en landelijke overheden zullen de profielen vanuit een integrale visie op de sector en de steden/regio's moeten beoordelen en moeten nagaan of er lokaal en landelijk niet (te veel) overlap of juist een lacune op bepaalde taken ontstaat. Een belangrijke taak voor de sector hierbij is om de afstemming tussen de instellingen per sector te faciliteren. Branche-organisaties zijn daarbij de aangewezen partij.

Daarom verontrust het de raad dat de organisatiegraad niet in alle sectoren even hoog is. In het kunstvakonderwijs zijn op basis van het sectorplan 2012 – 2016 al een taakverdeling en dergelijke profilering tot stand gekomen.

Wij pleiten ervoor dat instellingen in de basisinfrastructuur meer vrijheid krijgen om hun eigen scherpere profiel te ontwikkelen.[78] De subsidiekaders moeten zo worden gesteld dat de plannen van de instellingen optimaal kunnen aansluiten op hun onderscheidende eigen kwaliteiten. Volledig uniforme subsidie-eisen worden dan vermeden, en de nadruk komt te liggen op verantwoording achteraf in plaats van vooraf.

Ruimte voor een eigen profiel betekent naar de mening van de raad niet dat instellingen maar kunnen doen wat ze willen. Meer vrijheid betekent ook meer verantwoordelijkheid. Een eigen profiel is allerminst een vrijblijvende keuze. Van rijksgesubsidieerde instellingen mag verwacht worden dat zij zich bij de aangescherpte invulling van hun profiel rekenschap geven van de volgende punten:

– De visie op cultuurbeleid van de bewindspersoon, die nadruk kan leggen op specifieke taken zoals educatie, talentontwikkeling en internationalisering.

– De aard van het type instelling. Zo is een orkest opgericht om groot symfonisch repertoire te spelen, en staat in het beleid van een museum de eigen collectie centraal.

78
Voor ondersteunende instellingen, zoals Boekman Stichting en DutchCulture, geldt dit overigens in veel mindere mate. Zij hebben welomschreven taken waarmee ze de cultuursector ten dienste staan.

– De rol die de instelling speelt in de stedelijke regio waarin zij is gevestigd. De instelling zal zich moeten verhouden tot lokale partners, zowel uit de culturele sector (podia, kunstvakonderwijs of festivals) als daarbuiten (scholen bijvoorbeeld).

– De landelijke en internationale culturele infrastructuur en de instellingen die daar deel van uitmaken.

In de paragrafen 4.3 en 4.4 werken wij de implicaties hiervan voor beoordeling en verantwoording van instellingen verder uit.

Meer ruimte voor een eigen profiel betekent dat een culturele instelling zich meer herkenbaar en onderscheidend kan positioneren. Ze kan daarmee een interessantere partner worden voor andere culturele, maatschappelijke en private organisaties, en aansluiting vinden bij internationale netwerken. En dat opent ook nieuwe perspectieven voor het aanboren van andere financieringsbronnen. Een weerbare, financieel gezonde culturele instelling stelt zich niet afhankelijk op van één financier, maar gaat op zoek naar andere bronnen dan die uit subsidies alleen.

Sponsoring en andere private inkomsten blijven achter bij de verwachtingen en kunnen dan ook niet de terugval in subsidie-inkomsten compenseren. Stimuleringsmaatregelen zoals de *Geefwet* hebben in dat opzicht nog niet het verwachte effect gehad.[79] In sommige sectoren wordt onder invloed van digitalisering gezocht naar nieuwe verdienmodellen, maar het succes ervan is nog wisselend.

Minder overheidssubsidie en meer private inkomsten zijn echter geen communicerende vaten, ze transformeren de sector.[80] De omschakeling naar minder afhankelijkheid van middelen van de overheid is een langzaam proces van al snel enkele jaren tot een decennium. De minister vraagt de raad haar te adviseren over de mogelijkheden voor private financiering en alternatieve verdienmodellen in de cultuursector, in het bijzonder crowdfunding. Deze vraag is uiterst relevant, maar vraagt om een voorbereiding die niet in het (tijds)bestek van dit hoofdlijnenadvies uit te voeren is. Wij zullen hierover een apart advies uitbrengen.

79
Raad voor Cultuur, *2014c*.

80
Zie ook Bakhshi, *2015*.

Deel 2 Beleidsperiode 2017 – 2020: algemeen Meer ruimte voor instellingen

Geef instellingen de ruimte om zich scherper te profileren, uitgaande van hun artistieke signatuur, organisatie en lokale en/of internationale omgeving. Vermijd een subsidiekader dat gericht is op uniforme, kwantitatieve eisen.

Vraag instellingen in de basisinfrastructuur zich helder te profileren en zich daarbij rekenschap te geven van:

- **De subsidieregeling, die beschrijft welke functie een instelling in de Nederlandse cultuursector vervult.**
- **De rol die de instelling speelt in de stedelijke regio waarin ze is gevestigd. De instelling zal zich moeten verhouden tot lokale partners, zowel uit de culturele sector (podia, kunstvakonderwijs of festivals) als daarbuiten (scholen bijvoorbeeld).**
- **De landelijke en internationale culturele infrastructuur en de instellingen die daar deel van uitmaken en de verantwoordelijkheid nemen voor het bestel.**

4.2 Samenwerking

Scherpere profilering en onderscheidende positionering kunnen leiden tot nieuwe samenwerkingsverbanden. Soms naderen instellingen elkaar zelfs zo, dat ze besluiten te fuseren. In de cultuursector zijn de afgelopen jaren allerlei bruggen geslagen tussen instellingen. Voorbeelden zijn de samenwerking tussen het Fries Museum en Keramiekmuseum Princessehof, de Historische Informatie Punten waarin lokale bibliotheken en stadsarchieven samenwerken en de fusie van een aantal Rotterdamse jeugdpodiumkunsteninstellingen tot Maas Theater en Dans.

Voorop staat dat een samenwerking of een fusie nooit een doel op zichzelf moet zijn, het is een middel. Maar wel een uiterst belangrijk middel voor de cultuursector. Het kan er bijvoorbeeld toe bijdragen dat de zichtbaarheid van collecties wordt vergroot (bij musea), dat er een groter of ander publiek bereikt kan worden, of dat er geld bespaard kan worden door zaken gezamenlijk uit te voeren en kosten te delen.

In het culturele veld is samenwerking geen vanzelfsprekendheid. Bij het huidige mechanisme van verdeling van subsidies wordt concurrentie eerder in de hand gewerkt dan samenwerking – het beste voorstel wint immers. Vaak is het een lokale of landelijke overheid die instellingen ertoe aanspoort om een samenwerking of fusie aan te gaan. In de aanloop naar de huidige periode heeft de raad daar zelf ook in enkele gevallen concreet voor gepleit, met name in de sectoren beeldende kunst en musea en bij de orkesten. De minister vraagt de raad hierop te reflecteren. Wij hebben in een brief op 19 december 2013 al een reactie gegeven op een aantal samenwerkingsverbanden. Voor een nadere beschouwing op de samenwerkingen en fusies binnen verschillende disciplines verwijzen wij naar hoofdstuk 5.

Terugblikkend op de aanbevelingen die de raad drie jaar geleden heeft gedaan ten aanzien van samenwerking concludeert de raad dat de afgedwongen fusies nog niet in alle opzichten tot voortvarende resultaten hebben geleid. Recent onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam in de Nederlandse culturele sector laat zien dat onder zulke omstandigheden de kans op succes klein is. [81]

Samenwerking op basis van vertrouwen en openheid tussen instellingen die elkaar kennen van eerdere gezamenlijke projecten is in het algemeen kansrijker.

De raad verwacht dat wanneer instellingen de ruimte krijgen zich scherper te profileren, zij ook beter herkend worden als interessante (potentiële) samenwerkingspartners, zowel binnen de stedelijke regio als (inter)nationaal. En niet alleen door instellingen binnen en buiten de culturele sector.

Wij zien wel dat zulke toenaderingen nu nog gehinderd worden door wet- en regelgeving. Bijvoorbeeld omdat de instellingen met de subsidieregimes van verschillende overheden en/of fondsen te maken hebben. De raad vindt het belangrijk dat zulke belemmeringen worden weggenomen.

In diverse sectoren zijn inmiddels ook andere initiatieven op gang gekomen om de samenwerking tussen instellingen te stimuleren. Sommige daarvan zijn veelbelovend.

81 Langeveld e.a., *2014.*

In 2013 heeft de raad voor een museaal bestel gepleit waarin samenhang en samenwerking veel meer aandacht krijgen. [82] De museumsector heeft de afgelopen tijd serieuze stappen gezet om tot betekenisvolle samenwerking tussen musea te komen. De raad waardeert deze dynamiek in de museale sector. Het rapport *Proeven van partnerschap* van de commissie-Asscher-Vonk II [83] geeft een goed beeld van de grote diversiteit aan samenwerkingsverbanden die tot stand is gebracht. In de beeldendekunstsector hebben presentatie-instellingen en postacademische instellingen partners bij kunstinstellingen, wetenschap, onderwijs en bedrijfsleven. In *The Art of Impact*, een regeling van de zes cultuurfondsen, wordt de samenwerking tussen kunst en samenleving gestimuleerd. Ook in de podiumkunsten is samenwerking van de grond gekomen, al is het zicht op resultaten nog onvolledig. Zo is er in het orkestenbestel een aantal samenwerkingen en een fusie tot stand gekomen. Ook vinden er samenwerkingen tussen allerlei typen instellingen plaats: tussen gezelschappen en podia, tussen BIS- en fonds-instellingen, tussen producenten en het kunstvakonderwijs en tussen podia en vrije producenten. De raad vindt deze ontwikkeling een goede zaak.

In het algemeen constateert de raad dat samenwerking en alliantievorming het best tot stand komen wanneer de sector zelf aan de slag gaat. Regelingen van fondsen, zoals het Mondriaan Fonds voor de musea, kunnen als katalysator voor samenwerking een belangrijke stimulerende werking hebben. Omdat de situatie en de problematiek per sector nogal verschillend van aard zijn, doen wij in hoofdstuk 6 per sector nog een aantal aanbevelingen die de samenwerking tussen instellingen kunnen bevorderen.

Stimuleer een proces van taakverdeling, samenwerking en profilering van onderaf. Maak hierover afspraken met brancheorganisaties, laat fondsen via samenwerkingsregelingen zorgen voor de haarlemmerolie.

Instellingen ervaren belemmeringen om tot samenwerking te komen door verschil in regelgeving per subsidiënt. Neem deze belemmeringen zoveel mogelijk weg.

82 Raad voor Cultuur, *2013a.*

83 Museumvereniging, *2013.*

4.3 Kwaliteitszorg

In de voorgaande hoofdstukken adviseert de raad meer ruimte te geven voor scherpere profilering van instellingen. Wij zijn van mening dat kwaliteitszorg daarin altijd een belangrijke rol moet blijven spelen. Kwaliteitszorg kan ten eerste betrekking hebben op de organisatie van een culturele instelling (de missie en visie, de governance en dergelijke), ten tweede op de processen die leiden tot de activiteiten en ten derde op de prestaties/activiteiten zelf.

Van culturele instellingen mag worden verwacht dat zij streven naar het zo goed mogelijk uitvoeren van hun kerntaken en het realiseren van hun missie, visie en profiel. Om dat te bereiken kan een instelling haar eigen organisatie, processen en prestaties periodiek (laten) evalueren. Zelfevaluaties en visitaties zijn daar geschikte instrumenten voor. Die geven inzicht in de sterke en zwakke punten van een organisatie en kunnen worden gebruikt om de kwaliteit van processen en producten te verbeteren. De waarde van deze instrumenten neemt toe wanneer ook oordelen van stakeholders en publieksonderzoek erin worden verwerkt. De afgelopen jaren zijn hier goede ervaringen mee opgedaan, met name in de museumsector. [84] Bij een goed werkende governance zal de raad van toezicht van een organisatie erop toezien dat kwaliteitszorg en -verbetering, bijvoorbeeld met behulp van deze instrumenten, een integraal onderdeel is van het functioneren van een instelling. De raad spoort culturele instellingen en hun brancheverenigingen aan om de ontwikkeling van deze instrumenten voor het verbeteren van de organisatie, de processen en de prestaties verder ter hand te nemen.

De kwaliteit en verscheidenheid van het Nederlandse culturele aanbod kunnen echter niet alleen door de interne kwaliteitszorg van instellingen zelf worden gewaarborgd. De Rijksoverheid heeft als wettelijke verantwoordelijkheid om zich bij het faciliteren van de cultuursector te laten “leiden door overwegingen van kwaliteit en verscheidenheid”, zoals in de Wet op het specifiek cultuurbeleid staat.

De regering stelt daarvoor de kaders op: een subsidieregeling voor de basisinfrastructuur en de beleidskaders voor fondsen. De regering oordeelt niet zelf over de kwaliteit van de instellingen: die taak is belegd bij onafhankelijke beoordelaars.

84 Museumvereniging, *2014.*

De Raad voor Cultuur geeft de bewindspersoon op basis van een kwaliteitsoordeel advies welke instellingen in aanmerking komen voor een rijkssubsidie. De cultuurfondsen beslissen over de verdeling van subsidies voor (meerjarige) projecten en programma's.

De aan de BIS verbonden substantiële en structurele bekostiging verlangt van instellingen dat zij één keer in de vier jaar een aanvraag indienen. Deze aanvraag wordt beoordeeld door de raad aan de hand van de door de regering vastgestelde regeling. Op basis van het advies van de raad besluit de minister over de opname van instellingen in de BIS.

Het ministerie van OCW stelt vast aan welke organisatie-, proces- en prestatie-eisen de instelling moet voldoen. Ieder jaar wordt op basis van de prestatieverantwoording en het bestuursverslag van de instelling vastgesteld in hoeverre de instelling aan die eisen voldoet. Die prestatiegegevens gebruikt het ministerie ook om een beeld te krijgen van de stand van zaken in de cultuursector en – indien er aanleiding toe is – op basis hiervan nieuw beleid vorm te geven. Gedurende de subsidieperiode monitort de raad de uitvoering van hun plannen. Die inzichten worden gebruikt bij de beoordeling van de subsidieaanvragen, maar ze vormen ook materiaal voor de beleidsadviezen die de raad uitbrengt over de cultuursector.

Bij de (her)inrichting van kwaliteitszorg en beoordelingsinstrumenten adviseert de raad een onderscheid te maken tussen instrumenten gericht op kwaliteitsverbetering (zoals zelfevaluaties en visitaties) en de beoordeling van plannen van instellingen gericht op het verwerven van subsidies. Een objectief oordeel door interne en externe stakeholders komt onder druk te staan als het voortbestaan of de subsidiehoogte van een instelling of een activiteitenprogramma ervan afhangt.

De raad adviseert de minister derhalve om de zelfevaluatie die instellingen voorafgaand aan de komende beoordelingsronde uitvoeren vanuit dat licht te bezien. Wij zijn van mening dat zo'n zelfevaluatie in de eerste plaats moet dienen als instrument voor 'interne kwaliteitsverbetering', zoals de minister het in de eerste plaats ook aankondigde. [85]

De raad benadrukt dat voorkomen moet worden dat nieuwe initiatieven op het terrein van kwaliteitszorg gepaard gaan met hogere bureaucratische lasten. Aanvraag- en verantwoordingslasten moeten juist omlaag, bijvoorbeeld door waar mogelijk te werken met uniforme aanvraagformulieren op hoofdlijnen en door de procedures van Rijk en stedelijke regio's op elkaar af te stemmen (zie ook hoofdstuk 1).

85 Ministerie van OCW, *2013c: 4.*

In de vorige BIS-aanvraagronde moesten instellingen voor tientallen prestatie-indicatoren de verwachte toekomstige aantallen noemen. Dit had niet alleen betrekking op het aantal bezoekers en activiteiten. Zelfs het aantal contacten op Hyves in 2016 werd gevraagd! Wij zijn van mening dat de wijze van verantwoording kan worden vereenvoudigd door deze beter aan te laten sluiten bij het gekozen profiel van de instelling. De aanvragers hoeven dan slechts een (beperkt) aantal vragen te beantwoorden op het gebied van organisatie, processen en prestaties. Ook kan volstaan worden met een beperkt aantal uniforme prestatie-indicatoren (met een jaargemiddelde voor de hele periode). Laat bij de keuze daarvan meewegen welke cijfers van belang zijn om een algemeen beeld te krijgen van de prestaties die de sector verricht (zie ook hoofdstuk 5 over de kennisbasis van beleid).

Andere kwantitatieve prestaties zijn gerelateerd aan het profiel dat de instelling kiest. In haar profilering maakt de instelling keuzes over de taken die zij graag en intensief wil uitvoeren, en de zaken waar ze minder aandacht aan schenkt. Een presentatie-instelling die sterk inzet op innovaties in de digitalisering, zal de doelen formuleren die ze op dat vlak wil bereiken; een museum dat grote ambities heeft op het gebied van digitalisering, zal prestatie-indicatoren formuleren die daarbij aansluiten.

Ons pleidooi voor meer ruimte voor profilering en samenwerking heeft ook gevolgen voor het gebruik van beoordelingscriteria. In de volgende paragraaf gaan wij daarop in.

Stimuleer de kwaliteitszorg en kwaliteitsverbetering bij culturele instellingen en brancheorganisaties. Maar maak wel een duidelijk onderscheid tussen het gebruik van instrumenten gericht op kwaliteitsverbetering en procedures gericht op de verdeling van middelen.

Streef naar zo min mogelijk verantwoordings- en aanvraaglasten. Werk als overheden en fondsen waar mogelijk met uniforme aanvraagformulieren. Vereenvoudig de wijze waarop instellingen verantwoording moeten afleggen. Laat deze meer achteraf plaatsvinden dan vooraf, op basis van een zeer beperkt aantal prestatie-indicatoren die toegesneden zijn op het profiel van de instelling.

4.4 Herziening van beoordelingscriteria

In de afgelopen subsidie-adviesronde (2012) zijn in de subsidieregeling voor de BIS de volgende beoordelingscriteria vastgelegd: kwaliteit, publieksbereik, ondernemerschap, educatie, (inter)nationaal belang, talentontwikkeling (bij de kunstinstellingen) en wetenschappelijk onderzoek (bij een aantal musea). Daarmee is kwaliteit, van oudsher het criterium dat bij de raad centraal stond, uitgebreid met een aantal andere criteria.

De raad vindt de huidige indeling in beoordelingscriteria echter niet optimaal om de volgende redenen.

- De beoordelingssystematiek doet te weinig recht aan de behoefte aan maatwerk en eigen profilering van instellingen

- Het begrip 'kwaliteit' is op dit moment vooral gericht op artistiek-inhoudelijke kwaliteit van traditionele activiteiten, waarbij functies in de eigen sector (innovatie, talentontwikkeling) en in de maatschappij (bijvoorbeeld zorg, onderwijs, bedrijfsleven) onderbelicht blijven.

- Termen zoals 'kwaliteit', '(inter)nationaal belang' en 'ondernemerschap' zijn niet eenduidig gedefinieerd, maar zijn containerbegrippen die elkaar overlappen.

De raad stelt dan ook voor om het beoordelingskader voor BIS-instellingen te vereenvoudigen. Voorafgaand aan de daadwerkelijke beoordeling worden eerst de *missie,* de *visie en het profiel* van de instelling getoetst. In de profilering kiest de instelling wat haar kerntaken zijn, op welke intrinsieke en extrinsieke waarden zij nadruk legt, wie haar belangrijkste stakeholders zijn, en op welk publiek (in omvang en samenstelling) zij zich richt. De instellingen kunnen in hun profiel keuzes maken met betrekking tot de vraag op welke taken ze extra nadruk leggen, en aan welke taken ze minder prioriteit geven – zolang ze natuurlijk wel passen binnen het cultuurbeleid en de kaders die de subsidiënt voor het type instelling geeft.

De raad beoordeelt, in lijn van wat gesteld is in paragraaf 4.1, of een instelling met dit profiel zich voldoende rekenschap heeft gegeven van:

- de uitgangspunten van het cultuurbeleid, zoals kwaliteit en verscheidenheid, maar ook speerpunten als educatie, talentontwikkeling en internationalisering;
- de kaders die de subsidieregeling biedt en het (inter)nationale belang van de instelling;
- het landelijke bestel (wat doen soortgelijke instellingen);
- de infrastructuur in de stedelijke regio (samenwerking en pluriform aanbod).

Het eerste en belangrijkste beoordelingscriterium voor de raad is en blijft 'de kwaliteit van de activiteiten'. Maar de raad wil het begrip 'kwaliteit' voortaan breder opvatten, waarbij het kader geboden wordt door missie, visie en profiel van de instelling. Daardoor heeft dit begrip niet meer alléén betrekking op de artistieke kwaliteit, waarbij zaken als vakmanschap, oorspronkelijkheid en zeggingskracht worden beoordeeld. De kernactiviteiten krijgen – afhankelijk van het gekozen profiel – een bredere invulling, die niet puur artistiek-inhoudelijk hoeft te zijn. Ze kunnen ook betrekking hebben op meer maatschappelijk gerichte activiteiten, zoals educatie, participatie en private samenwerkingen, en een spin-off hebben voor de sector zelf, zoals talentontwikkeling of artistieke innovatie. Het kwaliteitsoordeel heeft in de ogen van de raad voortaan betrekking op de mate waarin en de wijze waarop de instelling haar eigen missie, visie en profiel gaat realiseren. Bij de meeste instellingen in de BIS gaat het om cultuurproducerende of -presenterende activiteiten; dat is immers de kern van een culturele instelling (zie Cultuur van waarde, pagina 19) [86] Maar als een instelling deze artistieke activiteiten inzet met als doel talent te ontwikkelen, zal de beoordeling van haar kwaliteit anders zijn dan wanneer een

86 Uitzonderingen hierop zijn de ondersteunende instellingen in de BIS, zoals de Boekmanstichting of de Stichting Schrijvers en Samenleving.

instelling deze artistieke activiteiten inzet om een groot publiek te bereiken. Deze verbreding van het kwaliteitsbegrip sluit zodoende ook beter aan bij het waardenkader (intrinsieke waarde, maatschappelijke waarde, economische waarde) dat de minister in *Cultuur beweegt* (2013) heeft gegeven.

Naast een brede invulling van het begrip 'kwaliteit' is ook publieksbereik een relevant criterium om bij de beoordeling te gebruiken. Het aantal bezoekers wordt in het huidige cultuurbeleid beschouwd als een maatgevend getal. Het is een belangrijke kwantitatieve prestatie-eis. De raad is van mening dat de mate waarin publiek bereikt wordt een relevant beoordelingscriterium is. In hoofdstuk 3 (over publiek) hebben wij bepleit dat instellingen zich rekenschap geven van een andere samenstelling, ander gedrag en andere voorkeuren van het publiek. De scherpere profilering moet daarop afgestemd worden.

Om die reden liggen publieksbereik en het eigen profiel in elkaars verlengde. Een instelling die de nadruk legt op schoolgebonden educatie of meer experimentele activiteiten, zal hoogstwaarschijnlijk minder en andere bezoekers trekken dan een instelling die juist kiest voor laagdrempelige producties. Een instelling met een groot internationaal profiel zal waarschijnlijk minder bezoekers in het land trekken.

Daarnaast moet de wijze waarop publiek de activiteiten ziet of hoort ook betrokken worden in de beoordeling van instellingen. Niet alleen fysiek publiek, maar ook gebruikers van digitale media kunnen – afhankelijk van het profiel van de instelling en de aard van de activiteiten – als publiek meegeteld worden. Simpelweg het aantal bezoekers van een cultuurinstelling zegt dus weinig – het gaat erom hoe dat aantal in relatie staat tot de specifieke publieksgroepen die de instellingen ambieert te bereiken. Dit kan zowel kwantitatief (aantallen) als kwalitatief (bijvoorbeeld aan de hand marketingstrategieën) worden beoordeeld. Kortom: de raad is van mening dat het criterium publieksbereik in plaats van een absolute meer een relatieve invulling moet krijgen.

In de beoordeling van de instelling moet ook belang worden gehecht aan een gezonde bedrijfsvoering, die zowel betrekking heeft op organisatie als op processen. Onder dit criterium vallen zaken als liquiditeit, solvabiliteit en weerstandsvermogen, governance en de verhouding tussen beheerlasten en activiteitenlasten en procesinnovaties. Zulke zowel kwantitatieve als kwalitatieve indicatoren worden derhalve ook in de beoordeling van de instelling betrokken.

In ons voorstel voor een betere beoordelingssystematiek is het begrip 'ondernemerschap' niet langer een beoordelingscriterium. Het is een term die uiteenlopende connotaties heeft, die beter tot hun recht komen onder de noemers kwaliteit en bereik. De aspecten die betrekking hebben op bijvoorbeeld de maatschappelijke en economische positionering en samenwerkingspartners, kunnen beter in het kader van de (contextgerichte) kwaliteit worden beoordeeld. Financiële indicatoren en zaken als governance zijn daarentegen beter op hun plek bij het beoordelen van het criterium bedrijfsvoering.

Samengevat kan het beoordelingskader in de ogen van de raad dus gebaseerd worden op een toets op het profiel, alsmede op drie criteria: kwaliteit, publieksbereik en bedrijfsvoering. Aspecten zoals educatie, internationaal belang en talentonwikkeling, die nu aparte criteria zijn, kunnen vanzelfsprekend wel een onderdeel zijn van het profiel en daarmee van de kwaliteitsboordeling van een instelling. De raad werkt een nieuwe beoordelingssystematiek langs deze lijnen graag verder uit samen met het ministerie van OCW.

Geef een nieuwe invulling aan het beoordelingskader dat meer recht doet aan de eigen profilering van de instellingen en een contextgerichte benadering van het begrip 'kwaliteit'.

De raad stelt voor het beoordelingskader te beperken tot:

a. Een toets op missie, visie en profiel van de instelling. Daarbij wordt nagegaan of de instelling zich voldoende rekenschap geeft van:

- **de uitgangpunten van het cultuurbeleid;**
- **de subsidieregeling;**
- **het landelijk bestel;**
- **de infrastructuur in de stedelijke regio.**

b. Drie beoordelingscriteria, te weten:

Kwaliteit van de activiteiten
Deze activiteiten kunnen zowel betrekking hebben op de culturele activiteiten als op kernactiviteiten die de instelling uitvoert op andere terreinen, zoals educatie, participatie, talentontwikkeling en innovatie.

Publieksbereik
Het publieksbereik is afhankelijk van het profiel van de instelling. Bij de beoordeling ervan worden zowel kwantitatieve als kwalitatieve indicatoren betrokken.

Bedrijfsvoering
De effectiviteit en efficiency van de organisatie en processen worden beoordeeld aan de hand van zowel financiële indicatoren als kwalitatieve aspecten (zoals governance).

4.5 Peer review

Bij de kwaliteitszorg in de cultuursector is nationaal en internationaal (bij lokale en landelijke adviesraden, arts councils en fondsen) vaak een belangrijke rol weggelegd voor zogenaamde 'peers': specialisten die vanwege hun eigen beroeps-praktijk deskundig zijn op het gebied van de artistieke en culturele stand van zaken binnen de sector waarover zij oordelen. Om die reden zijn zij belangrijke leveranciers van de evaluatieve kennis. Een museumdirecteur is bijvoorbeeld deskundig omdat hij het museumveld kent en vanwege zijn ervaring als directeur kennis heeft van het functioneren van musea. De cultuurfondsen en de Raad voor Cultuur werken hier ook mee: de kwaliteit van het functioneren van de culturele instellingen wordt beoordeeld door commissies die bestaan uit peers.

De raad is van mening dat een commissie van peers, mits zij deskundig, onafhankelijk en onpartijdig zijn [87], goed in staat is een oordeel over een subsidieaanvraag van culturele instellingen te geven. Dat neemt niet weg dat het oordeel van peers bij sommigen ook twijfels oproept. Zo hebben peers relatief kleine afstand tot de instellingen die ze beoordelen, zodat de (schijn van) belangenverstrengeling op de loer ligt. Daarnaast bestaat het beeld dat peers, omdat zij kenners zijn van de kunstvorm, andere oordelen vellen dan het gemiddelde publiek. En ook zouden peers, omdat zij vooral sector-deskundigen zijn, minder verstand hebben van bedrijfsmatige en maatschappelijke aspecten.

Deze ideeën over peer review hebben ertoe geleid dat het gezag ervan de afgelopen jaren is afgebrokkeld. De Raad voor Cultuur en andere beoordelende organen hebben daarom verschillende maatregelen getroffen om het gebruik van peer review te verbeteren. Niet alleen in de cultuursector, maar ook bij kwaliteitsbeoordeling in de wetenschap is hier de nodige ervaring mee opgedaan.

Om de onafhankelijkheid van peers te waarborgen is een toets op belangenverstrengeling onmisbaar. Beoordelaars mogen geen 'functioneel of persoonlijk belang' [88] hebben bij een oordeel dat zij voorbereiden. Ook is het van belang dat de commissie van peers afgewogen is samengesteld, zodat verschillende aspecten van het functioneren van culturele instellingen in ogenschouw worden genomen. Zo hebben adviseurs bij de Raad voor Cultuur werkervaring in uiteenlopende

87 Smithuijsen en Van der Vlies, *2004: 37.*

88 *www.cultuur.nl*

Deel 2 Beleidsperiode 2017 – 2020: algemeen Meer ruimte voor instellingen

functies in de culturele sector, maar zijn ze ook afkomstig uit de wetenschap, het kunstvakonderwijs en journalistiek. Daarnaast kan er in de beoordeling aanvullende expertise worden betrokken over onderwerpen die minder direct aan de culturele sector verbonden zijn. Bijvoorbeeld op het gebied van management en organisatie, of andere maatschappelijke domeinen, wanneer een instelling daar veel activiteiten rond organiseert.

Om de vakgerichtheid van het oordeel te verkleinen, worden de oordelen van de commissie van peers getoetst door een raad van generalisten, die op grotere afstand van de sector staan. Er gaan ook stemmen op om het publieksoordeel een rol te laten spelen in de toekenning van subsidies. [89] Wij volgen wat dat betreft met belangstelling de experimenten die op dat vlak recentelijk zijn voorgesteld om op het niveau van de Amsterdamse stadsdelen het publiek te laten oordelen over de besteding van een klein deel van de subsidie. [90] De mening van het publiek kan ook meer doorklinken wanneer instellingen bij de uitvoering van zelfevaluaties gebruik maken van publieksonderzoeken.

Verder zijn er verschillende manieren om te bevorderen dat de beraadslaging van een peer-commissie zorgvuldig en onpartijdig gebeurt. Bijvoorbeeld door gebruik te maken van een onpartijdige voorzitter, zoals sinds enige jaren bij het Fonds Podiumkunsten gebeurt. Ook het opknippen van het beoordelingsproces in verschillende fasen kan bijdragen aan een afgewogen oordeel. Dan spreken de individuele leden hun oordeel onafhankelijk van elkaar uit en komt de commissie pas daarna tot een gezamenlijk oordeel. Zo komen verschillende invalshoeken zo goed mogelijk tot hun recht.

Peer review is misschien niet in alle opzichten ideaal, maar naar de mening van de raad wel een beproefde en goed werkende manier om tot een afgewogen oordeel te komen over een subsidieaanvraag of het functioneren van een instelling in het kader van de toekenning van subsidies en soortgelijke manieren van financiering. Ook de KNAW, die de kwaliteitsbeoordeling in de wetenschappelijke wereld recentelijk tegen het licht heeft gehouden, komt tot dergelijke conclusies: “Peer review is, hoewel niet feilloos, het beste instrument dat we hebben.” [91]

89 WRR, *2015: 44.*

90 Amsterdamse Kunstraad, *2014: 10.*

91 KNAW, *2011: 35.*

Beoordeling van aanvragen voor de BIS door de Raad voor Cultuur

De Raad voor Cultuur ziet ook mogelijkheden voor verbeteringen van zijn beoordelingsmethoden. Om ‘groepsdenken’ te voorkomen hebben wij in de aanloop naar de huidige periode voor het eerst gewerkt met een beoordelingsproces in drie stappen: eerst een beoordelingsronde door alle leden van een commissie van peers afzonderlijk; daarna de vorming van een preadvies door de commissie van peers in gezamenlijkheid; en ten slotte een toetsing van het preadvies door de raad (die bestaat uit generalisten). Deze toetsing geschiedt aan de hand van de volgende vragen:

- Is het advies in lijn met de regeling en de door de raad gestelde uitgangspunten?
- Is het advies goed gemotiveerd?
- Zijn alle criteria voldoende behandeld?
- Is het advies niet in tegenspraak met andere adviezen?
- Is het advies consistent en helder geformuleerd?

De raad wil in de volgende beoordelingsronde graag een stap inbouwen waarbij aanvragers de gelegenheid krijgen hun aanvraag bij de commissie toe te lichten. Daarmee wordt het oordeel van de commissie minder afhankelijk van de wijze waarop de plannen zijn ingediend, dan van de kwaliteit van de plannen zelf. Daarvoor is overigens wel een langere adviestermijn nodig dan de raad in voorgaande rondes van het ministerie van OCW heeft gekregen.

De raad gaat onderzoeken of beoordelingscommissies geleid kunnen worden door een onafhankelijk persoon van buiten de sector die zelf geen stemrecht heeft. Ook gaan we na hoe bredere expertise (bijvoorbeeld op het gebied van andere maatschappelijke domeinen) in de beoordelingssystematiek kan worden betrokken.

5. Sectorbrede versterkingen beleidsperiode 2017 – 2020

In dit hoofdstuk doen wij voorstellen die in onze ogen het cultuurbestel reeds op korte termijn kunnen versterken. Het gaat om aanbevelingen die alle sectoren betreffen. In de eerste paragraaf wijzen we op een aantal lacunes in de rijksfinanciering. Daarna gaan we in op knelpunten in de subsidieregelingen van fondsen. Aanpassingen daarvan creëren een gelijker speelveld voor fondsgesubsidieerde instellingen ten opzichte van de BIS-instellingen.

In de derde paragraaf doen we voorstellen om de kennisbasis voor het cultuurbeleid te versterken. En in de vierde paragraaf doen we een aantal sectorbrede aanbevelingen ten behoeve van digitale opslag, verspreiding en toegang van cultuuruitingen.

5.1 Lacunes in het rijksgesubsidieerde cultuuraanbod

De minister stelt in haar brief op verzoek van de Eerste Kamer de vraag of de raad ‘witte vlekken’ ziet in het huidige aanbod dat in de basisinfrastructuur en via de fondsen wordt gesubsidieerd. Als de raad de basisinfrastructuur en het fondsgesubsidieerde aanbod als een geheel ziet, constateren wij dat het culturele landschap dat via de BIS en de fondsen wordt gesubsidieerd een beperkt aantal lacunes kent in de zin van sectoren of functies die om uiteenlopende redenen niet of onvoldoende voor subsidie in aanmerking komen en daardoor tussen de wal en het schip dreigen te vallen.

Ten eerste betreft het hier kunstenaars en instellingen die interdisciplinair werken: ze bevinden zich op de snijvlakken van beeldende kunst, vormgeving, podiumkunsten, film en letteren. In het bijzonder gaat hier om de e-cultuursector, die zich bezighoudt met onderzoek en ontwikkeling en bijna per definitie cross-mediale verbindingen legt. De fondsen zijn echter per sector ingedeeld, waardoor kunstenaars en instellingen minder kans maken op subsidies van de afzonderlijke fondsen. Ook de visitatiecommissie van de cultuurfondsen constateert dit.[92]

De raad sluit aan bij de aanbevelingen van deze commissie en is met haar van mening dat de fondsen de verantwoordelijkheid hebben om in hun subsidieregelingen interdiscipli-

92 Visitatiecommissie Cultuurfondsen, *2014: 26.*

naire aanvragen te stimuleren. [93] Ze kunnen op dit vlak ook meer onderling samenwerken door een gemeenschappelijk, discipline-overschrijdend budget te reserveren. [94]

Een tweede lacune zien wij bij de ontoereikende mogelijkheden in het huidige rijkscultuurbeleid om reflectie en kritiek te faciliteren. Sommige culturele instellingen en fondsen bieden wel een platform voor debat, maar dat voorziet in de ogen van de raad niet genoeg in de behoefte van kunstenaars, wetenschappers, beleidsmakers en publiek aan een kritische spiegel vanuit kunst en cultuur. Sectorinstituten zijn van oudsher instituties die een dergelijke functie voor het bestel kunnen vervullen. Niet iedere sector beschikt echter (meer) over dergelijke instellingen: als gevolg van de bezuinigingen bestaan de instituten voor theater, dans, muziek en erfgoed niet meer.

Vaktijdschriften bieden van een belangrijk platform voor zulke kritieken en beschouwingen. Juist in de sectoren waar geen sectorinstituut (meer) is, vervullen zij een belangrijke rol op het gebied van debat, reflectie en theorievorming. In de letterensector dragen tijdschriften bovendien bij aan talentonwikkeling, omdat ze nieuwe schrijvers een publicatiepodium bieden. Met ingang van de huidige subsidieperiode mogen de cultuurfondsen echter geen tijdschriften meer subsidiëren. Tijdschriften hebben meestal maar een klein verspreidingsgebied om zichzelf in stand te houden.

Het financieel draagvlak dat zij kunnen vinden binnen de eigen sector en doelgroep is dan ook beperkt, en nieuwe verdienmodellen zijn vooralsnog ontoereikend. De raad adviseert dan ook dat deze vaktijdschriften weer een beroep kunnen doen op cultuurfondsen.

Een derde lacune betreft de ondersteuning van festivals. Op dit moment maken vier festivals deel uit van de BIS: drie op het gebied van de film, en één voor de podiumkunsten. Daarnaast ondersteunen de cultuurfondsen een aantal festivals met meerjarige subsidieregelingen of op andere manieren. De middelen om festivals te financieren zijn echter beperkt.

Festivals hebben zich de afgelopen jaren bewezen als populaire en toegankelijke podia voor cultureel aanbod (zie de beschouwing over publieksbereik in hoofdstuk 3). Dat hoeft overigens niet te zeggen dat het aanbod zélf heel laagdrempelig is. De festivalsector toont juist een enorme diversiteit. Festivals kunnen vanuit hun aard goed ruimte geven aan kunstvormen die verder weinig financiële ondersteuning krijgen. Ook spelen ze een belangrijke rol in het tonen van internationaal aanbod. Omdat festivals zo'n belangrijke rol kunnen spelen bij de verbreding en vergroting van het publieksbereik, verdienen zij een extra financiële impuls. De raad vindt dat de fondsen goed in staat zijn een selectie te maken van de festivals die daarvoor in aanmerking komen. Eventuele opname van festivals in de BIS (of verwijdering daaruit) komt pas aan de orde nadat de in hoofdstuk 1 bepleite herijking van de functie van BIS en fondsen in het licht van ontwikkelingen in het stedelijk cultuurbeleid heeft plaatsgevonden.

Ten slotte ziet de raad ook lacunes op het gebied van talentontwikkeling. Omdat de voorstellen die wij hier doen verschillen per sector, behandelen we deze in het sectoraal georganiseerde hoofdstuk 6.

Afgezien van bovenstaande lacunes houden de subsidieregelingen van de basisinfrastructuur en de fondsen tezamen voor de komende subsidieperiode rekening met de diversiteit die het Nederlandse cultuurlandschap biedt – al is de financiële speelruimte van fondsen beperkt en de spoeling per (sub) sector daardoor soms dun.

Geef fondsen de financiële middelen en verantwoordelijkheid om:

- **gezamenlijke lacunes te dichten op het gebied van interdisciplinaire aanvragen;**
- **initiatieven op het gebied van reflectie, kritiek en debat te faciliteren, onder meer door het verbod om tijdschriften te subsidiëren op te heffen;**
- **festivals te ondersteunen.**

93 De Popcoalitie pleit in dit verband ook voor meer synergie tussen subsidieregelingen voor internationalisering/export bij het Fonds Podiumkunsten, het Fonds Creatieve Industrie en het ministerie van EZ. Popcoalitie, *2015*.

94 Verschillende fondsen hebben hier recent stappen in gezet. Een voorbeeld hiervan is de open call die het Mondriaan Fonds en het Stimuleringsfonds voor Creatieve Industrie onlangs hebben gedaan.

5.2 Meer beleidsruimte voor de cultuurfondsen

De raad constateert dat subsidieregelingen bij de fondsen zodanig zijn aangescherpt, dat sommige instellingen niet optimaal kunnen functioneren. Deze instellingen worden belemmerd door te rigide regelgeving, die concreet betrekking heeft op twee zaken.

Ten eerste kunnen instellingen bij de fondsen geen subsidie voor vier jaar meer aanvragen, maar slechts voor twee jaar. Bij een aantal fondsen kunnen instellingen weliswaar na twee jaar verlenging aanvragen via een vereenvoudigde procedure, maar de korte subsidieperiode betekent hoe dan ook dat de instellingen weinig gelegenheid krijgen om continuïteit in hun activiteiten te ontwikkelen. Dat maakt het voor hen moeilijk om voor de lange termijn te plannen en contracten af te sluiten. Ook brengt het opnieuw aanvragen van een subsidie na twee jaar bureaucratie met zich mee. Wij pleiten ervoor dat fondsen weer in de gelegenheid worden gesteld subsidies te verstrekken met een looptijd van vier jaar.[95]

De tweede belemmering heeft betrekking op de strikte hantering van het doel waarvoor subsidies worden verstrekt. Instellingen kunnen in het algemeen alleen tweejarige subsidie aanvragen voor projecten en programma's en niet voor de exploitatie van de instelling. Bij de meeste fondsen tellen bij de verantwoording alleen prestaties die gericht zijn op het uitvoeren van daaraan gerelateerde activiteiten. Ook hierdoor is het voor instellingen moeilijker om meerjarige continuïteit te waarborgen. De continuïteit van de bedrijfsvoering en aanvullende activiteiten, bijvoorbeeld op het gebied van educatie en participatie, moeten dan uit andere middelen gehaald worden. De raad vindt weliswaar dat fondsen primair hun subsidies moeten aanwenden voor de artistieke activiteiten van kunstenaars en instellingen, maar op dit moment wordt de financiële positie van instellingen te veel uitgehold doordat er geen basiscomponent in de subsidie is opgenomen. De raad pleit ervoor met deze, dikwijls beperkte, overhead rekening te houden bij het verlenen van fondssubsidies.

Deze twee knelpunten hebben nu tot gevolg dat er geen gelijk speelveld[96] is voor BIS- en fondsgesubsidieerde instellingen. Een voorbeeld hiervan zijn de meerjarig gesubsidieerde dansgezelschappen. Hun budgetten zijn veel kleiner dan de BIS-instellingen, waardoor zij minder gemakkelijk producties voor de grote zaal kunnen maken. Zij produceren echter wel hetzelfde type activiteiten als de BIS-instellingen, die veel flexibeler en grootschaliger kunnen opereren. En het geldt ook voor de vele fondsgesubsidieerde instellingen die ook educatie- en andere aanvullende activiteiten ondernemen. De fondsgesubsidieerde jeugdgezelschappen bijvoorbeeld moeten concurreren met de jeugdgezelschappen in de basisinfrastructuur waarvoor educatie een kerntaak is die volle aandacht in het functioneren krijgt.

95
Of meer, wanneer de beleidscyclus conform de aanbeveling uit hoofdstuk 1 wordt verlengd.

96
De Tweede Kamer heeft in een motie gepleit voor een gelijk speelveld. De minister heeft in haar brief aan de raad gevraagd om rekening te houden met deze motie. Zie Tweede Kamer, *2012 – 2013*.

De raad is van mening dat als regelingen voor meerjarige subsidies bij fondsen op bovenstaande punten worden aangepast, het speelveld tussen fondsgesubsidieerde en BIS-instellingen meer gelijk wordt getrokken. Bovendien worden daarmee ook belemmeringen weggenomen om samenwerking of fusies mogelijk te maken tussen fondsgesubsidieerde en BIS-instellingen. Dit komt de samenhang van het culturele aanbod in een regio ten goede.

Geef fondsen de ruimte om subsidies te verstrekken voor de periode van vier jaar.

Laat fondsen in hun meerjarige subsidies meer rekening houden met de overhead van instellingen en met aanvullende activiteiten, zoals educatie en participatie.

5.3 Kennisbasis

Debat en besluitvorming over cultuurbeleid, zowel op (inter)nationaal als op regionaal niveau, zijn gebaat bij een goede kennisbasis. Die kennisbasis gaat wat de raad betreft niet alleen over feiten en cijfers.

Wij onderscheiden de volgende functies, die overigens in de praktijk vaak in samenhang met elkaar worden uitgevoerd:

– dataverzameling
– interpretatie, analyse en theorievorming
– verkenningen, ontwerp en advisering
– beleidsevaluatie

Het is van belang dat de onafhankelijkheid en continuïteit van deze functies voldoende is gewaarborgd. Beleidsmakers en -adviseurs, politici, journalisten en culturele organisaties moeten zich kunnen verlaten op objectieve en informatieve analyses en deugdelijke evaluaties – en het cultuurdebat moet worden gevoed door prikkelende verkenningen en adviezen.

Om aan de eisen van onafhankelijkheid en continuïteit te voldoen, worden functies in de kennisinfrastructuur in de regel bij verschillende organisaties belegd. Langlopende dataverzameling en de interpretatie daarvan worden uitgevoerd door het CBS en planbureaus, of daarin gespecialiseerde onderzoeksinstituten. Analyse en theorievorming vinden doorgaans plaats op universiteiten en hogescholen. Bij adviesraden ligt het zwaartepunt van hun werk bij verkenningen en adviezen. En (beleids)evaluaties worden, na aanbesteding, meestal uitgevoerd door onafhankelijke private of (semi) publieke onderzoeksbureaus.

Vanwege het publieke belang van die kennisbasis is de overheid veelal (mede)financier van de kennisfuncties die wij hierboven noemen. Voor de cultuursector is een aantal functies op het oog afdoende belegd. Maar de functie van data verzamelen en analyseren is wel een punt van aandacht. De minister vraagt de raad dan ook hoe zij deze empirische basis van beleid verder kan versterken.

De huidige situatie ziet wat het culturele veld betreft als volgt uit. Cijfers over cultuuraanbod en -consumptie worden door verschillende partijen verzameld, onder andere door brancheorganisaties zoals de VSCD, de Cultuurconnectie en Museana. Het CBS verwerkt veel van deze cijfers, hoewel het hiertoe geen wettelijke verplichting heeft. Daarnaast verricht het SCP op verzoek van OCW bevolkingsonderzoek. Het SCP werkt wat betreft het veldwerk samen met het CBS. Het bevolkingsonderzoek van het SCP zou in combinatie met het publieksonderzoek een goed beeld moeten geven van trends en ontwikkelingen in de culturele sector. Maar niet in iedere sector worden voldoende cijfers verzameld. Zo zijn er onvoldoende gegevens beschikbaar op het gebied van bijvoorbeeld het boekenvak, de kunstzinnige vorming en de beeldende kunst.

Betrekkelijk weinig culturele instellingen hebben een taak op het terrein van de dataverzameling. DutchCulture houdt zicht op de cijfers aangaande de buitenlandse presentatie van Nederlandse cultuur, Digitaal Erfgoed Nederland laat onderzoek uitvoeren op het gebied van digitalisering, de Rijksdienst Cultureel Erfgoed verzamelt de feiten die het ministerie verwerkt in zijn Erfgoedbalans, en het Landelijk Centrum voor Amateurkunst en Cultuureducatie heeft een handvol onderzoekers in dienst om gegevens over deze sector te verzamelen.

Op gemeentelijk niveau worden ook langlopende onderzoeken gedaan en statistieken geproduceerd. Gelet op het groeiende belang van de stad als aanjager voor culturele activiteiten, zullen de gegevens van de steden steeds belangrijker worden.

Het coördineren, bijeenbrengen, interpreteren, analyseren en toegankelijk presenteren van data is van oudsher zwak ontwikkeld in de cultuursector. De afgelopen jaren hebben echter twee initiatieven het licht gezien. Het ministerie van OCW heeft de regie en uitvoering van dataverzameling en interpretatie zelf in de hand genomen. Sinds 2010 publiceert OCW jaarlijks *Cultuur in Beeld*, waarin cijfers over de Nederlandse cultuursector te zien zijn en worden geduid.

Ook bouwt het ministerie in samenwerking met de cultuurfondsen en gemeenten aan een beleidsdatabase. Omwille van de internationale vergelijkbaarheid van ontwikkelingen in de culturele sector levert Nederland inmiddels een bijdrage aan Eurostat. Daarnaast werken de Boekmanstichting en het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) sinds 2013 aan de Cultuurindex, naar voorbeeld van de *Art Index* van de Americans for the Arts.

De actieve rol die het ministerie van OCW op zich neemt is begrijpelijk, gezien het gebrek aan een systematisch en toegankelijk overzicht van kwantitatieve trends, en gezien de roep, ook vanuit de Tweede Kamer, om deugdelijke feiten en cijfers over de cultuursector. Maar er kleven nadelen aan.

Het is van democratisch belang dat de analyse en presentatie van deze gegevens onafhankelijk en objectief plaatsvinden. Als de uitvoering bij een ministerie ligt, hoe integer ook van intentie en uitvoering, is politieke kleuring niet meer van een objectieve presentatie te onderscheiden. Nu zich met de Cultuurindex een samenwerkingsverband van onderzoeksorganisaties opwerpt dat in deze functie kan voorzien, doet de mogelijkheid zich voor om deze functie te beleggen bij een onafhankelijke kennisorganisatie. Bovendien kan er dan gewerkt worden aan één geïntegreerde jaarlijkse publicatie

van relevante kengetallen en informatie over de cultuursector. De raad adviseert de minister een stevig kenniscentrum te ontwikkelen op het gebied van dataverzameling en een aantal van haar eigen uitvoeringsactiviteiten naar dit gremium over te hevelen. Het ligt voor de hand dat een dergelijk kenniscentrum, of samenwerkingsverband, een plek in de BIS krijgt, omdat het een ondersteunende functie is voor het gehele cultuurveld, inclusief decentrale overheden.

Bij de verdere opbouw van deze functie op het gebied van de kennisinfrastructuur vraagt de raad aandacht voor de volgende zaken:

– De dataverzameling vindt versnipperd plaats, onder meer vanwege de eigen indelingen en eigen definities bij verschillende overheden. Om cijfers zinvol te kunnen inzetten, moeten ze vergelijkbaar zijn, ook op Europees niveau, en het liefst over een langere periode beschikbaar gesteld kunnen worden. Dit vraagt om autoriteit en onderhandelingsmacht bij het kenniscentrum en meer flexibiliteit bij de verschillende partijen die cijfers aanleveren.

– De dataverzameling is op een aantal onderdelen kwetsbaar. Zo heeft het CBS geen wettelijke verplichting om cijfers te verzamelen met betrekking tot cultuur, waardoor deze onderdelen steeds weer in gevaar komen bij bezuinigingsdreiging.

– Niet ieder deel van de cultuursector is goed georganiseerd in branche-organisaties. De raad maakt zich met name zorgen over de gebrekkige organisatiegraad in de podiumkunstensector. Dat is daar extra urgent omdat producerende instellingen en podia van oudsher niet gezamenlijk door een organisatie worden vertegenwoordigd. Maar ook in andere sectoren is de dataverzameling onvoldoende gewaarborgd.

– Een kenniscentrum heeft voldoende kennis, expertise en financiële middelen nodig om zijn taken structureel uit te voeren.

Werk aan meer samenhang in de kennisinfrastructuur op het gebied van cultuur en cultuurbeleid.

Financier een coördinerend samenwerkingsverband of kenniscentrum dat verantwoordelijk is voor dataverzameling, -interpretatie en -ontsluiting. Waarborg de onafhankelijkheid en continuïteit ervan.

Waarborg de levering van langjarige dataverzameling over cultuur bij het CBS, fondsen en brancheorganisaties in het veld, via afspraken, regelgeving en/of financiering.

5.4 Digitalisering

Nederland neemt wereldwijd een voorhoedepositie in op het gebied van internetspreiding en -gebruik. Daarnaast is Nederland gidsland wat bijvoorbeeld behoud, beheer en restauratie van digitale content betreft. Om deze vooraanstaande positie vast te houden, is het belangrijk de toegankelijkheid, diversiteit en vindbaarheid van culturele content te blijven bevorderen.

Cultuurinstellingen hebben met hun culturele aanbod goud in handen. Dat goud moet ook in de toekomst beschikbaar blijven en daarbij speelt het digitaliseringsbeleid van OCW een grote rol. Dit beleid richt zich nu in hoofdzaak op het online beschikbaar maken van collecties van musea, alsook van archieven en bibliotheken. De raad bepleit het betrekken van cultuurproducerende instellingen in dit proces. Gezien de ambities van het digitaliseringsbeleid is het verstandig om een instelling als Digitaal Erfgoed Nederland in de basis-infrastructuur te houden en de taken van deze instelling te verbreden naar de ondersteuning van zowel erfgoed- als andere culturele instellingen.

Gebruikers

De raad vindt dat de gebruiksdimensie en het maatschappelijk nut van digitaal erfgoed meer nadruk kunnen krijgen. In de komende beleidsperiode is het dan ook belangrijk om de behoeften van de diverse eindgebruikers meer centraal te stellen. Het verheugt de raad dan ook dat OCW in zijn *Nationale strategie digitaal erfgoed* meer van de gebruikers wil uitgaan. Digitaliseren van collecties is op zichzelf immers geen doel, temeer omdat digitale opslag van content kostbaar is. Het is daarom belangrijk dat instellingen, ter voorbereiding op een digitaliseringsstrategie, een gedegen plan ontwikkelen over publieksbereik en de cultuurhistorische waarden van hun erfgoed.

Uit recent onderzoek [97] blijkt dat de onlinemediabehoefte van de meeste particuliere gebruikers nog redelijk klassiek is en met name gericht is op 'kijken', bijvoorbeeld naar nieuws en filmaanbod, en 'luisteren', bijvoorbeeld naar muziek. Onlinemedia worden ook vooral gebruikt voor (persoonlijke) communicatie. Jongeren en hoogopgeleiden blijken het meest ontvankelijk voor innovatief mediagebruik. Als deze trend-setters navolging krijgen, is een stijging van onlinemediagebruik te verwachten.

Het is aannemelijk dat daardoor de cultuurbeleving zal toenemen via digital born of gedigitaliseerde content, al dan niet in open relatie met fysieke collecties.

Het Rijksmuseum met zijn *Rijksstudio* biedt een mooi voorbeeld van de mogelijkheden, maar veel kleine erfgoedinstellingen hebben nog geen strategie voor hun gedigitaliseerde collecties. Om een dergelijke strategie te bedenken is ondernemerschap nodig, en marketing. Daarnaast moet er een relatie zijn met de fysieke collectie en een metadatering van collecties.

Behalve particuliere eindgebruikers van culturele content, zijn er ook professionele gebruikers die digitale content (her)gebruiken voor commerciële doeleinden, voor wetenschappelijk onderzoek of voor onderwijsdoelstellingen. Sommige musea experimenteren met innovatieve technologie voor rondleidingen en online presentaties. De makers hiervan, veelal werkzaam in de creatieve industrie, hebben hier hoogwaardige digitale content voor nodig.

97
SCP, *2015*.

Voor succesvol (her)gebruik van digitale content is het beschikbaar stellen van auteursrechtelijk vrije content in hoge resolutie onmisbaar.

Kleine en cultuurproducerende instellingen insluiten

In de digitaliseringsstrategie van de overheid wordt veel aandacht aan erfgoedinstellingen besteed. [98] De raad benadrukt dat de cultuurproducerende instellingen op hun manier ook een 'collectie' opbouwen en digitale content willen produceren en presenteren (zie ook hoofdstuk 1 over spreiding en toegankelijkheid). Zo vervulden in de podiumkunsten het Theater Instituut Nederland, Muziek Centrum Nederland en Nederlands Muziekinstituut een structureel ondersteunende functie op dit terrein. De indruk bestaat dat grote delen van het producerende deel van de cultuursector over onvoldoende middelen en kennis beschikken om materiaal te selecteren, te digitaliseren en beschikbaar te stellen. De raad vindt daarom dat cultuurproducerende instellingen ook de vruchten van het digitaliseringsbeleid moeten kunnen plukken. Instellingen als Digitaal Erfgoed Nederland, LIMA en Beeld en Geluid kunnen hierin een rol spelen. Wij adviseren daarom om de knooppunten in de *Nationale Strategie Digitaal Erfgoed* – Beeld en Geluid, Nationaal Archief, Koninklijke Bibliotheek, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de KNAW – de gelegenheid te geven om kleinere instellingen te ondersteunen bij hun inspanningen om collecties te digitaliseren en te ontsluiten. Hierbij is van belang dat (juridische) drempels voor samenwerking worden weg-0genomen. Zo is het voor Beeld en Geluid vanwege zijn positie in de Mediawet moeilijk om audiovisueel archief dat niet van de publieke omroep afkomstig is, op te slaan en beschikbaar te maken.

De vraag naar professionele begeleiding en ondersteuning vanuit de kleinere erfgoedinstellingen en ook de cultuurproducerende instellingen zal zoals gezegd toenemen. Het is voor de meeste culturele instellingen niet mogelijk om het hele proces digitalisering, beheer en beschikbaarstelling van collecties in eigen beheer uit te voeren. In vrijwel alle processen wordt technologie ingezet die door anderen ontwikkeld is en beheerd wordt. Ook de kwestie van digitale duurzaamheid vraagt aandacht. Oplossingen die hiervoor in de wetenschappelijke wereld georganiseerd zijn, kunnen hier ten voorbeeld strekken; denk aan Data Archiving and Networked Services (DANS).

98
Digitaal Erfgoed Nederland, *2015*.

De raad verwacht dat instellingen ook geholpen moeten worden met het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen, marketingstrategieën en samenwerkingsvormen. Deze opgaven vragen om samenwerking, regie en gemeenschappelijke voorzieningen. Hoewel onder druk van de hoge kosten van digitalisering, ontsluiting en beheer van digitale content gezocht wordt naar nieuwe verdienmodellen, willen wij benadrukken ook gevoelig te blijven voor maatschappelijke baten.

Naast de amuserende en informerende functie, vervullen digitale collecties, met name van archieven, ook een sociale functie, omdat deze archieven materiaal bevatten waarmee ze burgers de verhalen over en visies op hun identiteit helpen vormen.

Drempels

Het beleid met betrekking tot digitalisering moet rekening houden met een aantal drempels. Het is bijvoorbeeld de vraag welke informatie openbaar gemaakt mag worden met het oog op auteursrecht, exploitatie van rechten en privacy. Het juridisch kader legt in dit verband niet zelden beperkingen op bij de uitvoer van digitaliseringsprogramma's. Het is aan de Rijksoverheid om, in samenspraak met Europese partners, voorstellen te doen voor de aanpassing van wet- en regelgeving.

Veel gedigitaliseerde (kunst)werken zijn bovendien niet rechtenvrij, omdat de makers ervan nog leven of omdat de termijn na overlijden nog niet verstreken is. Gebruik voor educatieve doeleinden zou gevrijwaard moeten worden van restricties.

Het kader voor het auteursrecht wordt op Europees niveau vastgelegd. Nederland moet invloed blijven uitoefenen op het formuleren van uitzonderingsregels. Zo bestaat er bij uitgevers nog steeds weerstand tegen het 'one-copy multi-user'-uitleenbeleid. Bibliotheken hebben onderhandeld met rechthebbenden om te bezien onder welke voorwaarden hun content uitgeleend mag worden. Inmiddels is de uitgeefwereld milder gestemd en is de Europese Commissie ruimhartiger voor de bibliotheken die zonder auteursrechtelijke beperkingen content willen kunnen uitlenen.

Houd in de komende subsidieperiode een sectorbrede ondersteunende instelling op het gebied van digitalisering in de BIS.

Help de sector met de ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen, marketingstrategieën en samenwerkingsvormen voor het behouden, beheren en toegankelijk maken van digitale content.

Stimuleer de ontwikkeling van digitale toepassingen om het publiek en andere gebruikers te bereiken. Zorg dat drempels voor digitalisering worden weggenomen, zoals auteursrechtelijke kwesties.

Deel 2 Beleidsperiode 2017 – 2020: algemeen Sectorbrede versterkingen beleidsperiode 2017 – 2020

EYE

Rijksmuseum

Naturalis

Naturalis

3

Beleidsperiode 2017 – 2020: sectoren

Het derde deel van dit advies gaat in op de sectorspecifieke vragen die de minister heeft gesteld over de basisinfrastructuur 2017 – 2020.

Ook vraagt de raad aandacht voor enkele knelpunten binnen deze sectoren.

6. Beleidsperiode 2017 – 2020: sectorspecifieke adviezen

In dit laatste hoofdstuk besteedt de raad aandacht aan sectorspecifieke kwesties. Leidend zijn de vragen die de minister daarover heeft gesteld in haar adviesvraag. Daarnaast agendeert de raad enige kwesties waar de minister geen aandacht voor vraagt, maar die in zijn ogen wel urgente knelpunten zijn.

In voorkomende gevallen verwijzen wij naar eerder gepubliceerde adviezen. Er komen vraagstukken aan de orde die BIS-instellingen betreffen, maar ook knelpunten in sectoren die op andere manieren door het Rijk worden ondersteund, zoals archieven en monumenten. De sectoren worden in alfabetische volgorde behandeld.

In geen geval moet dit hoofdstuk gezien worden als een uitputtende analyse van de verschillende sectoren of een brede inventarisatie van alle knelpunten die in de cultuursector spelen. In het werkprogramma dat wij later in 2015 publiceren, zal een volledig overzicht worden gepresenteerd van de adviesagenda van de raad.

6.1 Bibliotheken en Letteren

Ongeveer 1,3 miljoen mensen kunnen niet goed genoeg lezen om zich in de samenleving te kunnen redden. Ondanks het grote digitale mediagebruik blijft leesvaardigheid van fundamenteel belang. Voor de intellectuele, emotionele en sociale ontwikkeling van burgers zelf, voor het goed doorlopen van school of een opleiding, en niet in de laatste plaats voor de ontwikkeling van en participatie in onze cultuur. Wie minder goed kan lezen, kan geen kennis nemen van alle talige (informatie over) kunst in de breedste zin van het woord.

Tien jaar geleden heeft de raad het begrip ‘mediawijsheid’ geïntroduceerd. De raad vindt het tijd worden om, een decennium later, over het hele terrein van het mediagebruik – inclusief lezen – opnieuw een samenhangend advies uit te brengen, bij voorkeur in samenwerking met andere adviesraden op dit vlak. Het debat over de zogenaamde 21ste-eeuwse vaardigheden kan daarbij als uitgangspunt dienen.

Deze vaardigheden, die ook onder de noemer mediawijsheid kunnen vallen, zijn kort samengevat: samenwerking, communicatie, ICT-geletterdheid en sociale en culturele vaardigheden. Ook worden in dit verband creativiteit, kritisch denken, informatie- en probleemoplossende vaardigheden als essentiële onderdelen beschouwd. De elementaire competentie om 'schrift' te interpreteren en betekenissen te onderscheiden gaat aan nagenoeg al deze vaardigheden vooraf.

Het leesbeleid is in Nederland verdeeld over Rijk, gemeenten, bibliotheken en onderwijsinstellingen en daardoor enigszins versnipperd. Verheugend is niettemin dat de Rijksoverheid recentelijk het actieprogramma *Tel mee met Taal* heeft aangekondigd en voor een periode van drie jaar ruim 50 miljoen aan middelen heeft gereserveerd. Met dit programma wordt gezamenlijk laaggeletterdheid bestreden en leesbevordering georganiseerd en worden partijen uitgenodigd krachten te bundelen. De raad meent wel dat in dit programma de rol van onderwijs onderbelicht is. Wij achten het van groot belang de effecten van dat actieprogramma goed te monitoren.

Met de inwerkingtreding van de Wet stelsel openbare bibliotheken (per 1 januari 2015) is de digitale openbare bibliotheekvoorziening ondergebracht bij de Koninklijke Bibliotheek (KB). De raad is een groot voorstander van deze beweging en volgt de ontwikkelingen met aandacht. [99] Wij hopen dat deze integratie leidt tot een vergroting van het bereik van de KB en een inhoudelijke versterking van de digitale openbare bibliotheekvoorziening.

Ook blijft het van belang de marktontwikkelingen met betrekking tot digitalisering te blijven volgen. Wanneer digitalisering door andere partijen tot een breed en toegankelijk aanbod van actuele boeken en informatie leidt, zal de publieke verantwoordelijkheid voor de digitale openbare bibliotheek moeten veranderen. De raad ziet mogelijkheden tot verdere versterking van de samenwerking tussen de digitale openbare bibliotheekvoorziening en andere publieke (informatie)diensten, zoals Kennisnet, de Nederlandse Publieke Omroep en Stichting Lezen.

99 Zie ook Raad voor Cultuur, *2013d*.

Op lokaal niveau ziet de raad verschillende toekomstperspectieven voor bibliotheken. [100] In stedelijke centra ontwikkelen bibliotheken zich tot hoogtechnologische creatieve ontmoetingszones of vitale kennishuizen, waar studie, informatieoverdracht, debat, ontmoeting en ontspanning in elkaar overvloeien.

In stadswijken en dorpen raken de functies van bibliotheken meer en meer geïntegreerd met het reguliere onderwijs (of regionale jeugdactiviteiten) en met activiteiten in de sociaal-culturele sfeer (wijkcentra, cultuurhuizen). Deze ontwikkelingen zijn in volle gang en zijn dus nog lang niet uitgekristalliseerd. De sterke afname van het gebruik van traditionele bibliotheken en de diversiteit aan toekomstperspectieven heeft gevolgen voor de uniformiteit van het bibliotheekstelsel. Ook daarom vindt de raad het noodzakelijk in zijn adviezen over aard, functie en inrichting van het openbarebibliotheekstelsel blijven reflecteren. Bij ons voorgenomen advies over mediawijsheid in relatie tot de 21ste-eeuwse vaardigheden zullen we ook de rol van het openbare bibliotheekstelsel betrekken.

6.2 Beeldende kunst

Talentontwikkeling in de beeldende kunst

In hoofdstuk 2 pleit de raad voor een beperkt aantal structureel gesubsidieerde voorzieningen voor talentontwikkeling in de beeldende kunst. De postacademische instellingen vervullen op dit moment in de basisinfrastructuur de functie van zulke voorzieningen. Hier kan talent onder begeleiding van mentoren zich voor langere tijd verdiepen. De instellingen bieden ook gelegenheid om het werk van de deelnemers te presenteren. Postacademische instellingen dragen bovendien bij aan een kosmopolitisch kunstklimaat door hun grote internationale aantrekkingskracht. De raad adviseert dan ook om de functie van postacademische in-stellingen in de BIS te handhaven.

De raad beveelt wel aan dat de postacademische instellingen de opdracht krijgen om in onderlinge afstemming duidelijk verschillende profielen te ontwikkelen. De instellingen kunnen hun profiel uitwerken in een programma en een curriculum. De noties van het hedendaagse kunstenaarschap kunnen scherper worden verwoord en de posities ten opzichte van het kunstvakonderwijs, het werkveld en

100 Idem

de stakeholders duidelijker worden neergezet. Een helder profiel stelt kunstenaars in de gelegenheid een weloverwogen te keuze maken tussen de verschillende instellingen.

De minister heeft een vraag gesteld over de voor- en nadelen van het vraaggestuurd financieren van de postacademische instellingen via beurzen. Op dit moment worden gelden voor praktijkverdieping in de vorm van geoormerkte beurzen bij het Mondriaan Fonds beschikbaar gesteld aan talentvolle kunstenaars, die ze besteden aan de postacademische instellingen en het EKWC. Hiermee zijn de bezuinigingen die de instellingen vanaf 2013 troffen deels opgevangen.

Vraaggestuurd financieren heeft voor de kunstenaars het voordeel dat zij hun eigen afweging voor een instelling in binnen- of buitenland kunnen maken. Voor de instellingen geldt als nadeel dat in een dergelijk model de (financiële) continuïteit in gevaar komt. Ook heeft de instelling geen invloed op de samenstelling van de kunstenaarsgemeenschap, die belangrijk is voor de profilering en dynamiek van de academie. Volledig vraaggestuurde financiering past niet bij het pleidooi uit hoofdstuk 2, voor een beperkt aantal structureel bekostigde voorzieningen. Deze vorm van financiering is dan ook in de ogen van de raad niet werkbaar.

De raad is voorstander van een gemengd financieringsmodel en dus voor handhaving van het huidige systeem. Enkele postacademische instellingen behouden daardoor vanwege hun positie in de BIS een basisfinanciering, die wordt aangevuld met geoormerkte beurzen voor deelnemers van het Mondriaan Fonds. De basisfinanciering zorgt voor continuïteit en stelt de postacademische instellingen in staat invloed te hebben op de samenstelling van hun kunstenaarsgemeenschap en daarmee op hun eigen artistieke profiel. Via de (geoormerkte) beurzen kan het Mondriaan Fonds (een deel van) de instroom naar de postacademische instellingen afstemmen op andere ondersteuningsmogelijkheden die het aanbiedt.

Ten slotte wijst de raad op een fiscaal nadeel van het gebruik van het beurzensysteem: er moet 21% btw worden afgedragen over een beurs. Er is dus minder geld beschikbaar voor talentontwikkeling.

Presentatie-instellingen

De minister vraagt de raad hoe hij oordeelt over de functie van presentatie-instellingen in de basisinfrastructuur en wat hij vindt van de omschrijving van de kernactiviteit van presentatie-instellingen in de subsidieregeling. Die kernactiviteit wordt voor de huidige subsidieplanperiode als volgt omschreven: “de presentatie van een vernieuwend of experimenteel aanbod van hedendaagse beeldende kunst in een internationale context”. Voor de instellingen die in aanmerking komen voor het hoogste subsidiebedrag, geldt dat zij over een groot internationaal netwerk beschikken.

De raad is van mening dat deze omschrijving in het algemeen correct is. Presentatie-instellingen zijn plaatsen waar beeldende kunst in zijn meer experimentele vorm en context wordt getoond. Zij zijn van essentieel belang voor de diversiteit van het kunstaanbod, de (inter)nationale uitstraling van hedendaagse beeldende kunst, de aanwas van nieuw talent, nieuwe vormen van publieksbereik en nieuwe tentoonstellingsconcepten. De presentatie-instellingen hebben een agenderende functie en maken nieuwe, experimentele kunstuitingen toegankelijk, onder meer in het onderwijs.

De raad benadrukt wel dat het begrip ‘hedendaagse beeldende kunst’ in de subsidieregeling niet te beperkt mag worden opgevat. Juist in het vernieuwende en experimentele aanbod hiervan worden er veelvuldig interdisciplinaire verbindingen gemaakt met andere kunstvormen, zoals vormgeving en architectuur, games, film en video, creatieve industrie of podiumkunsten. In het digitale domein vallen de verschillende vormen samen.

Bij De Zaak Nu, de vereniging die de presentatie-instellingen in Nederland vertegenwoordigt, zijn meer dan tachtig instellingen aangesloten. Een aantal van deze instellingen ontvangt meerjarige subsidie van het Mondriaan Fonds en/of het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie. Op dit moment maken zes presentatie-instellingen deel uit van de basisinfrastructuur. De raad pleit ervoor om in de subsidieperiode 2017 – 2020 zes presentatie-instellingen in de basisinfrastructuur te houden. Directe rijkssubsidie waarborgt dat er een minimale landelijk gespreide dekking is van instellingen die het beeldendekunstklimaat zowel lokale als internationale uitstraling geven. De handhaving van het huidige aantal plekken voor presentatie-instellingen sluit aan bij het voornemen van de minister om de invulling van de BIS in de komende

periode niet ingrijpend te wijzigen. Ook de presentatie-instellingen moeten nu de ruimte krijgen om zich verder te ontwikkelen en zich met een stabiele financiële basis lokaal en internationaal te positioneren.

Presentatie-instellingen in de basisinfrastructuur zijn zeer divers van profiel en de raad waardeert deze variëteit. [101] De normbedragen die nu worden gehanteerd doen echter geen recht aan die verschillen. In de huidige subsidieregeling kunnen de presentatie-instellingen een aanvraag indienen voor twee verschillende subsidiehoogten, waarvan het hoogste subsidiebedrag geldt voor instellingen met een groot internationaal netwerk. In de vorige beoordelingsronde bleek echter dat het verschil tussen die twee subsidiehoogten niet goed aansluit bij de potentie en financiële behoeften van de instellingen.

De raad pleit er daarom voor meer differentiatie aan te brengen in de subsidiehoogten, waarbij de huidige twee normbedragen als onder- en bovengrens kunnen dienen. Instellingen dienen dan bij hun subsidieaanvraag een begroting in. De raad oordeelt vervolgens over de plannen en geeft op basis daarvan een advies over de optimale subsidiehoogte. De hoogte van het subsidiebedrag moet in de ogen van de raad niet afhankelijk zijn van een standplaats binnen of buiten de drie grote steden. Maar bij de beoordeling van de plannen wordt geografische spreiding wel meegewogen.

Handhaaf de functie van postacademische instellingen in de basisinfrastructuur.

Financier de postacademische instellingen op basis van een gemengd model: deels basisfinanciering vanuit de BIS en deels geoormerkte beurzen van het Mondriaan Fonds.

101
Zie ook De Zaak Nu, *2012.*

Handhaaf de ruimte in de basisinfrastructuur voor zes presentatie-instellingen en zorg voor meer gedifferentieerde subsidiebedragen. Koppel de hoogte van het subsidiebedrag los van de standplaats van instellingen, maar laat geografische spreiding wel meewegen.

6.3 Creatieve industrie

In maart van dit jaar publiceerde de Raad voor Cultuur in samenwerking met de Adviesraad voor Wetenschap, Technologie en Innovatie een briefadvies over de creatieve industrie: *De waarde van creativiteit*. De raden houden daarin een pleidooi voor een integrale visie op de creatieve industrie, met oog voor de volle breedte van de sector. In het advies worden aanbevelingen gedaan om de kloof tussen de beleids-ambities van de samenwerkende ministeries – Economische Zaken, Onderwijs Cultuur en Wetenschap en Buitenlandse Zaken – te overbruggen. De drie belangrijkste aanbevelingen van dit advies zijn: [102]

– Zorg voor een betere afstemming tussen de relevante instrumenten van innovatie-, wetenschaps- en cultuurbeleid. Daardoor wordt binnen en buiten de creatieve industrie ruimte geboden aan de culturele, economische en maatschappelijke waarde van creativiteit.
  In concreto zouden de middelen voor het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en de middelen voor onderzoek in de topsector creatieve industrie tot één logisch geheel voor de aanvragers kunnen worden gemaakt. Hierbij moet een gecombineerde inzet op één project ook mogelijk zijn.

– Creëer mogelijkheden om ondersteuning op maat te bieden aan internationale ambities van de creatieve industrie, onder meer door het instrumentarium beter op elkaar te laten aansluiten, door samenwerking met andere topsectoren te vergemakkelijken en door de inzet van culturele en innovatie-attachés en de middelen voor culturele, wetenschappelijke en economische diplomatie te bundelen.

102
Adviesraad voor Wetenschap, Technologie en Innovatie en Raad voor Cultuur, *pagina 9, 2015.*

– Ontwerp een geïntegreerd programma voor wetenschappelijk, praktijkgericht en ontwerpend onderzoek met bijbehorend geoormerkt budget voor de creatieve industrie, langs de lijnen van het voorbeeld van de NWO-call *Research through design*.

Met dit briefadvies worden de vragen die de minister heeft gesteld over de creatieve industrie grotendeels beantwoord.

De raad wil daarnaast, met het oog op de aankomende subsidieperiode, een aantal beleidsaccenten voorstellen om deze sector te ondersteunen en om het belang van een cultureel perspectief op de creatieve industrie te benadrukken.

Het sectorinstituut
Er is behoefte aan verbinding van professionele partijen en ondersteuning van de sector bij internationale ambities. Ook wil de raad wijzen op het belang van communicatie en overdracht van ontwikkelingen in de creatieve industrie naar een breder publiek. Het sectorinstituut speelt bij dit alles een cruciale rol via tentoonstellingen, festivals, presentaties en labsituaties. Ook kan het sectorinstituut als opdrachtgever initiërend optreden op het terrein van ontwerpend onderzoek.

Stimuleringsfonds Creatieve Industrie
Het budget voor het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie bestaat voor een substantieel deel uit programmagelden die een tijdelijk karakter hebben. De raad beveelt aan om de programmagelden na 2016 te continueren, met name voor internationalisering, experiment en onderzoek in de sector. Ook vraagt hij aandacht voor de regelingen die het Stimuleringsfonds met het Mediafonds had opgezet: *Gamefonds*, *Trans-mediaregeling* en *TAX-videoclipfonds*. Door het opheffen van het Mediafonds kan de continuering daarvan in gevaar komen.

De raad wijst op de financiële positie van een aantal voormalige BIS-instellingen die actief zijn op het terrein van de e-cultuur en nu door het fonds worden gesubsidieerd.
In hoofdstuk 5 werden deze instellingen al genoemd als voorbeelden van belangrijke interdisciplinair werkende organisaties die door het ontbreken van een langjarige financieringsbasis in de problemen komen. De raad adviseert, zoals eerder aangegeven, het fonds de mogelijkheid te geven om vierjarige subsidies verstrekken.

Het is tot slot interessant om het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie te laten onderzoeken of er mogelijkheden zijn voor samenwerking met impactfondsen, waarbij hybride financieringsopties mogelijk zijn, zoals een combinatie van subsidie en durfkapitaal of de inzet van cultuurgerichte venture- of impactfondsen. [103]

Stedelijke regio
De creatieve industrie floreert in de stedelijke omgeving en vertegenwoordigt een rijk ecosysteem waarin veelal kleine bedrijven en start-ups actief zijn. De raad ziet nog onbenutte kansen in de samenwerking tussen Rijk en gemeenten als het gaat om de vorming van creatieve hotspots. Zo kunnen bij gebieden van landelijk en regionaal belang gezamenlijk agenda's worden vormgegeven en kunnen rollen, verantwoordelijkheden en functies beter worden afgestemd. [104]
Ook wijst de raad er in dit verband op dat aandacht voor cultuur en creativiteit in een visienota op ruimtelijk gebied niet moet worden onderschat. De visies op het architectuurbeleid hebben bijgedragen aan de goede reputatie van Nederland op dit terrein.

6.4 Erfgoed

Kennisborging erfgoed

In het erfgoeddomein is er sprake van een verlies van bestaande kennis en expertise. In alle deelsectoren blijkt dit een toenemend probleem. De kennis die uitstroomt wordt onvoldoende overgedragen, waardoor lacunes ontstaan. Daarnaast zijn door de bezuinigingen de plekken om in te stromen afgenomen. Deze problematiek lichten we hieronder per sector toe.

Archieven
Om archieven ook in de toekomst toegankelijk te houden zijn specialistische kennis en vakmanschap onmisbaar. Er worden echter minder archivarissen opgeleid dan voorheen. Het teruglopende studentenaantal wordt onder meer veroorzaakt door de stapelmaatregel collegegeld en het breder worden van de opleidingen in de bachelor-masterstructuur. Het archiefonderwijs is niet goed ingebed in een bachelor, waardoor er bijna geen directe instroom vanuit de bacheloropleidingen naar de master is. Hier wreekt zich dat er binnen de opleidingen maar beperkte ruimte is voor

103
Zie ook WRR, *pagina 145-148, 2015.*

104
Zie ook Wijn, *2013*; AWTI, *2014.*

Deel 3
Beleidsperiode 2017 – 2020: sectoren
Beleidsperiode 2017 – 2020: sectorspecifieke adviezen

specialisatie, terwijl de hoofdfase van de studie niet archiefspecifiek is. De huidige studenten kiezen voor bredere opleidingen, zoals die van informatiemanager. Daarnaast speelt de vraag of de huidige curricula voldoende aansluiten op het veranderende werkveld. De jonge professionals die aan het werk komen in het archievenveld hebben vaak tijdelijke contracten; ook dit bevordert de continuïteit niet.

Musea
In de museale sector is de overdracht van kennis ook een punt van aandacht. Door de recessie krimpt de werkgelegenheid, worden vaste contracten steeds minder gegeven en blijven werknemers op hun plek, waardoor jonge mensen minder kansen krijgen. Niettemin is er veel belangstelling om in het museumwezen te werken.

De raad adviseert dat kunstvakonderwijs en musea meer moeten samenwerken. Het museum kan dan een platform bieden voor beginnende kunstenaars en nieuw bloed in huis halen. Andersom kunnen kunstvakopleidingen praktijkervaringen bieden voor hun studenten. Niet alleen op het gebied van bijvoorbeeld vormgeving en inrichting, maar ook op het gebied van gaming of website-ontwikkeling kunnen kunstvakopleidingen en musea elkaar helpen. De samenwerkingen tussen het Victoria & Albert Museum in Londen en de Royal College of Art en tussen het Museum Arnhem en Artez zijn hier al goede voorbeelden van.

Monumenten en archeologie
Binnen het monumentale veld constateert de raad een grote uitstroom van restauratie-expertise. Dit wordt voor een deel opgevangen door het ontwikkelen van regionale opleidings-structuren, waarbij cursussen en praktijkervaring worden aangeboden. Zulke praktijkervaring is onmisbaar voor startende restauratoren. Subsidiegevers kunnen hierin een rol spelen door bij een aanbesteding als voorwaarde te stellen dat een leerling betrokken dient te worden. Sommige provincies doen dit al. De Rijksoverheid kan hier eveneens een rol in vervullen. Deskundigheidsborging is mogelijk door de kennis van collega's bij vertrek vast te leggen, gepensioneerde collega's op vrijwillige basis in te schakelen en jongeren stage te laten lopen. Echter, net als in de andere sectoren is er een gebrek aan werkplekken. De kwaliteitsborging bij restauraties is eveneens een zorgpunt. In een restauratietraject zijn diverse spelers betrokken waarover geen structureel toezicht bestaat. Er wordt onvoldoende verantwoording afgelegd, er is geen zicht op het vervolg en de professionaliteit van de keten is onvoldoende gegarandeerd. Daarnaast zijn de kennis en informatie over projecten nauwelijks structureel gearchiveerd.

Op het gebied van de archeologie ligt de problematiek anders. In het kader van de in 2016 in te stellen Erfgoedwet heeft de minister het archeologische beroepenveld opgedragen invulling te geven aan kwaliteitsborging door middel van certificering. De voorbereidingen hiervoor zijn in volle gang. Het is interessant te volgen hoe deze aanpak gaat uitwerken en of deze vorm van kwaliteits- en kennisborging binnen wettelijke kaders ook een optie is voor de monumentensector.

Samenwerking tussen musea

De minister vraagt de raad hoe het Rijk de samenwerking tussen musea verder kan stimuleren. De raad vindt dat de museumbrief van de minister daar voldoende aanknopingspunten voor biedt. De subsidie aan de rijksgesubsidieerde musea zal meer afhankelijk worden gemaakt van de resultaten die zij boeken op het gebied van samenwerking. Dit is een belangrijke stap, evenals de samenwerkingsregeling die de minister bij het Mondriaan Fonds heeft belegd.

De raad waardeert de huidige dynamiek in de museale sector, die zich onder andere uit in de vele uiteenlopende samenwerkingsverbanden die musea aangaan. Het rapport *Proeven van partnerschap* van de commissie-Asscher-Vonk II geeft daar een mooi overzicht van. [105] Een van de doelen waaraan wordt gewerkt is het vergroten van de zichtbaarheid van de collectie. Die wordt onder andere gestimuleerd door een open of gedeeld depot, door ruimer bruikleenverkeer, maar ook door initiatieven zoals het pop-up-museum van *De wereld draait door*. Vanaf 2017 zal een ruimhartig bruikleenverkeer onderdeel worden van de subsidievoorwaarden. De raad vindt dit eveneens een belangrijke stap.

De raad juicht toe dat musea samenwerkingsverbanden en cross-overs buiten de eigen sector aangaan, zoals de samenwerking tussen het Gemeentemuseum en Natuurmonumenten. De samenwerkingsregeling bij het Mondriaan Fonds heeft hieraan bijgedragen en interessante projecten opgeleverd. De raad vindt dat structurele samenwerkings-verbanden en experimenten, bijvoorbeeld door allianties met partners buiten de museumsector, voorrang moeten krijgen in de regeling. Maar wij wachten de evaluatie van de regeling af voor een definitieve waardering.

105 Museumvereniging, *2013.*

Tot het jaar 2017 is er voor de samenwerkingsregeling bij het Mondriaan Fonds extra geld beschikbaar gemaakt om projecten op het gebied van samenwerking te ondersteunen. De minister geeft in de museumbrief [106] aan dat dit stimuleringsbudget vanaf 2017 structureel zal worden door een herschikking van middelen binnen het bestaande museale budget. Daarnaast stelt ze dat de inbreng van andere overheden in het budget van 2017 een voorwaarde moet zijn om ook gemeentelijke musea gebruik te laten maken van de regeling.

De raad is van mening dat niet alleen de rijksgesubsidieerde musea voor deze regeling in aanmerking moeten komen, maar ook de andere musea. Het museale bestel beslaat immers alle musea in Nederland, ook de musea die worden gesubsidieerd door andere overheden. De herschikking van middelen die de minister heeft aangekondigd om de regeling vanaf 2017 te kunnen financieren, vindt de raad een voorbeeld van de uitholling van het rijksbudget waarvan wij in Cultuur van waarde, pagina 19 melding maakten. De raad adviseert dan ook dat de Rijksoverheid en lokale overheden aanvullende middelen beschikbaar stellen.

De samenwerkingsregeling van het Mondriaan Fonds moet beschikbaar blijven voor alle musea.
De verschillende overheden hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid in het beschikbaar stellen van aanvullende middelen voor deze regeling.

Tropenmuseum

De situatie rondom het Tropenmuseum vraagt bijzondere aandacht. Na de voorgenomen bezuiniging bij het ministerie van Buitenlandse Zaken hebben de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en de minister van OCW, mede op aandringen van de raad [107], gezamenlijk de verantwoordelijkheid genomen om het museum vier jaar open te houden. Een voorwaarde van deze overeenkomst was dat de collectie van het Tropenmuseum overgedragen werd aan de Rijkscollectie en dat het Tropenmuseum zou fuseren met het Museum voor Volkenkunde en het Afrikamuseum. Dat is inmiddels gebeurd.

106 Ministerie van OCW, *2013b*.

107 Amsterdamse Kunstraad en Raad voor Cultuur, *2013*.

Mede met het oog op de veronderstelde efficiencyslag hebben beide ministeries een lager subsidiebedrag bijgedragen dan het Tropenmuseum oorspronkelijk kreeg. Deze subsidie is echter niet structureel. De raad adviseert daarom het totale rijksbudget voor musea uit te breiden met het huidige subsidiebedrag voor het Tropenmuseum. De redding van één museum kan immers niet ten koste gaan van de budgetten van de andere rijksgesubsidieerde musea.

Continueer de middelen voor het Tropenmuseum en voeg deze toe aan het rijksbudget.

Monumenten

De vierjarige subsidieperiode 2017 – 2020 valt samen met de introductie van nieuwe wetgeving die grote betekenis heeft voor het beheer en behoud van erfgoed. Die zal vooral van invloed zijn op het monumentenbeleid (zowel gebouwd als archeologisch). Dat deel van het erfgoedbeleid zal immers naast de Erfgoedwet ook deel gaan uitmaken van het systeem van de Omgevingswet, het nieuwe kader voor de ruimtelijke ordening. De voorbereidingen daarvoor zijn inmiddels in volle gang. De introductie ervan wordt verwacht in 2018.

In dit bestek belicht de raad twee onderwerpen in relatie tot deze nieuwe wetgeving: de decentralisatie van de verantwoordelijkheden en ambities van het Rijk, en de toenemende leegstand waarmee ook monumenten te maken hebben.
Hij koppelt daaraan het advies dat de landelijke overheid de regie hierover neemt, en deze nader vormgeeft.

De nieuwe wetgeving wordt gekenmerkt door een bestuurlijke decentralisatie waarin het Rijk terugtreedt en de uitvoering van ambities en taken verlegt naar vooral de gemeente.
De wetgeving is het (voorlopige) sluitstuk van de rijksambities die al in het eerste decennium van deze eeuw zijn neergelegd in de term ‘ruimtelijke kwaliteit’.

In stimuleringsprogramma’s van de Rijksoverheid, zoals *Belvedere* en *Mooi Nederland* (2009), en in de beleidsbrief *MoMo*, kent het Rijk een belangrijke rol toe aan cultuurhistorie en erfgoed: monumenten, archeologie en cultuur-

landschap. Deze worden gezien als een maatschappelijke verantwoordelijkheid van vele partijen binnen de driehoek burger, markt en overheid.

De introductie van de wetgeving en de decentralisatie moet plaatsvinden in een tijd waarin Nederland door demografische, economische en maatschappelijk ontwikkelingen te maken heeft met een enorme leegstand. Schattingen geven aan dat dit kan oplopen van circa 10 miljoen tot 30 miljoen vierkante meter. Daaronder bevinden zich ook monumentale karakteristieke, beeld- en sfeerbepalende gebouwen, zoals kerken, zorgcomplexen, kloosters, boerderijen, overheidsgebouwen en industriële objecten. De levendigheid en leefkwaliteit van historische binnensteden, dorpen en landelijke gebieden komt daarmee onder grote druk te staan. Ook rijksmonumenten hebben hiermee te kampen. Parallel aan deze ontwikkelingen voltrokken zich in Nederland een economische recessie en een bouwcrisis.

Het beheer van monumenten blijft ook onder de nieuwe wet grotendeels een particuliere aangelegenheid en verantwoordelijkheid. De nieuwe wetgeving heeft echter wel invloed op en gevolgen voor de manier waarop de partijen hun verantwoordelijkheid nemen. Er is sprake van een vermaatschappelijking van de omgang met het particuliere monumentale bezit: ten eerste door een verbreding van belanghebbenden en andere partijen, en ten tweede doordat afwegingen en beslissingen sterker worden beoordeeld op de bijdrage aan kwaliteit van de (fysieke) leefomgeving. In het kader van leegstand en herbestemming en onder invloed van de nieuwe wetgeving zal de balans tussen particuliere verantwoordelijkheid (burger), private belangen (markt) en publieke belangen (overheid) veranderen.

De continuïteit en professionaliteit van de particuliere verantwoordelijkheid in dit complexe proces blijven gebaat bij het ontwikkelen, ontsluiten en beschikbaar stellen van kennis op maat. Daartoe behoort ook het behoud, evenals de ontwikkeling, van de betrokken ambachten en het daarmee verbonden vakmanschap.

De raad deelt het uitgangspunt om de decentrale overheden een centrale rol te laten spelen. Het is goed om de lokale cultuurhistorische kwaliteiten en het erfgoed integraal op te nemen in de grote ruimtelijke opgaven die zich in Nederland voordoen. Steeds meer gemeenten zien dat erfgoed een intrinsieke waarde heeft en voor de lokale economie van groot belang kan zijn. Het is bijvoorbeeld verheugend dat oude (vaak industriële) complexen juist door de nieuwe economie (creatieve industrie, start-ups, etc.) nieuw leven wordt ingeblazen. En projectontwikkelaars realiseren zich dat karakteristieke bouwwerken een meerwaarde hebben. Door de herbestemming van monumentale panden wordt dan de leefbaarheid vergroot.

De raad signaleert echter ook dat de opgave die de gemeenten nu krijgen enorm is – temeer nu zij ook vele andere nieuwe taken moeten uitvoeren. Het vereist een andere manier van werken en kennisdeling om erfgoed van begin af aan te betrekken bij transformatie, stedelijke herverkaveling en revitalisering. De vraag is dan ook of gemeenten, met name de kleinere, ook daadwerkelijk bereid en/of in staat zullen zijn de gewenste ruimtelijke kwaliteitsslag te maken.

De raad wijst in dat verband op:
- de beperkte capaciteit en budget bij gemeenten en zelfs uitstroom van bestaande erfgoedkennis en -capaciteit;
- de noodzaak dat lokale bestuurders en gemeenteraden de rijksambitie kennen en delen, en dus bereid zijn daarop te anticiperen en daadwerkelijk te handelen.

Gezien de naderende veranderingen in het beleid en de gewijzigde maatschappelijke omstandigheden vindt de raad dat de Rijksoverheid een herkenbare regierol moet blijven spelen. Zij moet wel een vinger aan de pols houden bij het stimuleren van kennisontwikkeling en het delen van kennis. Wij zijn van mening dat het Rijk invulling kan geven aan die regierol door de aanstaande wetgeving periodiek te evalueren. Daardoor houdt het Rijk zicht op de mate waarin de rijksambities met de nieuwe wetgeving ook daadwerkelijk (kunnen) worden gehaald. Daarmee krijgt het ook in beeld welke rollen de vele betrokken partijen in verschillende stadia spelen: eigenaar, opdrachtgever, overheid (provincie, gemeente, Rijk), aannemer, uitvoerder en dergelijke. Het gaat immers om een ingrijpende breuk met het verleden, die een nieuwe kijk op de zaken en een andere benadering dan tot nu toe vergt van alle participanten. Om een dergelijke evaluatie voldoende gewicht te geven, moet van meet af aan worden voorzien in periodieke monitoring van de verschillende uitvoeringspraktijken en daaraan verbonden ontwikkelingen.

Archieven

Archieven bestaan niet alleen als erfgoed, maar ook als toekomstig erfgoed. Het papieren erfgoed dat in onze archieven opgeslagen ligt, is dankzij de digitalisering veel beter bereikbaar en toegankelijker geworden voor burgers over de hele wereld, met voortdurend stijgende digitale bezoekcijfers tot gevolg. De originelen van dit historische archief zijn van papier of perkament en blijven in hun oorspronkelijke vorm bewaard. Anders ligt het met de historische bronnen van morgen. Dat zijn de digitale archieven die nu ontstaan, en daarvan is geen papieren versie meer. Digitaal archief is veel vluchtiger dan papieren archief. Vanaf het begin zijn daarom specifieke maatregelen nodig om te voorkomen dat in de nabije toekomst de bronnen voor onderzoek naar onze tijd ontbreken. Dit is eerder op verschillende plaatsen al belicht. [108]

De overheid werkt hard – bijvoorbeeld in het innovatieprogramma *Archief 2020* – aan de verbetering van de vorming en het behoud van digitaal geboren overheidsinformatie, maar het blijft weerbarstige materie. Zo heeft de minister van OCW aan de Raad voor het Openbaar Bestuur en de Raad voor Cultuur gevraagd een advies uit te brengen over de omgang met informatie in ketens van samenwerkende overheidsinstellingen. Dit advies wordt medio 2015 uitgebracht.

De raad onderschrijft het belang van de verbetering van digitaal behoud en beheer van overheidsinformatie, die steeds meer in onderlinge verbanden tot stand komt. Daarom pleiten wij ervoor dat de noodzakelijke innovatie ook in de jaren na 2016, wanneer het programma *Archief 2020* ophoudt, voor alle overheden centraal gecoördineerd en gesteund blijft worden. Tegelijkertijd stelt de raad ook vast dat de selectie van wát er dan voor de toekomst behouden blijft nog onderbelicht is. De werking van de nieuwe selectiemethode zal de raad dan ook met belangstelling blijven volgen.

Belangrijke informatie over de samenleving komt niet alleen uit overheidsarchieven. Dat zou een te eenzijdig beeld van de werkelijkheid geven. De nieuwe selectiemethodiek van archieven, neergelegd in het in 2013 gewijzigde Archiefbesluit, heeft dan ook als basisprincipe dat particulier archief hoort bij de Archiefcollectie NL. Archieven van bedrijven, verenigingen, actiegroepen, kerken, families en andere particulieren kunnen even belangrijk zijn als overheidsarchief om het verleden in samenhang te kunnen kennen.

108 Zie onder meer Erfgoedinspectie, *2005*; Algemene Rekenmaker, *2010* en recent de uitspraken van de Algemene Rijksarchivaris in de Volkskrant, *12 november 2014*: "De afgelopen twintig jaar kan zomaar de slechtst gedocumenteerde periode uit onze geschiedenis worden."

In de *Archiefvisie 2011* bevestigde de staatssecretaris dit principe krachtig. De raad heeft aansluitend daarop geadviseerd een fonds voor particuliere archieven in te stellen om te voorkomen dat deze tussen wal en schip raken. Particuliere archieven worden immers niet beschermd door de Archiefwet, terwijl ze ook niet onder de Wbc als beschermd cultureel erfgoed zijn aangewezen. Onder invloed van bezuinigingen is een dergelijk fonds er niet gekomen. De afgelopen jaren hebben een reeks van incidenten laten zien waarbij archiefcollecties als die van het Tropeninstituut, de Wereldomroep, de collectie van Museum Enschede, de Muziekbibliotheek van het Muziek-centrum van de Omroep en andere particuliere collecties verloren dreigen te raken of al verloren zijn geraakt.

Wil de Archiefcollectie NL daadwerkelijk gestalte krijgen, dan zal dit onderwerp actief door de overheid moeten worden geagendeerd. Te denken valt aan het aanwijzen van de belangrijkste collecties als beschermd erfgoed en het alsnog instellen van een fonds, gekoppeld aan een adviserend en registrerend informatiepunt, bijvoorbeeld bij het Nationaal Archief.

6.5 Film

De minister stelt een aantal vragen over de filmsector. Zij vraagt hoe de raad de positie ziet van de Nederlandse artistieke film en hoe hij de internationale positie van de Nederlandse film inschat. Ook vraagt zij de raad om advies over de gevolgen van de veranderingen in het kijkgedrag door digitalisering voor de positie van de Nederlandse film.

De raad onderschrijft de urgentie van de kwesties die de minister in deze vragen aan de orde stelt. Binnen het kader van dit advies gaan wij in op de belangrijkste aandachtspunten.

De omvang van het onderwerp is echter zo groot, dat de raad van mening is dat de positie van de Nederlandse film in het licht van internationalisering en digitalisering een diepgaande analyse verdient. Daarom willen wij aan dit onderwerp een apart advies wijden.

In het licht van het voorliggende advies zullen wij dan ook slechts globaal enige aandachtspunten aanstippen. We behandelen de drie vragen hieronder in een samenhangende beschouwing rondom een aantal onderwerpen.

En passant worden kwesties genoemd die in het toekomstige raadadvies over de Nederlandse film nader worden uitgewerkt en tot specifieke aanbevelingen zullen leiden.

Film wordt hybride

Filmkunst – in de breedste betekenis van het woord – is overal om ons heen. Onze samenleving is in hoge mate gemedialiseerd en gedigitaliseerd. Daardoor is filmkunst een hybride en grenzeloos medium geworden. Dankzij de digitalisering kan vandaag iedereen overal film kijken en maken. Ook voor de Nederlandse film geldt dat commerciële film overloopt in filmkunst, filmkunst in tv-drama, tv-drama in documentaires en documentaires in multimediale experimenten en kunst. Dit heeft consequenties voor de productie, de distributie, de vertoning en de talentontwikkeling van de filmkunst (in de breedste zin van het woord) in Nederland. En dus ook op de (overheids)financiering daarvan.

Internationaal gelden er voor tv-drama en creatieve documentaires veel hogere kwaliteitseisen dan in Nederland. Hierdoor zijn ook in Nederland coproducties voor zowel grote series als nicheproducties noodzakelijk geworden. Internationaal worden er tv-drama en creatieve documentaires geproduceerd met cinematografische kwaliteit: daar vervaagt de grens, en dat vergt een andere manier van maken. De rol van het Filmfonds versus de rol van de omroepen zou in dit licht opnieuw besproken kunnen worden. Een vergelijking met buurlanden kan hierbij relevant zijn. In Vlaanderen en Denemarken worden drama- en mediaproducties door het filmfonds beoordeeld en gesubsidieerd, mede om de cinematografische kwaliteit ervan te stimuleren.

Artistieke film

Binnen de Nederlandse filmproductie neemt de artistieke film een aparte plek in. De raad constateert dat de positie van de Nederlandse artistieke film permanent onder druk staat. De Nederlandse filmsector besteedt weliswaar aandacht aan de internationale coproductie en vertoning van artistieke films, maar de instellingen in de BIS en ook de filmtheaters en bioscopen zijn om financiële redenen genoodzaakt om naast artistieke films ook ruimte te maken voor films die een groot publiek aanspreken.

Wil Nederland internationaal meetellen, dan moet er zowel in de productie als in de vertoning meer ruimte zijn voor de artistieke film (inclusief documentaires) en voor experimenten. Hierbij moet worden aangetekend dat een brede filmcultuur (inclusief de films gericht op een groot bioscooppubliek) een voedingsbodem is voor de artistieke film en vice versa. [109]

Het is een internationaal probleem dat de maatstaven voor de artistieke film te veel zijn opgeschoven in de richting van publieksaantallen en bereik. Toch doet de Nederlandse artistieke film het internationaal steeds beter. Een toenemend aantal Nederlandse films duikt op in de officiële competities of de nevenprogramma's van internationale festivals. Echter, die internationaal geselecteerde films bereiken in Nederland niet altijd een groot publiek. Het zijn vaak juist de brede Nederlandse publieksfilms die nationaal veel bezoekers trekken vanwege het lokale karakter. Maar die films spelen internationaal dan weer een minder belangrijke rol.

Voor de artistieke film is het dan ook niet toereikend het succes louter af te meten aan nationale bezoekersaantallen. Belangrijker zijn in dit geval criteria als prijzen, selectie voor internationale festivals en recensies in de internationale vakpers. De artistieke films trekken internationale producenten aan en maken internationale coproductie mogelijk. Zeker nu internationale coproducties steeds belangrijker worden voor een welvarende film- en drama-industrie, is het belangrijk om op inhoudelijk hoog niveau zichtbaar te zijn op de internationale markt. Nationaal talent wordt opgemerkt door internationale makers, en hierdoor raken buitenlandse producenten en investeerders geïnteresseerd in coproducties en durven ze in Nederlandse films te investeren.

Nederlands filmaanbod binnen de basisinfrastructuur

De raad wil het grote bereik van de drie filmfestivals benadrukken, alsmede het belang van deze festivals voor de Nederlandse filmindustrie. De raad wijst hierbij vooral op de enorme media-aandacht die de festivals jaarlijks genereren en op het veelzijdige multimedia-aanbod.

De festivals binnen de BIS besteden ieder op hun eigen manier aandacht aan de promotie van de Nederlandse film in het buitenland, waarbij elk festival gericht is op een selectie uit het eigen aanbod. EYE heeft sinds 2010 de taak om de

109 De raad wijst in dit verband op het belang van 'circulariteit' in de sector. Net als in het buitenland zullen ook de partijen die betrokken zijn bij de exploitatie van films (van bioscoopexploitanten tot kabelmaatschappijen en telecombedrijven) moeten bijdragen aan de ontwikkeling en productie ervan. Dit zorgt voor een gemeenschappelijk belang om filmproducties optimaal te exploiteren en zal daarmee bijdragen aan de continuïteit en professionaliteit van de sector als geheel.

Nederlandse film in het algemeen internationaal te promoten. Die internationale promotie verdient een nadere beschouwing, waarbij dit onderwerp vanuit een integrale blik op de sector wordt benaderd.

De Nederlandse filmsector kent een aantal genres die van hoog niveau zijn en ook op de internationale markt een aparte positie innemen, zoals de jeugdfilm en de animatiefilm. Deze filmgenres zijn niet vertegenwoordigd in de basisinfrastructuur. Festivals met een focus op deze genres worden gesubsidieerd door het Filmfonds. In hoofdstuk 5 pleit de raad ervoor dat de fondsen de ruimte krijgen om subsidies te verstrekken voor een periode van vier jaar, zodat de ondersteuning, presentatie en promotie van filmgenres die niet in de basisinfrastructuur vertegenwoordigd zijn beter gewaarborgd zijn.

Talentontwikkeling

Door het verdwijnen van het Binger Film Lab uit de BIS en het opheffen van het Mediafonds in 2017 vallen er belangrijke elementen in de structuur van talentontwikkeling weg. De sector maakt zich hier grote zorgen over. Er moet opnieuw gekeken worden naar de plaats van talentontwikkeling en de reikwijdte ervan. Wat zijn de mogelijkheden om te innoveren en hoe worden deze vormgegeven door de NPO? Daarnaast vragen de ontwikkelingen in het film- en medialandschap aandacht voor doorlopende professionalisering van filmprofessionals. Op welke wijze kunnen deze professionals (veelal zzp'ers) hun vakkennis op peil houden, zich adequaat verdiepen in nieuwe ontwikkelingen en een speler blijven op zowel nationaal als internationaal niveau?

Terwijl zoals gezegd de grenzen tussen film, tv-drama en documentaires vervagen, is de structuur ten behoeve van talentontwikkeling nu nog verkokerd. Dat zou moeten worden doorbroken. Het Filmfonds heeft hierin een rol, maar ook de NPO, de festivals en de filmacademies. De NPO heeft een uitdrukkelijke opdracht tot meer innovatie en experiment en zou in een nieuwe interne structuur een expliciete taak hierin kunnen krijgen. Ook dit onderwerp verdient uitwerking in een nader advies, waarbij de resultaten van het onderzoek naar de infrastructuur voor talentontwikkeling, dat op dit moment in opdracht van het Filmfonds wordt uitgevoerd, kunnen worden meegenomen.

6.6 Podiumkunsten

Samenwerking tussen podia en gezelschappen

In de podiumkunsten zoeken podia en producenten steeds meer toenadering tot elkaar. De minister vraagt hoe zulke samenwerking kan worden gestimuleerd. De raad beschouwt deze vraag vanuit een breder perspectief: de aansluiting tussen aanbod en afname. Problemen op dit vlak vinden hun oorsprong in het feit dat de producerende instellingen vooral door de Rijksoverheid worden gesubsidieerd en de podia financieel afhankelijk zijn van de lokale overheid. De raad signaleert dat de instellingen in de podiumkunstensector hiervoor nieuwe oplossingen proberen te vinden. Traditionele rollen van podia en producenten veranderen daarbij.

We zien dat podia zich sterker profileren door een onderscheidende programmering. Daarbij nemen zij vaker verantwoordelijkheid als (co)producent van nieuw aanbod. Ook de festivals spelen een dergelijke meervoudige rol in het podiumkunstenveld. Verder spelen gezelschappen en orkesten in de BIS en bij het Fonds Podiumkunsten hun voorstellingen en concerten steeds meer buiten de traditionele podia en gaan ze zo een nieuwe relatie met het publiek aan.

Verder constateren we dat de podia en de producenten elkaar steeds meer opzoeken en structurele strategische samenwerking aangaan om elkaar te versterken. Wij zien zulke allianties bijvoorbeeld ontstaan tussen theatergezelschappen en podia, tussen de orkesten en concertzalen, en tussen ongesubsidieerde producenten en hun afnemers.

Er is een tendens zichtbaar waarbij podiumkunsteninstellingen aan circuitvorming doen: ze concentreren zich op een beperkter aantal podia waar ze een goede band mee hebben en spelen daar vaker. Bij de orkesten liggen die podia met name in de meefinancierende provincie(s); bij de theater- en dansgezelschappen zijn dit landelijk gespreide podia in de grote steden met een krachtig programmeringsbeleid. Bij de reizende operagezelschappen is geconcentreerde spreiding een expliciete opdracht. Een reden voor circuitvorming is dat de effectiviteit van een groot aantal eenmalige speelbeurten door het hele land niet altijd optimaal is.

Overigens speelt een aantal podiumkunsteninstellingen nog steeds op grote podia in het hele land en stemt daarop het repertoire en de bedrijfsvoering af. De raad juicht het toe

dat de vraag van kleinere podia naar rijksgesubsidieerd repertoire door een paar theater- en dansgezelschappen op die manier wordt gehonoreerd. En ieder gezelschap maakt van tijd tot tijd producties die vanwege de titel en de maatvoering geschikt zijn om op een groot aantal landelijke podia te spelen. De raad vindt dat instellingen dat vooral moeten blijven doen. Maar hij is ook van mening dat de landelijke spreiding in dienst moet staan van het eigen profiel.

In hoofdstuk 5 pleit de raad ervoor dat culturele instellingen zich scherper profileren. Podiumkunsteninstellingen moeten zich in hun profiel op twee manieren rekenschap geven van de wijze waarop hun aanbod op de podia in stad en land te zien en te horen is. Ten eerste dienen de instellingen hun lokale verantwoordelijkheid te nemen door een nauwe verbinding aan te gaan met de plaatselijke podia – die ook afhangt van hun lokale subsidiënt(en). Hier is de afgelopen jaren al meer op ingezet, en zo'n lokale afstemming heeft ook zijn vruchten afgeworpen. Ten tweede moeten de gezel0schappen landelijke verantwoordelijkheid nemen door in een evenwichtige verhouding in het land te spelen – waarbij het profiel van de instelling gevolgen heeft voor de intensiteit ervan. Een sterkere profilering van de gezelschappen en meer nadruk op circuit-vorming vergt een sterkere wederzijdse investering van zowel gezelschappen als podia op het gebied van marketing en publieksbereik. Wanneer het aantal speelplekken afneemt, moet er wel voor gezorgd worden dat de hoeveelheid publiek op dat beperktere aantal speelplekken toeneemt.

Bespelende gezelschappen en de podia kunnen daartoe strategische allianties vormen waarbij ze een gedeelde verantwoordelijkheid hebben en elkaar versterken in hun eigen specialisme. De raad is van mening dat gezelschappen voor hun subsidieaanvraag hierover concrete strategieën met hun partners dienen te ontwikkelen. Om die gezamenlijke verantwoordelijkheid van podia en gezelschappen te intensiveren, is ook nadere afstemming van aanbod en vraag nodig. Samenwerkende instellingen hebben hiertoe al eerste, bemoedigende stappen gezet, maar het wederzijdse gesprek kan verder worden geïntensiveerd. Brancheorganisaties kunnen hierbij een grote rol spelen.

Lokale overheden hebben een verantwoordelijkheid om deze strategische allianties aan de kant van de podia te versterken. Zij zijn immers de eerste subsidiënt van de podia en moeten deze in de gelegenheid stellen om ruim baan te geven aan een kwalitatief hoogstaande programmering. Er zijn veel podia die weinig financiële mogelijkheden hebben voor een kwalitatieve invulling van hun programmering.

Maar de raad is van mening dat vorming van strategische allianties ook door de Rijksoverheid verder gestimuleerd kan worden. Podia dienen meer mogelijkheden te krijgen om hun nieuwe – vaak succesvolle – rol als gidsende, initiërende en (co)producerende makelaar tussen aanbod en afname te kunnen spelen. Wij adviseren dat het Fonds Podiumkunsten deze rol van podia faciliteert, mits zulke subsidies worden gekoppeld aan de financiering van lokale overheden. Zulke investeringen versterken de strategische allianties vanaf de kant van de podia. Ze liggen ook in de lijn van het pleidooi van de raad om het cultuurbeleid meer vanuit het perspectief van stedelijke regio's vorm te geven.

De raad constateert verder dat op dit moment door regelgeving belemmeringen worden opgeworpen voor allianties en samenwerking tussen podia en gezelschappen. De verantwoordingseisen van rijks- en lokale subsidies zijn nu onvoldoende op elkaar afgestemd. Instellingen hebben last van nodeloze bureaucratie, omdat zij voor de stad, de provincie en het Rijk of het Fonds Podiumkunsten verschillende jaarverantwoordingen moet inleveren.

Bijvoorbeeld bij ongesubsidieerde theaterproducties ontstaan nieuwe vormen van samenwerking en risicodeling tussen podia en producenten om in moeilijke economische omstandigheden grote voorstellingen mogelijk te blijven maken. Hoewel veel gemeenten cultureel ondernemerschap toejuichen, blijken statuten, regelgeving en verantwoordingsmethoden niet altijd te zijn toegesneden op deze ontwikkeling.

Stimuleer strategische allianties tussen podia en gezelschappen en laat BIS-instellingen in hun subsidieaanvraag hier concrete plannen voor ontwikkelen.

Bied het Fonds Podiumkunsten meer financiële ruimte om podia te financieren die een sterke en onderscheidende programmering hebben, mits zulke financiering gekoppeld is aan samenwerking met gezelschappen en aan investeringen van de lokale overheden.

Talentontwikkeling in de podiumkunsten

De raad heeft in paragraaf 2.3 geconstateerd dat er in een aantal sectoren een lacune is met betrekking tot de ontwikkeling van kunstenaars met bewezen kwaliteit gedurende langere trajecten. In de scenische podiumkunsten betreft het vooral de mogelijkheden voor creërende kunstenaars op het gebied van (jeugd)theater, dans, muziektheater en opera – en voor kunstenaars met sterk innovatieve en interdisciplinaire ambities.

Door BIS-instellingen kan deze lacune niet ingevuld worden, omdat hun artistieke profiel dikwijls niet aansluit bij het werk van talenten. Bijvoorbeeld omdat het repertoire anders is, maar ook omdat talenten in heel andere genres werken. Zo zijn subdisciplines als mime, locatietheater, dans cross-overs en interdisciplinaire podiumkunsten niet vertegenwoordigd in de BIS, dus de talenten op die gebieden vinden daar geen vruchtbare bodem. Ook vergt het begeleiden van talent extra expertise en faciliteiten die op dit moment niet goed aansluiten bij de kerntaak en het publieksbereik van BIS-instellingen. De raad pleit dus voor een beperkt aantal structureel gefinancierde productiehuizen op het gebied van de scenische podiumkunsten die talent met bewezen kwaliteit begeleiding en faciliteiten bieden voor verdieping, onderzoek en reflectie.

De raad vindt dat deze productiehuizen voor de verdieping van talent met bewezen kwaliteit aan de volgende voorwaarden moeten voldoen:

– Ze geven aandacht aan interdisciplinaire ontwikkeltrajecten. Genrespecifieke ‘hokjes’ moeten niet belemmerend werken voor discipline-overstijgende makers en projecten. Er wordt immers veel interdisciplinair gewerkt.

– Ze zijn gericht op de productie, presentatie en afzet van het werk van de talenten, en dienen op al deze vlakken over voldoende faciliteiten te beschikken. Er is dan een goede verbinding tussen het ontwikkelen van talent en het tonen ervan.

– Talent heeft vaak behoefte aan een artistieke coach of mentor die inhoudelijk kan prikkelen en stimuleren. Deze productiehuizen voorzien daarin.

– Ze hebben naast een (inter)nationale uitstraling ook een sterke lokale werking, bijvoorbeeld door een verbinding met het kunstvakonderwijs.

– Ze worden meerjarig financieel ondersteund door verschillende overheden op basis van een gedeelde verantwoordelijkheid. Naast een bijdrage van de Rijksoverheid dient ook de lokale overheid een substantiële financiële bijdrage te leveren. Tezamen maken zij de exploitatie mogelijk.

Wij adviseren dat het Fonds Podiumkunsten onderzoekt hoe de vorm en de financiering van deze productiehuizen de komende beleidsperiode 2017 – 2020 geïntegreerd kunnen worden in het geheel van zijn regelingen voor programma’s en instellingen. Een nader onderzoek naar de inrichting van het financiële instrumentarium, zoals de raad dat bepleit in hoofdstuk 1, zal moeten uitwijzen hoe zulke voorzieningen in de periode daarna het best kunnen worden gesubsidieerd.

De operagezelschappen in de basisinfrastructuur hebben bij aanvang van de huidige subsidieperiode specifieke taken gekregen op het gebied van coördinatie en uitvoering van talentontwikkeling. De raad ziet dat bij deze gezelschappen talentontwikkeling duidelijk op de agenda staat. Nationale Opera heeft een coördinerende rol gekregen, waardoor er meer afstemming binnen het bestel ontstaat. Ook het kunstvakonderwijs en internationale partners werken mee. In 2016 staat er een gezamenlijke productie van de drie gezelschappen op de agenda. Een dergelijke samenwerking is uniek binnen het bestel.

De raad is van mening dat de operagezelschappen hun samenwerking nog verder kunnen versterken. Daarom pleit hij ervoor dat de instellingen – in vervolg op het vorige plan – in de volgende subsidieperiode opnieuw een plan met betrekking tot talentontwikkeling schrijven. In dat plan kunnen ze hun taakverdeling verder uitwerken en de samenwerking intensiveren. Daarbij pleiten wij ervoor dat er nog meer aandacht kan worden besteed aan langdurige ontwikkeltrajecten, zodat talenten de gelegenheid krijgen om door te groeien naar de belangrijke podia voor opera.

Deel 3 Beleidsperiode 2017 – 2020: sectoren Beleidsperiode 2017 – 2020: sectorspecifieke adviezen

Voorzie in financiering van een beperkt aantal productiehuizen voor de scenische podiumkunsten met de volgende kenmerken:

- **innovatief en interdisciplinair werkend;**
- **gericht op productie, presentatie en afzet van het werk van talenten;**
- **een lokale, nationale en internationale werking.**

Laat de operagezelschappen voor de komende periode een nieuw gezamenlijk plan op het gebied van talentontwikkeling maken. Daarin kunnen ze de huidige samenwerking verder intensiveren en plannen voor langdurige trajecten voor talenten uitwerken.

Subsidiebedragen voor theater en jeugdtheater

In de huidige subsidieregeling is voorzien in twee categorieën theatergezelschappen, namelijk van grote en middelgrote omvang. De raad vindt het verschil in subsidiebedrag tussen de twee categorieën is echter te groot om optimaal recht te doen aan het profiel, de kwaliteit en de ambities van de instellingen. Op grond van de plannen had de raad bij zijn advisering in 2011 sommige instellingen liever een ander subsidiebedrag toe-gekend dan mogelijk was. In de praktijk blijkt ook dat met de specifieke voorwaarden voor grote theatergezelschappen (namelijk doorstroming van talent naar de grote zaal en drie grotezaalproducties per jaar) niet in alle gevallen de geambieerde beleidsdoelen worden gehaald. Verder geldt er in de toekenning een beperking voor het aantal grote instellingen in de drie grote steden Amsterdam, Den Haag en Rotterdam. Daardoor moest de raad keuzes maken waarbij de kwaliteit van de plannen ondergeschikt was aan de geografische ligging van de instelling.

In het jeugdtheater ontvangen alle BIS-gezelschappen hetzelfde bedrag. Dat ene normbedrag doet evenmin recht aan de diversiteit in de gezelschappen. Kwalitatief hoogstaande plannen op het gebied van grotezaalproducties, talent ontwikkeling of educatie kunnen niet extra worden beloond.

De raad is van mening dat het rijkgesubsidieerde stelsel van theaterinstellingen en jeugdtheaterinstellingen gebaat is bij meer differentiatie. Deze differentiatie zou moeten afhangen van het profiel en de kwaliteit van de instelling. Wij stellen voor in deze sectoren te kiezen voor een getrapte subsidiehoogte, die afhangt van de taken die de instelling zelf formuleert en op zich neemt. Dat kan bijvoorbeeld invulling krijgen door toeslagen toe te kennen voor extra inspanningen op het gebied van talentontwikkeling, internationalisering of innovatie. Bij de theatergezelschappen zou ook een intensievere reisopdracht extra beloond kunnen worden.

Bij de jeugdtheatergezelschappen kan het gaan om een speciale opdracht om voor de grote zaal te spelen of om speciale educatieprogramma's te ontwikkelen. De gezelschappen tekenen in op een specifieke opdracht en leggen daarover ook verantwoording af. Op die manier kan de profilering in de theatersector extra worden gestimuleerd. Waarschijnlijk zullen meer instellingen voor zo'n taak inschrijven dan er plaatsen zijn: het beste plan krijgt die taak met budget toegewezen. Wij adviseren het gebruik van zulke toeslagen niet afhankelijk te maken van een standplaats binnen of buiten de drie grote steden. Maar bij de beoordeling van de plannen wordt geografische spreiding wel meegewogen.

Voer gedifferentieerde normbedragen in voor theater-instellingen en jeugdtheaterinstellingen. Naast een basisbedrag kunnen toeslagen worden toegekend voor extra inspanningen op specifieke terreinen.

De orkesten in een veranderend muzieklandschap

Wat het Nederlandse orkestenbestel betreft vraagt de minister om advies over het resultaat van de samenwerkingen in de regio Oost, de regio Zuid en het verzorgingsgebied Rotterdam/Den Haag. Ook vraagt zij hoe de raad denkt over een positie voor een orkest voor lichte muziek in de basisinfrastructuur. Daarnaast agendeert de raad in dit advies zelf een aantal urgente kwesties met betrekking tot het orkestenbestel. Deze vragen laten zich niet beantwoorden zonder de samenhang van het gehele orkestenbestel in ogenschouw te nemen.

De druk op de orkesten is groot. De vergrijzing neemt toe, en de vraag is of er wel nieuw publiek aanhaakt. Is er voldoende draagvlak voor de huidige hoeveelheid orkesten? De orkesten namen een fors deel van de rijksbezuinigingen voor hun rekening. Nagenoeg alle orkesten leverden budget in. In sommige gevallen ging het om 40% tot zelfs 70% van de rijkssubsidie. Dit had grote consequenties voor de orkesten en hun musici: voltijdsaanstellingen werden deeltijdaanstellingen en de programmeringen werden aangepast. Orkesten treden vaker op in kleinere bezetting en een productie met koor is een schaars goed geworden.

Maar niet alleen de bezuinigingen zorgen voor verandering in het orkestenbestel. De orkesten zijn onderdeel van een grotere beweging in het (klassieke)muzieklandschap. Elders in dit advies worden enkele ontwikkelingen al benoemd die de relatie met het publiek, de rol van instellingen in de stedelijke regio en digitalisering betreffen. Daarnaast verandert de markt voor professionele musici: er komen steeds meer deeltijdaanstellingen en de internationale mobiliteit speelt een steeds grotere rol.

Deze ontwikkelingen dwingen de orkesten tot actie. En dat hebben zij gedaan. Voor het eerst sinds lange tijd presenteerden de orkesten gezamenlijk een visie op het orkestenlandschap [110] en er ligt een nieuwe cao, die bijdraagt aan een meer flexibele inzet van de musici. Het verwerven van andere inkomsten, het creëren van lokaal draagvlak en meer ondernemerschap hebben hoge prioriteit. Educatie en participatie worden niet meer als een verplichting gezien, maar juist als een investering in de eigen toekomst. Het aandeel subsidie per bezoek is bijna historisch laag, terwijl het publieksbereik onverminderd hoog blijft: 1 miljoen bezoeken in 2013 [111]. Ook het repertoire dat op diverse podia klinkt, ontwikkelt zich: elk orkest bouwt hierin aan zijn eigen portfolio met een eigen profiel.

Het orkestenbestel heeft de afgelopen tijd veel tijd en energie moeten stoppen in het verwerken van de bezuinigingen. De tijd is nu aangebroken voor een meer beleidsrijke discussie over het orkestenbestel. Er moet een visie komen die niet alleen over de orkesten gaat, maar over de toekomst van de gehele muzieksector. Podia, ensemble en amateurkunst zijn hier onderdelen van, net als de stedelijke regio en het publieksbereik. De raad wil hier in de komende periode een advies aan wijden.

110 Commissie Nederlandse beroepsorkesten, *2014.*

111 Cultuur in Beeld, *2014: 160.*

In hoofdstuk 1 adviseert de raad de komende periode te gebruiken om de functie van BIS en fondsen opnieuw helder te beschrijven en in verband te brengen met het lokale cultuurbeleid. De uitkomst daarvan, tezamen met het advies over muziek, zal de samenstelling van het rijksgefinancierde muziekbestel, binnen of buiten de BIS, voor de periode na 2020 bepalen.

Voor de kortere termijn acht de raad het van belang dat de instellingen de ruimte krijgen om in te spelen op de ontwikkelingen. In dit advies wordt ingegaan op de beantwoording van de vragen van de minister en enkele knelpunten in het bestel. Achtereenvolgens komen aan de orde: de samenwerking, de begeleiding van dans en de positie van een orkest voor lichte muziek en de omroepensembles.

Samenwerking tussen orkesten

De minister vraagt de raad wat de samenwerking van orkesten op het gebied van artistieke prestaties, educatie, talentontwikkeling en financiën heeft opgeleverd. Deze opdracht tot samenwerking is ingegeven door een motie van de Tweede Kamer, waarin initiatieven gehonoreerd konden worden “die het reële uitzicht bieden op structurele samenwerking” [112] en waardoor in gezamenlijkheid een volwaardig aanbod in de regio wordt verzorgd. Hiervoor is vier jaar lang 1 miljoen euro extra beschikbaar gesteld voor de regio Oost, de regio Zuid en het verzorgingsgebied Rotterdam/Den Haag. De subsidieregeling specificeerde die opdracht nader door te vragen om een gezamenlijk plan voor de verzorging van symfonisch aanbod in het betreffende verzorgingsgebied.

De uitwerking door de instellingen in de drie regio’s loopt sterk uiteen. In het zuiden is een fusie bewerkstelligd; in het oosten zijn gezamenlijke producties gerealiseerd, is één plan voor kostenreductie gemaakt en zijn afzonderlijke plannen gemaakt voor het vergroten van de private inkomsten; en in Rotterdam/Den Haag vindt er afstemming over aanbod plaats. Een eenduidig antwoord op de vraag wat de samenwerking heeft opgeleverd op de genoemde criteria is dan ook niet te geven. Het is bovendien nog te vroeg om een oordeel te vellen over de resultaten en de inspanningen. Het geëigende moment hiervoor is tijdens de aanvraag voor BIS-subsidies in het voorjaar van 2016.

112 Tweede Kamer, *2010 – 2011.*

De opdracht tot samenwerking ging gepaard met een stevige bezuiniging in Den Haag en de regio's Oost en Zuid. Een reorganisatie en een herpositionering in de eigen omgeving hebben veel aandacht gevraagd. Economische tegenwind vertraagde daarbij een groei van private inkomsten. Er is wel degelijk samenwerking gezocht, maar eerder met partners in de eigen omgeving en in aansluiting op de kernactiviteiten. De samenwerking buiten de eigen regio ligt niet altijd even voor de hand of is economisch juist niet rendabel: in elkaars zalen spelen levert in de regel vooralsnog minder publiek op. Gezamenlijke projecten zijn vaak logistiek complex en niet structureel van aard. Binnen de regio's wordt wel samengewerkt, bijvoorbeeld rond de educatieve programmering.

De huidige situatie volgt ook uit de opdracht en de randvoorwaarden die de orkesten meekregen. Het budget was niet geoormerkt en de prestatieafspraken waren niet overal duidelijk. De opdracht om door middel van samenwerking het aanbod in de regio te verzorgen, kan namelijk ook worden ingevuld door louter af te stemmen wie wat doet. In de regio Rotterdam/Den Haag verkoos de toenmalige staatssecretaris van Cultuur bestuurlijke afspraken op gemeentelijk niveau boven een voldragen gezamenlijk plan bij de toekenning van de middelen voor samenwerking. Het gevolg is dat de tijdelijke middelen onvoldoende geoormerkt zijn als een bijdrage voor samenwerking. Ze lijken weg te vloeien in de reguliere exploitatie van de afzonderlijke orkesten. Omdat alternatieve financiering zich traag ontwikkelt, heeft dit tot gevolg dat bij het wegvallen van de tijdelijke middelen nieuwe reorganisaties noodzakelijk zullen zijn.

De werkelijke uitdaging voor de orkesten is niet zozeer de wijze waarop ze zich tot elkaar verhouden, maar hoe ze zich positioneren in hun eigen omgeving. De raad is van mening dat een definitieve oplossing voor de speelgebieden in Zuid, Oost en Rotterdam/Den Haag meer tijd vraagt, met een opdracht gericht op die specifieke omgeving.

Daarom is de raad van mening dat de financiële middelen voor samenwerking in de volgende subsidieperiode gehandhaafd moeten worden. Hij pleit er echter voor dat deze middelen niet meer gekoppeld worden aan de reguliere exploitatiesubsidie van de orkesten. Met het budget kunnen dan samenwerkingen worden beloond die innovatie, profilering en het aanbod in de regio versterken.

De subsidies voor samenwerking worden dan toegekend op basis van een afzonderlijk uitgewerkt plan. Op een dergelijke wijze heeft de minister ook in de museumsector een budget gereserveerd voor het bevorderen van samenwerking.

Continueer de middelen voor samenwerking in het orkestenbestel, maar ontkoppel deze van de reguliere exploitatiesubsidie. Gebruik dit budget om samenwerkingsplannen te stimuleren die gericht zijn op innovatie, profilering en versterking van het aanbod in de regio.

Begeleiding dans

Met ingang van de subsidieperiode 2013 – 2016 is de begeleiding van Het Nationale Ballet en het Nederlands Danstheater belegd bij Holland Symfonia, dat inmiddels Het Balletorkest heet. Dit orkest heeft een ingrijpende bezuiniging verwerkt. Hierbij is afstand gedaan van een substantiële taak om zelfstandig op het podium te spelen. Het orkest heeft een grote reorganisatie achter de rug en ontwikkelt zich met een nieuw profiel. De eerste seizoensprogrammering vanuit het nieuwe profiel zal het seizoen 2015/2016 zijn.

Gedurende de subsidieperiode wordt inzichtelijk hoe de beschikbaarheid en omvang van het nieuwe orkest zich verhouden tot de behoefte aan begeleiding bij de dansgezelschappen. Hier ziet de raad een knelpunt.

Ook de dansgezelschappen hebben te maken met veranderingen: Het Nationale Ballet is gefuseerd met het Muziektheater en De Nationale Opera; het Nederlands Danstheater zal in de komende periode tijdelijk gehuisvest zijn in het Zuiderstrandtheater in Scheveningen, samen met het Residentie Orkest. De begeleidingsbehoefte voor deze dansgezelschappen is verschillend, zowel artistiek-inhoudelijk als wat betreft planning. Volgens de prestatieafspraken is 87% van de begeleidingscapaciteit van Het Balletorkest beschikbaar voor Het Nationale Ballet. De samenwerking tussen deze instellingen lijkt zich vooralsnog goed te ontwikkelen, maar de omvang van de basisbezetting van Het Balletorkest leidt tot extra financiële lasten bij het balletgezelschap, omdat voor

een aantal dansproducties een groter orkest noodzakelijk is. Dat leidt tot inhuur van versterking in het orkest. Het resterende deel van de begeleidingscapaciteit wordt ingezet ten behoeve van het Nederlands Danstheater. Maar deze speelbeurten moeten nog invulling krijgen: in het eerste deel van deze periode heeft Het Balletorkest nog niet bij het Nederlands Danstheater gespeeld. Het orkest is bij de start van de nieuwe subsidieperiode gevraagd te onderzoeken of het voor de lange termijn wenselijk is om als zelfstandig orkest verder te gaan of als onderdeel van een groter geheel. Op dit moment zoekt de instelling nog naar een passend antwoord op deze vraag.

De raad adviseert op dit moment wel om in te spelen op de ontstane situatie door de begeleidingstaak voor het Nederlands Danstheater te beleggen bij het orkest uit Den Haag. De verplichting voor Het Balletorkest om ook in Den Haag te spelen vervalt daarmee. Hierdoor kunnen beide dansgezelschappen zich richten op de samenwerking in de eigen omgeving. Dit creëert enerzijds ruimte om de samenwerking met Het Nationale Ballet meer breedte en diepte te geven – en wellicht op termijn het Balletorkest geheel op te nemen in de organisatie, net zoals het Koor van de Nationale Opera. Anderzijds kunnen in Den Haag het Nederlands Danstheater en het Residentie Orkest invulling geven aan de gezamenlijke ambities rond de nieuwe huisvesting aan het Spui. Concreet betekent dit dat het subsidiebedrag voor het orkest uit Den Haag op zijn minst gehandhaafd moet worden op het huidige niveau.

Beleg de muzikale begeleiding van het Nederlands Danstheater bij het Residentie Orkest met daarvoor toereikende financiële middelen.

Orkest voor lichte muziek

De minister vraagt de raad naar een oordeel over de positie van een orkest voor lichte muziek in de basisinfrastructuur 2017 – 2020. De achtergrond van deze vraag, zo schrijft de minister, is de positie van het Metropole Orkest, dat naar aanleiding van een motie van de Tweede Kamer wordt gefinancierd tot 2017. Het verzoek van de minister roept een meer fundamentele vraag op over de samenstelling van de BIS.

Vanuit het perspectief dat de raad in de eerste hoofdstukken van dit advies heeft geschetst kan worden geconstateerd dat het muziekrepertoire in de BIS onevenwichtig is samengesteld. Daarom ligt een verbreding van het aanbod in de BIS naar niet-canonieke cultuuruitingen en andere genres voor de hand. Een orkest voor lichte muziek, zoals het Metropole Orkest, kan daarin een belangrijke rol spelen. Echter, dit pleidooi is ook te houden voor bijvoorbeeld een orkest voor oude muziek, jazz of nieuwe muziek.

De raad vindt opname van dit orkest in de BIS zonder financiële dekking niet opportuun, omdat het zal leiden tot nog meer bezuinigingen op de bestaande orkesten. Wanneer deze dekking wel gevonden wordt, kan opname van een orkest voor lichte muziek gezien worden als een eerste stap om in de BIS tot een evenwichtiger muziekaanbod te komen.

Zoek financiële dekking voor een orkest voor lichte muziek en creëer daarvoor een plek in de BIS als een eerste stap om in de BIS tot een evenwichtiger muziekaanbod te komen.

De omroepensembles Radio Filharmonisch Orkest en Groot Omroepkoor

Het bestel voor symfonische klassieke muziek reikt verder dan de basisinfrastructuur en de gesubsidieerde instellingen binnen het Fonds Podiumkunsten. Naast de negen orkesten in de BIS worden er nog twee ensembles door het Rijk structureel gefinancierd: het Radio Filharmonisch Orkest (RFO) en het Groot Omroepkoor (GOK). Deze gezelschappen hebben al decennia een specifieke taak voor de Nederlandse Publieke Omroep en voor de ontwikkeling en uitvoering van bijzondere en hedendaagse symfonische klassieke muziek. Het GOK neemt een heel eigen positie in als professioneel concertkoor, dat het enige symfonische koor

van grote omvang in ons land is. De standplaats is Hilversum, maar de belangrijkste podia zijn het Koninklijk Concertgebouw en TivoliVredenburg, voornamelijk bij de series van de omroepen. Binnen de Stichting Omroep Muziek (SOM) zijn koor en orkest de hoofdbespelers van drie concertseries van Radio 4, waaronder de ZaterdagMatinee. Deze ensembles vallen buiten de monitoring en beoordeling van BIS en fondsen en worden op dit moment daarom ook niet meegenomen in de integrale afweging over subsidieverdeling en prestatieafspraken.

Met de ontstane financiële druk op het orkestenbestel is de beschikbaarheid van het Groot Omroepkoor voor de orkesten in de basisinfrastructuur een urgent knelpunt. Het koor treedt hoofdzakelijk op met symfonieorkesten en kent ook een beperkte eigen programmering, soms met a capella repertoire en soms met een buitenlands orkest. Het primaat voor de inzet van het GOK ligt bij de SOM. De omroepprogrammering is leidend en bepaalt daarmee de beschikbaarheid van het koor op de diverse podia in het land. De raad stelt vast dat in de omroepseries relatief vaak het koor wordt geprogrammeerd, terwijl de steeds beperktere budgettaire ruimte bij andere orkesten juist het programmeren van repertoire met koor in de weg staat. Geregeld moet er voor bijzondere programmering gezocht worden naar alternatieve koren uit het buitenland die een vergelijkbare kwaliteit en omvang hebben. Dit brengt voor orkesten in de BIS extra kosten met zich mee. Daarnaast is de basisbezetting van het koor met 60 zangers te klein voor een gemiddelde symfonische bezetting en moet daarom regelmatig versterking worden ingehuurd. Wij vinden het geen wenselijke situatie dat orkesten in de BIS te weinig gebruik kunnen maken van het GOK.

Wij verwachten dat de capaciteit van het koor beter en efficiënter tot zijn recht komt wanneer het primair een taak heeft voor het gehele orkestenbestel en de specifieke taak voor de omroep wordt teruggebracht. Dit is het beste te realiseren wanneer het koor deel uitmaakt van de BIS, zodat afspraken over taak, inzet en omvang in samenhang gemaakt kunnen worden met de orkesten en met de omroep. Het koor kan hierbij organisatorisch onderdeel blijven van de SOM, zodat een extra managementslaag wordt voorkomen.

Wanneer naar het toekomstige cultuurbeleid gekeken wordt, vindt de raad het van belang dat de activiteiten van de gehele SOM en de publieke omroep betrokken worden in de discussie over de nieuwe inrichting ervan. Dan is ook een integrale afweging mogelijk over de financiering van het muziekbestel. De raad stelt daarom voor dat het Radio Filharmonisch Orkest en Groot Omroepkoor onderdeel worden van de monitoring van het orkestenbestel.

Zorg voor afspraken over de bredere inzetbaarheid van het Groot Omroepkoor voor zowel de BIS-orkesten als de omroep. Creëer hiertoe een plek in de BIS voor een concertkoor en hevel voldoende middelen over vanuit de mediabegroting. Betrek de positie van de SOM bij afwegingen over de samenstelling van de toekomstige BIS.

Opera-aanbod

Het aanbod op het gebied van reizende opera in de basisinfrastructuur heeft meer dan de helft van het subsidiebudget moeten inleveren. De twee reizende operagezelschappen zoeken gezamenlijk naar een nieuwe balans. Ook werken zij met De Nationale Opera samen op het gebied van talentontwikkeling. De raad waardeert de getoonde veerkracht. Maar er zijn ook grote zorgen over de houdbaarheid van het reizende aanbod. De vraag naar opera op de podia verspreid in het land is al jaren groter dan het aanbod. Deze onevenwichtigheid is intussen verder toegenomen. Podia doen vaker een beroep op producties uit het buitenland.

Het beperkte BIS-budget is nu verdeeld over twee instellingen. De druk op deze organisaties is groot. Elke instelling kan, mede door de aard van de kunstvorm opera, slechts een beperkt aantal producties neerzetten. Een seizoen bestaat zo uit maximaal twee of drie grote zaalproducties per instelling. Dit is een zeer beperkt aantal producties om een goede jaarprogrammering mee samen te stellen. Het kost relatief veel tijd per productie om relaties met podia en publiek op te bouwen en te onderhouden. Beide instellingen ontwikkelen daarnaast ook nog programma's voor educatie en talentontwikkeling.

De raad is van mening dat het huidige budget niet toereikend is en dat het te veel versnipperd is om het reizende opera-aanbod duurzaam en kwalitatief vorm te geven en te ontwikkelen.

Zoek met lokale overheden extra budget voor reizend opera-aanbod of concentreer de middelen voor het aanbod op het gebied van reizende opera bij één organisatie.

Deel 3
Beleidsperiode 2017 – 2020: sectoren

Ro Theater

Kasteel de Haar

Museum Boijmans Van Beuningen

Bijlagen

1. Investeringsagenda

De afgelopen jaren is zwaar bezuinigd op de cultuursector, zowel van rijkswege als door gemeenten en provincies. Wel ziet de raad bij enkele gemeenten het tij keren en maken kortingen plaats voor nieuwe investeringen. Ook de minister heeft zich ingespannen om een aantal nijpende knelpunten op te vangen, maar deze maatregelen hebben vaak geen structurele dekking in de cultuurbegroting. Het gaat om programma- en projectsubsidies die gefinancierd worden uit overgebleven transitiegelden, bestemmingsreserves of uit andere incidentele middelen. [113] Daarnaast is in de lopende cultuurplanperiode geen of slechts beperkte prijs- en looncompensatie toegepast voor instellingen die subsidies hebben gekregen van de landelijke cultuurfondsen. Deze uitholling van de rijkscultuurbegroting baart ons zorgen. Instellingen teren in op hun eigen vermogen, cultuurfondsen houden regeling in stand door reserves aan te spreken. Wij doen dan ook het dringende beroep om de financiering van het cultuurbestel op peil te houden.

In deze *Agenda Cultuur* doet de raad voorstellen om beleid anders in te richten. Maatregelen die nodig zijn om in te spelen op de uitdagingen waarmee de cultuursector te maken heeft. Maatregelen ook die niet altijd kostenneutraal zijn en waarvan de overheid niet zonder meer kan verwachten dat particuliere of private initiatieven de rol van de overheid over kunnen nemen. Om een realistisch beeld te geven van de financiële consequenties van ons advies geven wij hieronder een indicatie van de extra investeringen die jaarlijks voor de beleidsperiode 2017 – 2020 nodig zijn.

Let op: in dit overzicht zijn alleen de aanbevelingen opgenomen waarvoor additionele financiële middelen nodig zijn en dus niet de adviezen die budgettair neutraal opgevolgd kunnen worden.

113
Kunsten ’92 becijferde dit in januari 2015 op ongeveer 65 miljoen euro.

114
In de beeldende kunst is financiële dekking (voor de postacademische instellingen) reeds aanwezig in de rijksbegroting.

115
Het gaat hier om posten die eerder zijn bezuinigd op respectievelijk de begroting van het ministerie van Buitenlandse Zaken en de mediabegroting, en die vervolgens door besluit van de Tweede Kamer tijdelijk zijn gefinancierd.

		(in euro’s)
	1. Talentontwikkeling en arbeidsmarkt	
a.	Zet tijdelijke middelen voor talentontwikkeling na 2016 voort, zodat fondsen hiervoor structurele programma’s kunnen inzetten.	4.000.000
b.	Bied structurele ondersteuning voor voorzieningen voor talentontwikkeling, in ieder geval op het gebied van de beeldende kunst en de scenische podiumkunsten. [114]	3.000.000
c.	Continueer en intensiveer maatregelen om de positie van kunstenaars op de arbeidsmarkt te verbeteren door het stimuleren van bijscholing, het bevorderen van het ondernemerschap en door het ondersteunen van impresariaten.	2.500.000
		9.500.000
	2. Verbreden publieksbereik en toegankelijkheid aanbod	
a.	Verhoog budgetten van fondsen om meer ruimte te creëren voor genres buiten de traditionele canon. Ondersteun festivals, stimuleer interdisciplinair aanbod en bevorder de coproducerende rol en gidsfunctie van podia.	3.500.000
b.	Stimuleer samenwerking van culturele instellingen binnen stedelijk regio’s. Continueer de samenwerkingsmiddelen die beschikbaar zijn voor o.a. musea en orkesten.	6.000.000
		9.500.000
	3. Structurele overheveling functies naar cultuurbegroting	
a.	Voeg de tijdelijke middelen voor het voormalige Tropenmuseum en het orkest voor lichte muziek structureel toe aan het BIS budget van de betreffende sectoren. [115]	9.000.000
		9.000.000
	4. Kennis, digitalisering en debat	
a.	Concentreer en verhoog het budget voor een samenwerkingsverband of kenniscentrum dat verantwoordelijk is voor dataverzameling, -analyse en -ontsluiting.	500.000
b.	Stel extra middelen beschikbaar voor een sector-brede instelling in de BIS op het gebied van digitalisering, inclusief taken op het gebied van beheer en ontsluiting van digitale content voor brede publieksgroepen.	500.000
c.	Ondersteun initiatieven op het gebied van reflectie, kritiek en debat.	500.000
		1.500.000
		29.500.00

2. Adviesaanvraag Toekomst cultuurbeleid en basisinfrastructuur 2017 – 2020

Raad voor Cultuur
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE DEN HAAG

Erfgoed en Kunsten
IPC 3300

Rijnstraat 50
Den Haag
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Contactpersoon

Onze referentie
718135

Datum 27 januari 2015
Betreft Toekomst cultuurbeleid en basisinfrastructuur 2017-2020

Met deze brief vraag ik de Raad voor Cultuur om advies over de toekomst van het cultuurbeleid en de basisinfrastructuur 2017-2020.

De brief bestaat uit twee delen. In het eerste deel vraag ik de Raad te adviseren over een agenda voor het cultuurbeleid. Het gaat in dit deel om ontwikkelingen die op de langere termijn de vraag naar en het aanbod van cultuur beïnvloeden. In het tweede deel stel ik de Raad, met het oog op de financiering van cultuur in de periode 2017-2020, een aantal specifieke vragen over (groepen) instellingen.

Aanloop naar de basisinfrastructuur 2017-2020
Cultuur is onmisbaar voor de vorming van onze identiteit, de ontplooiing van mensen en voor de ontwikkeling van creativiteit. In mijn beleid leg ik, met de artistieke waarde als uitgangspunt, het accent op de maatschappelijke waarde van cultuur en het belang van creativiteit. Mijn visie op cultuur, de rol van de overheid en de waarde van cultuur voor de samenleving heb ik uitgebreid beschreven in mijn brief *Cultuur beweegt. De betekenis van cultuur in een veranderende samenleving.*[1] Cultuur heeft artistieke, maatschappelijke en economische waarde. Dit zijn in mijn optiek geen rivaliserende waarden; zij kunnen elkaar juist versterken. De legitimatie van cultuurbeleid is dat zonder steun van de overheid die waarden onvoldoende tot uitdrukking komen. Door ondersteuning van de overheid blijft het cultuuraanbod toegankelijk en betaalbaar en blijft de kwaliteit gewaarborgd.

Ik wil bijdragen aan een sterke, onafhankelijke en bloeiende cultuursector. Dat vraagt om een overheid die trends signaleert en goed volgt waar de kracht en zwakte ligt van het bestel. Een overheid die samen met het veld de juiste keuzes maakt. Ook is het belangrijk dat gemeenten, provincies en rijk samen optrekken om een goed cultureel klimaat te bevorderen en goede randvoorwaarden te scheppen.[2]

---

[1] *Cultuur beweegt. De betekenis van cultuur in een veranderende samenleving. Tweede Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 32820*, Nr. 76.
[2] Zie *Cultuur beweegt*, p. 5 en de brief *Cultuurstelsel 2017-2020*, Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 32820, Nr. 95 , p. 3 en verder.

De cultuursector heeft laten zien dat ze onafhankelijk, veerkrachtig en innovatief is, en steeds meer onderling samenwerkt. Mijn cultuurbeleid is er vooral op gericht om dáár meer ruimte voor te geven.

In de periode 2017-2020 wil ik instellingen meer mogelijkheden bieden om te werken aan een eigen profiel, om te innoveren en om nieuwe samenwerkingen aan te gaan. Ik wil instellingen de kans geven om zich, als dit nodig is, opnieuw uit te vinden, om ook in de toekomst relevant te blijven. Ik denk daarbij aan de mogelijkheid voor instellingen om zich te profileren op specifieke taken, om zich van andere producenten en makers te onderscheiden en om nieuwe samenwerkingsverbanden aan te gaan, binnen en buiten de cultuursector. Die ruimte wil ik geven aan instellingen in de basisinfrastructuur en aan instellingen die worden gefinancierd door de cultuurfondsen.

Die ruimte is van belang: het speelveld verandert in hoog tempo. Door veranderende publieksvoorkeuren, veranderingen in de demografie, digitalisering, informalisering en ontwikkelingen in de cultuursector zelf. Over dat nieuwe speelveld stel ik de Raad voor Cultuur hieronder een aantal vragen. De antwoorden van de Raad zijn belangrijk: zowel voor de inrichting van de basisinfrastructuur in de periode 2017-2020 als voor de langere termijn.

Deze brief is de eerste stap in de totstandkoming van de nieuwe basisinfrastructuur. Ik vraag de Raad in maart met zijn advies te komen en daarbij in te gaan op de vragen uit deze brief. Voor de zomer stuur ik mijn uitgangspuntenbrief aan de Tweede Kamer. Daarin schets ik de uitgangspunten voor de subsidieperiode 2017-2020 en de criteria waaraan de aanvragen moeten voldoen. Bij de uitgangspuntenbrief ontvangt de Kamer ook een concept van de subsidieregeling voor de periode 2017-2020.[3]

1. Agenda cultuurbeleid

De *Cultuurverkenning* van de Raad voor Cultuur en de publicatie *Cultuur in Beeld 2014* schetsen een aantal maatschappelijke trends en ontwikkelingen en beschrijven hoe burgers, culturele instellingen en overheden hier tot nu toe mee zijn omgegaan.[4]

De ambities van de verschillende overheden zoals geschetst in *Cultuur in Beeld*, zijn vooral gericht op de middellange termijn en relevant voor de komende subsidieperiode.[5] Ik vind het belangrijk dat de cultuursector in blijft spelen op veranderingen in de samenleving; de kracht van cultuur kan dan ten volle tot zijn recht komen. Om in te spelen op die veranderingen hebben culturele instellingen ruimte nodig. Zo kunnen ze anticiperen op de toekomst. Ook vind ik het belangrijk dat culturele instellingen goed samenwerken. Samen met gemeenten en provincies zorgt het rijk voor een goed cultureel klimaat.

Op lange termijn zullen veranderingen echter onvermijdelijk zijn. Het Nederlandse cultuurstelsel zal er, gezien de maatschappelijke en technologische ontwikkelingen, in 2030 anders uitzien dan nu. De opvatting dat de inrichting van het cultuurstelsel op de langere termijn aan verandering toe is, wordt steeds

[3] In de brief *Cultuurstelsel 2017-2020* is de aanloop naar de periode 2017-2020 uitgebreider beschreven. Zie Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 32820, Nr. 95, bijlage 2 – beschrijving systematiek in aanloop naar periode 2017-2020.
[4] Raad voor Cultuur, *De cultuurverkenning. Ontwikkelingen en trends in het culturele leven in Nederland*, 2014. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap: *Cultuur in Beeld 2014*, 2014.
[5] Zie *Cultuur in Beeld 2014*, p. 87 en verder.

meer manifest. Dit blijkt onder andere uit opinieartikelen en publieke debatten in 2014.

De Raad voor Cultuur noemt in zijn *Cultuurverkenning* ontwikkelingen die van invloed zijn op de cultuursector, zoals individualisering, globalisering, digitalisering en de opkomst van een "belevenismaatschappij". Ik verzoek de Raad om in het licht van die ontwikkelingen in te gaan op de volgende vragen.

Aansluiting van het cultuuraanbod op de vraag van de samenleving
De bevolking vergrijst en het aandeel van de bevolking met een niet westerse culturele achtergrond stijgt. Deze veranderingen zijn van invloed op de cultuurdeelname van de Nederlandse bevolking. De (jonge) cultuurdeelnemer vertoont een ander wens- en gedragspatroon dan voorheen. Vooral de hoger opgeleiden stellen hun eigen culturele pakket samen dat zowel bestaat uit populaire als uit gecanoniseerde cultuur. Door de opkomst van het internet krijgt het publiek sneller toegang tot een wereldwijd aanbod. Voor jongeren wordt naast de reële wereld de virtuele wereld steeds belangrijker. Mijn vraag aan de Raad is:

- Wat hebben instellingen nodig om bij de hierboven geschetste ontwikkelingen aan te sluiten?

Samenwerking tussen overheden
Vanuit de doelstelling dat iedere Nederlander toegang moet hebben tot cultuur is een fijnmazig gespreide infrastructuur van gesubsidieerde culturele instellingen ontstaan. Het speelveld voor de cultuursector bevindt zich echter steeds meer in een globale context. Het onderscheid tussen binnen- en buitenland vervaagt, artistiek talent is internationaal verbonden en culturele topinstituten spelen een rol in globale netwerken. Als productiekracht en communicatiemedium realiseert internet spreiding van cultuur als nooit tevoren. Het virtueel universum spreidt de kunsten wereldwijd. Niet alleen de afstand tot fysieke aanwezigheid van aanbod, maar ook de belangstelling, motivatie en passie zijn factoren die tot deelname aanzetten. Als reactie op deze globalisering hechten mensen meer dan vroeger aan een eigen nationale of regionale identiteit. Steden en regio's zoeken naar hun eigen culturele karakter en zouden zich in de toekomst sterker kunnen profileren op basis van een eigen profiel. Leeuwarden als Europese Culturele Hoofdstad 2018 zie ik als een inspirerend voorbeeld voor de ontwikkeling van een eigen profiel, en voor samenwerking tussen instellingen en overheden. Het "cultureel kapitaal" is een belangrijke factor in dit profiel: het bepaalt mede het gezicht van een stad of regio en is ook van belang voor het vestigingsklimaat en het toerisme.[6] In dit verband is ook relevant dat bij een aantal provincies de opvatting over hun verantwoordelijkheid voor het cultuurbestel verandert.

- Wil de Raad ingaan op het begrip spreiding, zowel als het gaat om de algemene beschikbaarheid van cultuuraanbod als om de ontwikkeling van het eigen profiel van steden en regio's?

Voor een aantal culturele instellingen is het speelveld internationaal. De Raad voor Cultuur vestigt de aandacht op de internationaal sterke positie van een aantal sectoren: "We hebben internationaal vermaarde orkesten en beroemde musea; architecten, beeldend kunstenaars en theaterregisseurs maken over de grens furore; de Nederlandse vormgeving is goed vertegenwoordigd in de wereld".[7]

Er ontstaat een nieuwe manier van werken binnen de culturele sector die in de verdere toekomst zal vragen om een nieuw beleidsinstrumentarium van de

[6] *De cultuurverkenning*, p. 16.
[7] Raad voor Cultuur, *De cultuurverkenning*.

overheid. Nieuwe cultuuruitingen zijn sterk multidisciplinair, kennen weinig tot geen institutionele kaders, er wordt voortdurend samengewerkt in nieuwe samenwerkingsverbanden. Dit type instellingen is gebaat bij verschillende vormen van faciliteiten: locaties, financiering, subsidie, coaching, (internationale) contacten en erkenning. Er worden nieuwe financieringsvormen ontwikkeld zoals microkredieten, borgstellingsfondsen en laagrentende leningen. Ik vraag de Raad te reflecteren op de volgende vragen:

- Hoe kunnen in de toekomst de verschillende overheden samenwerken en de taken verdelen om de cultuursector optimaal te faciliteren in deze ontwikkeling?
- Hoe kan de maatschappelijke meerwaarde van cultuur in samenwerking met andere domeinen tot uitdrukking komen, en hoe kan de overheid deze samenwerking stimuleren?

Kwaliteitsoordeel door deskundigen

De samenleving is de afgelopen decennia sterk geïndividualiseerd. Traditionele kaders verdwijnen en veel belangrijke levensbeslissingen worden door individuen als vrije keuze beleefd. Individualisering gaat hand in hand met horizontalisering, waarin hiërarchische verhoudingen verzwakken en gezag steeds minder vanzelfsprekend wordt. Spelregels en verhoudingen veranderen. Het gezag van de traditionele 'expert' of 'cultuurkenner' neemt af; tegelijk heeft het publiek behoefte aan deskundigen als gids in het aanbod. Vanuit de overtuiging dat de regering geen oordelaar moet zijn over kunst heeft de overheid een systematiek ontwikkeld waarbij de artistieke beoordeling van de kunsten in handen ligt van experts bij de fondsen en de Raad voor Cultuur. Mijn vraag aan de Raad is:

- Wat is de opvatting van de Raad over hoe deze ontwikkeling zich verhoudt tot de wijze waarop de huidige besluitvorming over cultuursubsidies is ingericht?

Ik zal ook de Akademie van Kunsten vragen over deze vraag na te denken.

Cultuur en cijfers

De betekenis van kunst en cultuur is groter dan in cijfers uit te drukken is. Tegelijk is het voor de cultuursector, de samenleving en de politiek belangrijk een goed overzicht te hebben van bezoekersaantallen, aantal voorstellingen en publieksbereik. Het verzamelen van gegevens is geen doel op zich, maar voor goede besluiten zijn goede cijfers een belangrijke basis. De publicatie *Cultuur in Beeld* sluit aan bij de groeiende behoefte van cultuurmakers, bestuurders en journalisten aan een meer feitelijk en cijfermatig beeld van ontwikkelingen in de cultuursector. "Cultuurbeleid krijgt een steeds betere empirische basis", schrijft de Raad voor Cultuur.[8] Mijn vraag aan de Raad luidt:

- Op welke onderdelen kan ik de empirische basis van het cultuurbeleid verder versterken?

Andere financieringsvormen

In de aanbiedingsbrief bij *Cultuur in Beeld* heb ik geschetst dat in de meeste cultuursectoren het bezoek en de private inkomsten zijn toegenomen. Verhoudingsgewijs gaat het om een klein deel van de inkomsten van instellingen. Ik vind het belangrijk dat de cultuursector ook door ondernemerschap zijn maatschappelijk draagvlak verbreedt.

- Welke mogelijkheden ziet de Raad voor private financiering en andere verdienmodellen, zoals crowdfunding?

[8] *De Cultuurverkenning*, p. 8.

2. Vragen over de basisinfrastructuur 2017-2020

In mijn brief Cultuurstelsel 2017-2020 heb ik gemeld geen grote wijzigingen aan te brengen in het stelsel. Ook de Raad geeft in zijn *Cultuurverkenning* aan voor de komende periode geen noodzaak te zien tot "grootscheepse stelselhervormingen".[9] Ik wil de komende periode instellingen namelijk de ruimte geven om te innoveren, om nieuwe samenwerking aan te gaan en om in te spelen op ontwikkelingen op de lange termijn. Die ruimte is overigens niet vrijblijvend; de toekomst zal moeten uitwijzen of zij hun relevantie duidelijk weten te maken. Daarnaast wil ik de kwaliteit van het cultuurstelsel verbeteren door betere samenwerking tussen overheden onderling en tussen overheden en fondsen, om zo de administratieve lasten voor instellingen te verlichten.[10]

- Welke overbodige en belemmerende regelgeving kan voor culturele instellingen worden weggenomen?

Ik wil de bijdrage van culturele instellingen aan de samenleving in brede zin beoordelen. Het gaat in de eerste plaats om de artistieke prestaties. Daarnaast gaat het om de maatschappelijke betekenis van cultuur, haar impact op de omgeving en het bereik van nieuw publiek.

In dit licht wil ik dat de culturele instellingen zelf hun kwalitatieve prestaties nauwkeuriger gaan bijhouden. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om publiekswaardering, talentontwikkeling, internationaal belang of andere zaken waarmee een instelling zich profileert. Dat profiel hoeft niet voor elke instelling hetzelfde te zijn: de ene instelling kiest voor een sterk internationaal karakter, de andere trekt de wijken in. Wel blijft voor elke instelling in de basisinfrastructuur gelden dat zij moet voldoen aan een aantal taken, bijvoorbeeld educatie. De evaluaties, waarin instellingen kritisch naar zichzelf kijken en partners en publiek bevraagt, zullen een rol spelen bij de beoordeling van de aanvraag. Instellingen die vanaf 2017 financiering van het rijk willen ontvangen, moeten hun evaluaties uiterlijk 1 februari 2016 indienen, samen met hun aanvraag.

Met de andere overheden bespreek ik welke kwantitatieve prestaties belangrijk zijn en hoe we die het beste kunnen meten. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de eigen inkomsten. Het doel is om hier de komende tijd overeenstemming over te bereiken, zodat we vanaf 2017 instellingen in de basisinfrastructuur beter kunnen beoordelen op hun prestaties.

Samenwerking

Voorafgaand aan de huidige periode heeft de Raad in een aantal gevallen geadviseerd instellingen meer te laten samenwerken of te laten fuseren. Soms werd dat ingegeven door de verwachting nieuwe en andere doelgroepen of opdrachtgevers te vinden of gezamenlijk kosten te besparen.

- Hoe oordeelt de Raad over deze samenwerkingen en fusies?

Ook bij de symfonieorkesten zijn verschillende samenwerkingsvormen tot stand gekomen. In een motie voorafgaand aan de huidige financieringsperiode heeft de Tweede Kamer gevraagd om initiatieven "die het reële uitzicht bieden op structurele samenwerking" te honoreren.[11] Het gaat hierbij om samenwerking tussen orkesten in de regio Oost, in de regio Zuid en in het gebied Rotterdam – Den Haag.

[9] *Cultuurverkenning*, p. 43.
[10] Zie ook mijn brief over het *Cultuurstelsel 2017-2020*.
[11] Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, 32 820 nr. 16.

- Wat heeft bij de orkesten de samenwerking op het gebied van artistieke prestaties, educatie, talentontwikkeling en financiën volgens de Raad opgeleverd en welk advies koppelt de Raad hier aan?

In mijn brief *Samen werken, samen sterker* over het museumbeleid heb ik het belang van samenwerking in de museumsector benadrukt; tussen musea onderling en tussen musea en andere sectoren.[12] Musea leveren een grote bijdrage aan de ontwikkeling van kennis, historisch besef en identiteit. Om musea te stimuleren tot meer samenwerking heb ik hiervoor tot 2017 € 2 miljoen per jaar beschikbaar gesteld, via het Mondriaan Fonds. Met wie musea samenwerken ga ik niet bepalen: dat moet van de musea zelf komen.
- Hoe kan het rijk verdere samenwerking tussen musea stimuleren?

Cultuureducatie
Cultuureducatie is een van de prioriteiten in mijn cultuurbeleid. In 2012 is het programma *Cultuureducatie met kwaliteit* voor het primair onderwijs gestart. In aanvulling hierop werk ik met private partijen samen om leerlingen in het basisonderwijs meer en beter muziekonderwijs te geven.[13] In 2013 heb ik voor de komende tien jaar geld gereserveerd voor de Cultuurkaart in het voortgezet onderwijs. Met wethouders, gedeputeerden van Cultuur en van Onderwijs, de voorzitter van de PO-raad en de staatssecretaris van OCW heb ik het *Bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs* ondertekend.[14] Dit kader bevat een gezamenlijke agenda voor de komende tien jaar voor goed cultuuronderwijs. Alle instellingen met financiering van het rijk hebben als taak kinderen en jongeren te bereiken.
- Wil de Raad reflecteren op het huidige aanbod voor de jeugd?
- Welke volgende stappen kan de landelijke overheid nemen om zoveel mogelijk kinderen en jongeren in aanraking te brengen met cultuur?
- Hoe kan de samenwerking tussen private partijen en de overheden op dit vlak nog verder worden versterkt?
- Hoe denkt de Raad over verschillen en verbindingen tussen verschillende disciplines (beeldende kunst, dans, drama, erfgoed, film, literatuur, muziek, nieuwe media, vormgeving)?

Ik vraag de Raad hierbij te reflecteren op de *Handreiking Muziekonderwijs 2020* en het rapport *Musea voor mensen*.[15]

Talentontwikkeling
Voor de periode 2013-2016 is er voor gekozen om in de podiumkunsten de verantwoordelijkheid voor talentontwikkeling bij de grote instellingen in de basisinfrastructuur te leggen. Besloten is om in de podiumkunsten via de basisinfrastructuur geen aparte instellingen voor talentontwikkeling te financieren. Daarnaast hebben de fondsen een belangrijke taak op dit gebied. In de brieven *Ruimte voor talent* en *Uitwerking visie op talentontwikkeling* heb ik uitgewerkt hoe het cultuurbeleid ruimte biedt aan de ontwikkeling van talent.[16] Voor de komende periode is het van belang talentontwikkeling goed te beleggen. De Raad heeft gewezen op het risico van versnippering en het risico van tijdelijke oplossingen.
- Hoe kijkt de Raad aan tegen de manier waarop instellingen in de basisinfrastructuur invulling geven aan talentontwikkeling?
- Welke rol ziet de Raad voor de periode 2017-2020 voor instellingen in de basisinfrastructuur en fondsen?
- Hoe ziet de Raad de rolverdeling tussen de verschillende overheden op dit gebied?

Internationaal
Veel instellingen in de basisinfrastructuur zijn internationaal actief. Bij de fondsen zijn er verschillende regelingen en programma's om internationalisering te bevorderen.
- Hoe kijkt de Raad aan tegen de wijze waarop instellingen en fondsen invulling geven aan het internationaal cultuurbeleid?
- Is de Raad van mening dat de integrale aanpak van internationalisering voldoende tot uitdrukking komt?

Basisinfrastructuur en fondsen
Cultuur die wordt gefinancierd door het rijk dient van hoge artistieke kwaliteit te zijn. Dit geldt zowel voor de basisinfrastructuur als voor instellingen en projecten die gefinancierd worden door de cultuurfondsen. Via de basisinfrastructuur financiert het rijk een aantal culturele instellingen van (inter)nationaal belang. De cultuurfondsen zorgen met hun subsidies aan instellingen en kunstenaars voor dynamiek en vernieuwing in de cultuursector. Aan de Eerste Kamer heb ik toegezegd om de Raad te vragen naar "witte vlekken" in de basisinfrastructuur.[17]
- Hoe oordeelt de Raad over het aanbod van instellingen in de basisinfrastructuur in relatie tot het aanbod dat de fondsen mogelijk maken?
- Ziet de Raad met het oog op het huidige aanbod dat in de basisinfrastructuur en via de fondsen wordt gesubsidieerd, "witte vlekken"?

Vragen over sectoren
Hieronder volgen vragen over specifieke sectoren. Vanaf 2016 gaan de Wet tot behoud van cultuurbezit en delen van de Monumentenwet op in de Erfgoedwet. Deze wet legt vast hoe met ons erfgoed wordt omgegaan en wie welke verantwoordelijkheden daarbij heeft. De wet onderstreept het maatschappelijke belang van een zorgvuldige omgang met de verschillende typen erfgoed in ons land. Over deze wet heeft de Raad in een ander kader al geadviseerd. Ik heb hierover op dit moment geen specifieke vragen. Het wetsvoorstel is december jl. ingediend bij de Tweede Kamer. De vragen hieronder gaan dan ook vooral over groepen instellingen die deel uit kunnen maken van de basisinfrastructuur.

De aanvraagronde voor de periode 2017-2020 is nog niet gestart. De Raad heeft dan ook nog geen plannen van instellingen om te beoordelen. Uw advies over de aanvragen volgt in het voorjaar van 2016. Ik hecht, net als de Kamer, aan een gelijk speelveld voor alle mogelijke aanvragers. Ik verzoek de Raad in uw *Agenda Cultuurbeleid* dan ook rekening te houden met de motie van de Tweede Kamer over een "gelijk speelveld voor culturele instellingen".[18]

---

[12] Tweede Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 32820, nr. 77.
[13] *Impuls cultuuronderwijs*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 32 820, Nr. 216.
[14] Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, bijlage nummer 2013D51137.
[15] Carolien Gehrels, Rinda den Besten, Jan Raes, Janneke van der Wijk, Carolien Croon, *Handreiking muziekonderwijs 2020*, Den Haag 15 oktober 2014. De brief is als bijlage bij de brief *Impuls cultuuronderwijs* naar de Tweede Kamer verstuurd. Nederlandse Museumvereniging, *Musea voor mensen*, oktober 2014. http://www.museumvereniging.nl/Portals/0/6-Publicaties/20141030-EINDVERSIE-Musea%20voor%20Mensen.pdf
[16] Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 32 820, nr. 111; Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 32 820 nr. 123.
[17] Eerste Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 33 750 VIII, Toezegging Witte vlekken in de basisinfrastructuur.
[18] De Kamer constateerde dat er in de huidige periode geld gaat naar instellingen die oorspronkelijk niet in de basisinfrastructuur waren opgenomen. Hij verzocht de regering dan ook om "advies te vragen aan de Raad voor Cultuur over een gelijk speelveld voor culturele instellingen en om eventuele willekeur in de subsidiesystematiek en -voorwaarden te voorkomen". Tweede Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 32 820, Nr. 81.

Bijlagen
Adviesaanvraag

Podiumkunsten: aanbod en afname
In de podiumkunsten blijft de verhouding tussen aanbod en afname van gesubsidieerde instellingen een aandachtspunt. De podia en de instellingen lijken niet altijd gedreven te worden door overeenkomstige belangen. Het is belangrijk dat alle partijen die betrokken zijn bij de podiumkunsten hun beleid op elkaar afstemmen: het rijk, fondsen en gemeenten. Ook in het licht van eigen accenten die regio's en steden plaatsen. Goede afspraken tussen gezelschappen en schouwburgen zijn daarbij van belang.
- Hoe kunnen overheden en fondsen gezamenlijk de samenwerking tussen podia en bespelende gezelschappen stimuleren?

Podiumkunsten: Metropole Orkest
Op grond van een motie van de Tweede Kamer wordt aan het Metropole Orkest tot 2017 subsidie verleend.[19] Dit gebeurt door incidenteel beschikbare middelen, onder meer uit het frictiekostenbudget.
- Hoe oordeelt de Raad over een positie voor een orkest voor lichte muziek in de basisinfrastructuur 2017-2020?

Ondersteuning cultuureducatie en amateurkunst
Ik vind het belangrijk dat de kennis en expertise van het Fonds voor Cultuurparticipatie en de ondersteunende instelling goed samenkomt.
- Welke mogelijkheden ziet de Raad om de samenwerking tussen beide spelers te versterken?
- Wat is het beeld van de Raad van de ondersteuning van gemeenten op het gebied van cultuureducatie en amateurkunst?

Beeldende kunst: postacademische instellingen
Voor de periode 2017-2020 geeft de brief *Meer dan kwaliteit* van mijn voorganger aan dat de financiering van postacademische instellingen uitsluitend door middel van beurzen zal plaatsvinden. In de brief *Ruimte voor talent in het cultuurbeleid* heb ik geschreven te hechten aan "plekken waar beeldend kunstenaars zich gedurende een wat langere periode onder begeleiding kunnen ontwikkelen".[20] Ik heb daarbij gemeld dat ik hiervoor een belangrijke rol zie weggelegd voor postacademische instellingen.
- Vindt de Raad dat de functie van talentontwikkeling voor beeldende kunst een plaats moet houden in de basisinfrastructuur?
- Aan welke criteria op het gebied van talentontwikkeling en verbinding met de samenleving dienen de betrokken instellingen die worden gefinancierd door het rijk te voldoen?
- Welke voor- en nadelen ziet de Raad bij het vraaggestuurd financieren van betrokken instellingen via beurzen?

Beeldende kunst: presentatie-instellingen
Presentatie-instellingen vinden de omschrijving van hun kernactiviteit in de ministeriële regeling in de huidige periode 2013-2016 te beperkt. De ervaring leert ook dat het criterium "beschikken over groot internationaal netwerk" onvoldoende onderscheidend is. Alle instellingen werken in een internationale context. Voor alle aanvragen voor de basisinfrastructuur geldt dat zij moeten voldoen aan de norm voor eigen inkomsten.
- Hoe oordeelt de Raad over deze functie in de basisinfrastructuur?
- Wat vindt de Raad van de omschrijving van de kernactiviteit van presentatie-instellingen in de regeling?

[19] Tweede Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 33 400 nr. 103.
[20] Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 32 820, nr. 111.

Creatieve industrie
De creatieve industrie verbindt als geen ander creatieve kracht met maatschappelijke vraagstukken en draagt zo bij aan het vinden van vernieuwende oplossingen. Ontwerpers maken niet alleen mooie, verrassende en functionele producten en gebouwen, maar slaan steeds meer bruggen naar andere maatschappelijke domeinen. Instellingen op het gebied van nieuwe media richten zich op de invloed van nieuwe technologie op onze maatschappij. In de huidige periode wordt een aantal instellingen op het gebied van creatieve industrie, onder meer op het gebied van nieuwe media, gefinancierd door het rijk, de fondsen en een ondersteunende instelling.
- Welke instrumenten kunnen zij inzetten en welke accenten moeten zij volgens de Raad plaatsen om deze disciplines zo sterk mogelijk te maken?
- Wat is de rol van het rijk bij het bevorderen van verbindingen tussen de creatieve industrie, marktpartijen en particulieren en lokale overheden?
- Wat kan het rijk doen om de positie van ontwerpend, vrij en artistiek onderzoek binnen de creatieve industrie te versterken?

Film
Het filmbeleid van de overheid is gericht op de artistieke films, internationale coproducties en grote publieksfilms.[21] De artistieke film heeft niet alleen een culturele, maatschappelijke en economische waarde maar kan ook een grote internationale uitstraling hebben.
- Hoe ziet de Raad de positie van de Nederlandse artistieke film in het huidige beleid?
- Hoe ziet de Raad de zichtbaarheid van de Nederlandse film in het buitenland, in het licht van het huidige filmbeleid?
- Wat betekenen veranderingen in het kijkgedrag door digitalisering voor de positie van de Nederlandse film?

Ondersteunende instellingen
In de basisinfrastructuur is een aantal instellingen opgenomen dat producerende instellingen ondersteunt, bijvoorbeeld op het gebied van internationalisering, onderzoek, cultuuronderwijs en digitalisering.
- Hoe ziet de Raad de functie van deze instellingen, in relatie tot producerende instellingen en fondsen?

Budget
In het regeerakkoord is geen extra geld voorzien voor cultuur. Ik verzoek u daar bij uw *Agenda Cultuurbeleid* rekening mee te houden. In mijn brief met uitgangspunten voor de periode 2017-2020, die de Tweede Kamer dit voorjaar ontvangt, zal ik het financieel kader voor die periode aangeven. Dit neemt niet weg dat de uitvoering van de nieuwe basisinfrastructuur naar verwachting onder een nieuw kabinet zal plaatsvinden. Ik nodig de Raad uit daarop te reflecteren.

[21] Zie ook de brief van de staatssecretaris van Financiën en mij over de film: Tweede Kamer vergaderjaar 2013-2014, 32820, Nr. 94.

Tot slot
In het eerste deel van deze brief heb ik u vragen gesteld over de toekomst van het cultuurbeleid. In het tweede deel gaat het vooral om instellingen die in de politieke besluitvorming voor de korte termijn om bijzondere aandacht vragen. In een aantal van deze gevallen heeft de Kamer verzocht om een (tijdelijke) oplossing. Het is belangrijk dat we voor de periode 2017-2020 duurzame oplossingen vinden. Uw inhoudelijk advies is dan ook van groot belang.

Ik verzoek u uw advies voor 1 april 2015 uit te brengen.

de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

dr. Jet Bussemaker

3. Samenstelling Raad voor Cultuur

De raad is een netwerkorganisatie. Bij de voorbereiding van adviezen zijn adviseurs en commissieleden uit het veld betrokken met uiteenlopende kennis en expertise. Hiernaast is een overzicht daarvan opgenomen.

Het secretariaat van de raad fungeert als knooppunt en regisseur van de netwerk-organisatie. De samenstelling daarvan is ook hiernaast te vinden.

Raad voor Cultuur

Joop Daalmeijer *voorzitter*, Melle Daamen, Özkan Gölpinar, Marijke van Hees, Jessica Mahn, Caroline Nevejan *tot 1 december 2014*, Annick Schramme, Mathieu Weggeman, Jeroen Bartelse *algemeen secretaris*

Beeldende Kunst, Vormgeving en Architectuur

Kirsten Algera, Arzu Ayikgezmez, Femke den Boer, Nous Faes, Din Pieters, Robbert Roos, Jorinde Seijdel

Erfgoed

Monica Alkemade, Teus Eenkhoorn, Wim Hupperetz, Irma van Leeuwen, Marianne Loef, Mariel Peñaloza Moreno, Lejo Schenk

Media

Malika el Ayadi, Henk Kraima, Thijs Kuipers, Ben Peperkamp, Peter Schrurs

Podiumkunsten

Gemma Jelier, Cees Langeveld, Nita Liem, Anneke van der Linden, Sander van Maas, Michael Nieuwenhuizen, Jan Zoet

Monumenten en Archeologie

Dirk Baalman *voorzitter*, Boudewijn Goudswaard, Marijke Beek, Jan van der Hoeve

Professionele Organisaties voor Monumentenbehoud

Jaap 't Hart *voorzitter*, Martin van Bleek, Lisa Johnson, Arie den Dikken

Adviseurs

Annett Andriesen, Toos Arends, Ergün Erkoçu, Han Bakker, Otto Berg, Johan Boonekamp, Ole Bouman, Willem Bruls, Henk Buijks, Lodewijk Collette, Saskia Cornelissen, Ingrid Duindam, Geert Drion *extern adviseur*, Ruud van Eeten, Annette Gaalman, Dorien Goertzen, Chris Groeneveld, Henk Havens, Robbert van Heuven, Eric Holterhues, Frank Huysmans, Inge Imelman, Wim Jansen, Alexander van Kessel, Marie-Thérèse Konsten, Joke Liberge, Andrea Möller, Dirk Monsma, Eleonoor Ochtman-Tchernoff, Marie-France van Oorsouw, Quinten Peelen, Laurentine Pels Rijcken, Tim Persent, Roos van Put, Leon Ramakers, Nanette Ris, Gèke Roelink, Gable Roelofsen, Vibeke Roeper, Gerard Rooijakkers, Nan van Schendel, Maarten Schmitt, Oswin Schneeweisz, Paulette Smit, Wim Staessens, Taco Stolk, Yke Toepoel, Rocky Tuhuteru, Maaike Verberk *tot 1 januari 2015*, Noa Verhofstad, Rien Vrijenhoek, Robert Vroegindeweij, Astrid Weij, Francine van der Wiel, Marlous Willemsen, Annemiek van der Zanden

Jongerenpanel 2014 – 2015

Olivier Diepenhorst, Jesse Boere, Jona Honer, Leal van Herwaarden, Marijn Stijl, Tabitha Mann, Anne Kremers, Nicky Maas, Tirza Kater, Sarah Demoen, Myrthe van de Weetering, Arjen Gerretsen *projectleider jongerenpanel*

Secretariaat

Jeroen Bartelse *directeur*, Klazien Brummel *secretaris Beeldende Kunst, Vormgeving en Architectuur*, Jose Brussee *beleidsondersteunend medewerker*, Pieter Bots *secretaris Podiumkunsten*, Shannah Clatworthy-Dokter *secretaresse*, René van Geffen *persvoorlichter, secretaris Journalistiek*, Arjen Gerretsen *rijkstrainee*, Rob Harms *kennis en ICT*, Fleur Kortenbach *communicatiemedewerker*, Caspar Laffrée *plaatsvervangend algemeen secretaris, secretaris Erfgoed*, Monique de Louwere *secretaris Beeldende Kunst, Vormgeving en Architectuur*, René van der Meer *repro en facilitaire ondersteuning*, Egidio Memeo *secretaris Cultuureducatie & Film*, Annet Pasveer *secretaris Monumenten en Archeologie & Professionele Organisatie voor Monumentenbehoud*, Geert-Jan Procee *secretaris Letteren & Archieven*, Lotte Ravenhorst *secretaris Erfgoed & Musea*, Leo Timmers *post- en archiefzaken*, Jim Verhoef *stagiair*, Jaap Visser *secretaris Media*, Louisa Vijfschaft *juridisch adviseur*, Madelon van Wandelen *managementassistent*, Daphne Wassink *secretaris Podiumkunsten*, Renske van der Zee *secretaris decentrale overheden & publieksbereik*

4. Debatten over De Cultuurverkenning

De publicatie van *De Cultuurverkenning* in de zomer van 2014 is het startpunt van een serie debatten die de raad (nog steeds) voert door het gehele land. Deze cultuurdebatten organiseert de raad in samenwerking met diverse (lokale) partners. De opbrengsten ervan heeft de raad onder meer gebruikt bij de voorbereiding van dit advies. Hiernaast een overzicht de debatten die tot nu toe zijn gehouden.

Verslagen zijn te vinden op www.cultuur.nl

24 september 2014
EDHV in Eindhoven,
in samenwerking met de gemeente Eindhoven

14 oktober 2014
Rozet in Arnhem,
in samenwerking met de provincie Gelderland

29 oktober 2014
Het Nieuwe Instituut in Rotterdam,
in samenwerking met de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur

1 december 2014
Van Nelle Fabriek in Rotterdam,
tijdens de conferentie Cultuur in Beeld 2014 van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

17 december 2014
Jan van Eyck Academie in Maastricht,
in samenwerking met de gemeente Maastricht

17 januari 2015
Oosterpoort in Groningen,
in samenwerking met de gemeente Groningen en Kunsten '92 tijdens Eurosonic|Noorderslag

27 januari 2015
Provinciehuis Overijssel in Zwolle,
tijdens bijeenkomst *Cultuurverkenningen in discussie* van het Trendbureau Overijssel

5. Overzicht BIS-instellingen

De raad heeft monitorgesprekken gevoerd met alle instellingen in de basisinfrastructuur. De uitkomsten hiervan zijn gebruikt als input voor deze *Agenda Cultuur*. De BIS bestaat op dit moment uit de volgende instellingen.

Amateurkunst en cultuureducatie
Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst

Bibliotheken
Sectorinstituut Openbare Bibliotheken

Beeldende kunst
BAK *basis voor actuele kunst*, de Appel arts centre, De Ateliers, Fotografie Noorderlicht, Jan van Eyck Academie, Marres Centrum voor Contemporaine Cultuur, MU Art Foundation, Rijksakademie van beeldende kunsten, Witte de With *Center for Contemporary Art*

Bovensectorale ondersteunende instellingen
Boekmanstichting, Digitaal Erfgoed Nederland, DutchCulture *Centre for International Cooperation*

Creatieve industrie
Het Nieuwe Instituut

Film
EYE, International Documentary Filmfestival Amsterdam, International Filmfestival Rotterdam, Nederlands Film Festival

Letteren
Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten, Stichting Lezen, Schrijvers School Samenleving

Musea
Amstel 218, Het Persmuseum, Het Rijksmuseum, Het Scheepvaartmuseum, Huis Doorn, Joods Historisch Museum, Keramiekmuseum Princessehof, Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis, Kröller-Müller Museum, Letterkundig Museum, Museum Boerhaave, Museum Catharijneconvent, Museum de Gevangenpoort, Museum Meermanno | huis van het boek, Museum Slot Loevestein, Nationaal Glasmuseum, Nationaal Museum van Wereldculturen, Naturalis, Nationaal Natuurhistorisch Museum, Nederlands Fotomuseum, Nederlands Openluchtmuseum, Paleis Het Loo Nationaal Museum, Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentaties, Rijksmuseum, Het Zuiderzeemuseum, Rijksmuseum Muiderslot, Rijksmuseum Twenthe, Rijksmuseum van Oudheden, Teylers Museum, Van Gogh Museum

Podiumkunsten
De Toneelmakerij, De Utrechtse Spelen, Fryske Toaniel Stifting Tryater, Het Balletorkest, Het Filiaal, Het Gelders Orkest Arnhem, Het Houten Huis, Het Laagland, Het Nationale Toneel, het Nationale Toneel Jong, HET Symfonieorkest, Het Zuidelijk Toneel, Holland Festival, Introdans, Koninklijk Concertgebouworkest, Maas theater en dans | Maaspodium, Nationale Opera en Ballet Amsterdam, Nederlands Dans Theater, Nederlands Philharmonisch Orkest, Nederlandse Reisopera, Noord Nederlands Orkest, Noord Nederlands Toneel, Opera Zuid, philharmonie zuidnederland,

Residentie Orkest, Ro Theater, Rotterdams Philharmonisch Orkest, Scapino Ballet Rotterdam, Theater Artemis, Theater Sonnevanck, Toneelgroep Amsterdam, Toneelgroep Maastricht, Toneelgroep Oostpool

Toneelgroep Kwatta wordt op verzoek van het ministerie door de raad gemonitord omdat het een projectsubsidie van het Rijk voor de jaren 2014 – 2016 heeft ontvangen.

6. Literatuur

Adviescommissie Modernisering Diplomatie
Modernisering van de diplomatie, *i.o.v. Ministerie van Buitenlandse Zaken*
Den Haag, 2014

Adviesraad voor Wetenschap, technologie en innovatie
Regionale hotspots. Broedplaatsen voor innovatie
Den Haag, 2014

Adviesraad voor Wetenschap, technologie en innovatie, Raad voor Cultuur
De waarde van creativiteit
Den Haag, 2015

Algemene Rekenkamer
Informatiehuishouding rijk. Overzicht van een dynamisch vraagstuk, een achtergrondstudie
Den Haag, 2010

Algemene Rekenkamer
Bezuinigingen op cultuur. Realisatie en effect
Den Haag, 2015

Amsterdamse Kunstraad, Raad voor Cultuur
Advies Tropenmuseum
Den Haag, Amsterdam, 2013

Amsterdamse Kunstraad
Verkenning 2014
Amsterdam, 2014

Ape | onderzoek & advies
Kunstenaarshonoraria
Den Haag, 2014

Ape | onderzoek & advies, RebelGroup
Economische ontwikkelingen in de cultuursector 2009 – 2013
Den Haag, 2014

Bakhshi, H.
De nieuwe financieringskunst. Zorgen dat geld meer oplevert voor de kunstensector
gepubliceerd in WRR: Cultuur herwaarderen, pagina 137-161
2015

Weggeman, M., Bartelse, J.
Kunst, waar was dat ook al weer voor nodig?
De Volkskrant, 11 november 2013

Boekmanstichting
Boekman 97: De Staat van Cultuur
Amsterdam, 2013

Boekmanstichting
Boekman 101: Cultuur als aanjager van gebiedsontwikkeling
Amsterdam, 2014

Boogaard, G.
Cultuur Eindhoven. Over cultuur en cultuurbeleid in Eindhoven
Eindhoven, 2014

Broek, A., van den, Eijck, K. van
Cultuurparticipatie. Minder beoefening en consumptie
gepubliceerd in Boekman 97: De Staat van Cultuur, pagina 66-73
2013

Calmthout, M. van
Wij hebben de pretentie te werken voor de eeuwigheid
interview Marens Engelhard, directeur Nationaal Archief
De Volkskrant, 12 november 2014

Carnwaith, J., Brown A.
The value of arts and culture to people and society
Manchester, 2014

CBS
Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen
Den Haag, 2014

CBS
Monitor topsectoren. Uitkomsten eerste meting
Den Haag, 2014

Commissie Dijkgraaf
Onderscheiden, verbinden, vernieuwen. De toekomst van het kunstonderwijs
advies van de commissie Dijkgraaf over een sectorplan kunstonderwijs
2010

Commissie Nederlandse beroepsorkesten
Orkesten van nu van waarde voor de toekomst. De gezamenlijke Nederlandse Symfonieorkesten over het huidige orkestenlandschap en de toekomst
2014

CPB
De economische effecten van internationalisering in het hoger onderwijs
Den Haag, 2012

Cultuur-Ondernemen e.a.
Sectorplan Cultuur voor een duurzame arbeidsmarkt
Amsterdam, 2014a

Cultuur-Ondernemen
Governance Code Cultuur. Goed bestuur en toezicht in de cultuursector
Amsterdam, 2014b

Daamen, M.
Tien jaar expanding theatre
Amsterdam, 2012

De Zaak Nu
Nu is het zaak
Den Haag, 2012

Digitaal Erfgoed Nederland
Nationale strategie digitaal erfgoed
een initiatief van Digitaal Erfgoed Nederland
Den Haag, 2015

Eijck, K. van, Zant, P. van der
Talentontwikkelingsketens in de kunsten. Volgonderzoek onder 1100 jonge kunstzinnige talenten

Bijlagen

Literatuur

gepubliceerd in LKCA: Zicht op actieve cultuurparticipatie. Thema's en trends in praktijk en beleid 2014
Utrecht, 2014

Erfgoedinspectie
Een dementerende overheid. De risico's van digitaal beheer van verantwoordingsinformatie bij de centrale overheid
Den Haag, 2005

Gielen, P., Elkhuizen, S., Hoogen, Q. van den, Lijster, T., Otte, H.
De Waarde van Cultuur
i.o.v het Vlaamse Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media
Groningen, 2014

KNAW
Kwaliteitsindicatoren voor onderzoek in de geesteswetenschappen
Amsterdam, 2011

Kokkelmans, T.
De aristocratisering van onze infrastructuur
2014
www.tf.nl
geraadpleegd op 18 maart 2015

Kunsten '92
De aannames van Zijlstra, anderhalf jaar later
Amsterdam, 2014

Kunsten '92
brief aan cultuurwoordvoerders in de Tweede Kamer
12 januari 2015

Langeveld, C., Belme, D., Koppenberg, T.
Collaboration and Integration in Performing Arts
Rotterdam, 2014

Langeveld, C., van Stiphout, M.
Maximizing the attendance by thought distributing public funds to performing arts venue
2014

LKCA
Zicht op actieve cultuurparticipatie. Thema's en trends in praktijk en beleid
Utrecht, 2014

LKCA
Cultuur in de kanteling. Strategische verkenning cultuureducatie en actieve cultuurparticipatie 2017 – 2020
Utrecht, 2015

Maanen, H. van
How to Study Art Worlds. On the societal functioning of aesthetic values
Amsterdam, 2009

Marlet, G.
De aantrekkelijke stad. Moderne locatietheorieën en de aantrekkingskracht van Nederlandse steden
Nijmegen, 2009

Marlet, G.
Muziek in de stad. Het belang van podiumkunsten, musea, festivals en erfgoed voor de stad
Nijmegen, 2010

Marlet, G., Woerkens, C. van
De nieuwe gemeentekaart
Utrecht, 2014

Meulen, L. van der
Nederland Winwingewest
keynote Eurosonic Noorderslag
Groningen, 2015
www.vpro.nl

Ministerie van OCW
Kunst van leven. Hoofdlijnen cultuurbeleid
Den Haag, 2007

Ministerie van OCW
Archiefvisie
Den Haag, 2011a

Ministerie van OCW
Meer dan kwaliteit. Een nieuwe visie op cultuurbeleid
Den Haag, 2011b

Ministerie van OCW
Cultuur beweegt. De betekenis van cultuur in een veranderende samenleving
Den Haag, 2013a

Ministerie van OCW
Samen werken, samen sterker
museumbrief
Den Haag, 2013b

Ministerie van OCW
Cultuurstelsel 2017 – 2020
Den Haag, 2013c

Ministerie van OCW
Ruimte voor talent in cultuurbeleid
Den Haag, 2014a

Ministerie van OCW
Talentontwikkeling
uitwerking brief
Den Haag, 2014b

Ministerie van OCW
Cultuur verbindt. Een ruime blik op cultuurbeleid
Den Haag, 2014c

Ministerie van OCW
Cultuur in Beeld 2014
Den Haag, 2014d

Ministerie van OCW
Voortgangsrapportage cultuuronderwijs
Den Haag, 2014e

Museumvereniging
Proeven van Partnerschap
rapport van de stuurgroep Asscher-Vonk II
Amsterdam, 2013

Museumvereniging
Musea voor mensen
Amsterdam, 2014

Nederlands Associatie voor de Podiumkunsten (NAPK)
brief podiumkunsten sector aan Cultuurwoordvoerders Tweede Kamer over talentontwikkeling
Amsterdam, 6 november 2013

Nederlandse Vereniging van Filmdistributeurs
Groei bioscoop bezoek stagneert
2014
www.filmdistributeurs.nl
geraadpleegd op 18 maart 2015

Onderwijsraad
Een eigentijds curriculum
Den Haag, 2014

Onderwijsraad en Raad voor Cultuur
Cultuureducatie. Leren, creëren, inspireren!
Den Haag, 2012

Planbureau voor de Leefomgeving
Demografische Ontwikkelingen 2010 – 2014. Ruimtelijke effecten en regionale diversiteit
Den Haag, 2014

Platform Makers
Auteurscontractenrecht. Makers aan het woord
Amsterdam, 2014

Popcoalitie
brief aan de Raad voor Cultuur, betreft Cultuurbeleid 2017 – 2020
Den Haag, maart 2015

Raad voor Cultuur
Besteladvies archieven
Den Haag, 2009

Raad voor Cultuur
Advies evaluatie wetgeving archeologische monumentenzorg (WAMZ-BAMZ)
Den Haag, 2011a

Raad voor Cultuur
Noodgedwongen keuzen. Advies bezuinigingen cultuur 2013 – 2016
Den Haag, 2011b

Raad voor Cultuur
Slagen in Cultuur. Culturele basisinfrastructuur 2013 – 2016
Den Haag, 2012

Raad voor Cultuur
Ontgrenzen en verbinden. Naar een nieuw museaal bestel
Den Haag, 2013a

Raad voor Cultuur
Advies culturele vertegenwoordiging in Frankrijk
Den Haag, 2013b

Raad voor Cultuur
Selectie. Een kwestie van waardering
Den Haag, 2013c

Raad voor Cultuur
Advies Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen
Den Haag, 2013d

Raad voor Cultuur
De tijd staat open. Advies voor een toekomstbestendig publieke omroep
Den Haag, 2014a

Raad voor Cultuur
Meedoen is de kunst. Advies over actieve cultuurparticipatie
Den Haag, 2014a

Raad voor Cultuur
De Cultuurverkenning. Ontwikkelingen en trends in het culturele leven in Nederland
Den Haag, 2014c

Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur
Sectoranalyses 2015
Rotterdam, 2015

Sardes, Oberon
Monitor cultuuronderwijs in het primair onderwijs & programma Cultuureducatie met Kwaliteit 2013 – 2014
Utrecht, 2014

Schramme, A. (red.)
Cultuur is beleven. De ervaringseconomie: zegen of vloek?
Leuven, 2014

SCP
Het cultureel draagvlak, deel 12: Kunstminnend Nederland? Interesse en bezoek, drempels en ervaringen.
Den Haag, 2013

SCP
Gescheiden Werelden? Een verkenning van sociale-culturele tegenstellingen in Nederland
Den Haag, 2014a

SCP
Het culturele draagvlak, deel 13: Culturele activiteiten in 2012: bezoek, beoefening en steun.
Den Haag, 2014b

SCP
Media. Tijd in beeld
dagelijkse tijdsbesteding aan media en communicatie
Den Haag, 2015

Simons, J.
Toespraak bij in ontvangst nemen Prins Bernhard Prijs
2014
www.theaterkrant.nl
geraadpleegd op 19 maart 2015

SLO
Digitale geletterdheid en 21e eeuwse vaardigheden in het funderend onderwijs: een conceptueel kader
Enschede, 2014

Smithuijsen, C.,
Vlies, I. van der
Gepaste afstand.
De 'cultuurnotaprocedure' tussen de kunst, het recht en het openbaar bestuur
Amsterdam, 2004

Stichting Museana
Museumcijfers 2013
Amsterdam, 2014

Strategieberaad Rijksbreed
Rijksbrede trendverkenning
Den Haag, 2013

Stuurgroep Code
Culturele diversiteit
Code Culturele Diversiteit
2011

Thije, S. ten
The Uses of Art
Eindhoven, 2013

Tweede Kamer
kamerstuk 32 820, nr. 16, vergaderjaar 2010 – 2011
Den Haag

Tweede Kamer
kamerstuk 32 820, nr. 81, vergaderjaar 2012 – 2013
Den Haag

Tweede Kamer
kamerstuk 33 308, nr. 15, vergaderjaar 2014 – 2015
Den Haag

Vereniging Openbare Bibliotheken
brief aan de Raad voor Cultuur, betreft Culturele basisinfrastructuur
Den Haag, 17 februari 2015

Vereniging van Hogescholen
HBO-Monitor 2013.
De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het HBO
Den Haag, 2014a

Vereniging van Hogescholen
Tweede voortgangsrapportage sectorplan hbo kunstonderwijs studiejaar 2013 – 2014
Den Haag, 2014b

Visitatiecommissie cultuurfondsen 2013 – 2016
Rapport visitatiecommissie cultuurfondsen 2014
2014

Visser, B.
Toespraak bij Paradisodebat
2014
www.knaw.nl
geraadpleegd 19 maart 2015

VVD, PvdA
Bruggen slaan
regeerakkoord VVD-PvdA
Den Haag, 2012

Warwick Commission
Enriching Britain.
Culture, Creativity and Growth
Coventry, 2015

Wijn, C.
De Culturele Stad.
Een handboek voor beleidsmakers en zij die dat willen worden
Nijmegen, 2013

Windhorst, M.,
Zant, P. van der
Woekeren met talenten of woekeren met projecten?
rapportage over de eerste fase van een evaluatieonderzoek naar talentontwikkelingsprojecten in de kunst- en cultuursector
Gouda, 2010

WRR
Cultuur herwaarderen
Den Haag, 2015

Colofon

Agenda Cultuur
2017 – 2020 en verder

Dit advies is een uitgave van
de Raad voor Cultuur

Leden
Joop Daalmeijer
voorzitter
Melle Daamen
Özkan Gölpinar
Marijke van Hees
Jessica Mahn
Caroline Nevejan
(tot 1 december 2014)
Annick Schramme
Mathieu Weggeman
Jeroen Bartelse
algemeen secretaris

ontwerp
Daphne Heemskerk
Jiske van Gaalen
fotografie
Aad Hoogendoorn
druk
Tripiti

Raad voor Cultuur
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

070 – 3106686
info@cultuur.nl
www.cultuur.nl

Den Haag, april 2015